

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Θέμα Διπλωματικής Εργασίας:

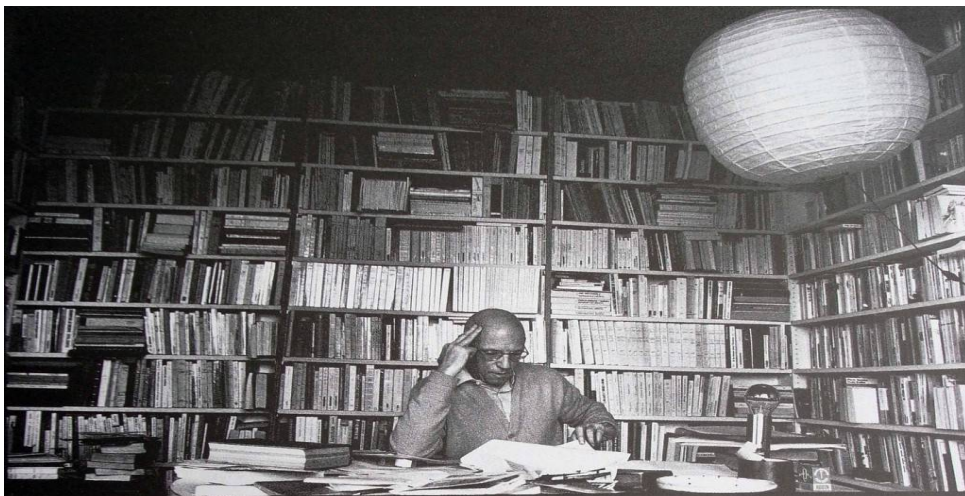
**«Το δικαίωμα θανάτου και η εξουσία επί της ζωής στις
σύγχρονες φυλακές: Αντιστάσεις στη βιοεξουσία.»**

Φοιτήτρια: Νάγκια Μ. Γιακουμάκη (ΑΜ. 19503)

Επιβλέπων καθηγητής: Κύρκος Δοξιάδης

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Λυριντζής Χρήστος, Σπουρδαλάκης Μιχαήλ

Αθήνα, Φεβρουάριος 2022

Στη μαμά μου

Έφη

Του μοναδικό λαμπερό φάρο

στα σκοτάδια της ζωής μου

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου αυτής έρευνας αισθάνομαι την ανάγκη να ομολογήσω ότι το παρόν μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών αυτά τα δύο χρόνια εν μέσω καταγιστικών εξελίξεων τόσο σε προσωπικό όσο και σε εργασιακό επίπεδο, κυριολεκτικά άνοιξε ένα παράθυρο στη ψυχή μου. Το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης επέτεινε κατά μέγιστο βαθμό τις ήδη αντίξοες συνθήκες σε πολλαπλούς τομείς: πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς.

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου που μου παρείχαν τη φάρετρα της γνώσης του αχανούς πεδίου των πολιτικών και κοινωνικών επιστημών.

Ιδιαίτερες ευχές θα ήθελα να αποδώσω στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κύρκο Δοξιάδη που με τις διαλέξεις του μου μετέδωσε την αγάπη και τον θαυμασμό του για τον Μισέλ Φουκώ.

Ακόμη ευχαριστώ από καρδιάς κάποιους από τους φίλους μου και τους συμφοιτητές μου, συνοδοιπόρους σε αυτό το επίπονο ταξίδι γνώσης, με τις νυχτερινές μας συνομιλίες πάνω στα θέματα των σπουδών μας και των ζητημάτων που μας απασχόλησαν και μας απασχολούν κατά καιρούς.

Ευχαριστώ επίσης τους συναδέλφους μου στη “Giant” που με διευκόλυναν με κάθε τρόπο στην έρευνά μου, μου έδιναν δύναμη και κουράγιο να συνεχίσω και να πετύχω το στόχο μου με όσα εμπόδια και αν αντιμετώπισα.

Θέλω να ευχαριστήσω τον κρατούμενο_X που άμεσα προθυμοποιήθηκε στο κάλεσμά μου να κάνουμε αυτήν τη συνέντευξη μαζί με όλες τις αντιξοότητες των συνθηκών που τον περιβάλλουν.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω την μαμά μου Έφη, η οποία όλα αυτά τα χρόνια είναι άγρυπνος φρουρός δίπλα μου και φωτίζει το μονοπάτι της ζωής μου και στην οποία αφιερώνω και τη παρούσα διπλωματική εργασία.

Σας ευχαριστώ όλους ολόψυχα.

*«Τι αξία θα είχε η μανία για τη γνώση αν επρόκειτο να
μας εξασφαλίσει μονάχα την απόκτηση γνώσεων και όχι,
κατά κάποιον τρόπο και όσο αυτό είναι εφικτό, το
παραστράτισμα από εκείνο που ήδη γνωρίζουμε;»
(Φουκώ, 2011β:29)*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	5-6
Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΙΑ.....	7-32
1. Αρχαιολογία της Γνώσης.....	7-8
2. Από την Αρχαιολογία στη Γενεαλογία.....	9-10
3. Αναλυτική της Εξουσίας.....	11-13
3.1 Βιοεξουσία.....	13-15
3.2 Κυβερνητικότητα.....	16-18
3.3 Εξουσία-Ελευθερία-Αντίσταση.....	18-19
3.4 Υποκείμενο και Εξουσία.....	20-21
3.5 Εξουσία-Γνώση-Αλήθεια.....	21-22
4. Πειθαρχική κοινωνία και Σωφρονισμός.....	23-24
4.1 Πειθαρχικό σύστημα.....	24-28
4.2 Η φυλακή.....	29-32
Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΑ.....	33-53
1. Το χρονικό των απεργιών.....	33-37
2. Μεθοδολογία της Έρευνας και Ανάλυση Λόγου.....	37-50
3. Αντί επιλόγου.....	50-53
4. Παράρτημα- Η Συνέντευξη.....	53-63
5. Βιβλιογραφία.....	64-67

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία» του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ιδέα της συγγραφής αυτής της διπλωματικής προέκυψε κυρίως από τις διαλέξεις μαθημάτων του επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κύρκου Δοξιάδη πάνω στη φιλοσοφία του Μισέλ Φουκώ και από το γεγονός ότι θαυμάζω εξίσου το θεωρητικό έργο του ίδιου του Φουκώ. Το ενδιαφέρον μου ενισχύθηκε από διάφορα γεγονότα της επικαιρότητας που η εξουσία και η καταστολή κατείχαν πρωταγωνιστικό ρόλο: τις απεργίες πείνας και δίψας του κρατούμενου_X για τα εκπαιδευτικά του κεκτημένα, φαινόμενα παρεμβατικότητας και παραβατικότητας και από πληθώρα συζητήσεων πάνω σε αυτά τα ζητήματα με συμφοιτήτριες-συμφοιτητές και συναδέλφους.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να ερμηνευθεί το πώς αντιλαμβάνονται οι κρατούμενοι το δικαίωμα θανάτου και την εξουσία επί της ζωής μέσα στις φυλακές. Επιπρόσθετα, να διευκρινιστεί πώς ερμηνεύουν εκείνοι τον λόγο περί εξουσίας, καταστολής και παρεμβατικότητας μέσα από βιωματικά γεγονότα και εμπειρίες. Επί της ουσίας το κυρίαρχο ερευνητικό ερώτημα που προσπαθεί να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι πώς μεταφράζεται το δικαίωμα στη ζωή στις απεργίες πείνας στις φυλακές. Επιλέχθηκε ως μέθοδος ποιοτικής έρευνας η συνέντευξη με τον κρατούμενο_X και ως μέθοδος ανάλυσης και επεξεργασίας των δεδομένων, η κριτική ανάλυση λόγου του Φουκώ και του Δοξιάδη.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε 2 μέρη. Στο πρώτο μέρος και για την καλύτερη δυνατή κατανόηση της φουκωϊκής προβληματικής, θα προσπαθήσω να «κατατάξω» το έργο του Φουκώ σύμφωνα με: τη μεθοδολογία (αρχαιολογία-γενεαλογία), την πρωτοκαθεδρία θεματικών: ήτοι πρακτικές λόγου, σχέσεις εξουσίας και με τα πλέγματα: της γνώσης, της εξουσίας, της ελευθερίας, της αλήθειας και του υποκειμένου. Όλα αυτά φαίνεται ότι αλληλοσυμπληρώνονται μέσα στα έργα του.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος της εργασίας περιγράφεται η χρήση της αρχαιολογίας ως μεθόδου που ασχολείται με τις πρακτικές λόγου και τον άξονα της γνώσης. Ο Φουκώ σε αυτό το αρχικό σημείο ενδιαφέρεται για τις προϋποθέσεις που καθιστούν εφικτή την εμφάνιση λόγων

γνώσης σε μια ορισμένη εποχή. Στη συνέχεια εισάγεται στην εργασία η γενεαλογική μέθοδος, ως συμπληρωματική της αρχαιολογικής· σε αυτό το σημείο το ενδιαφέρον του Φουκώ μετατοπίζεται στο πώς επιδρούν στη λειτουργία του λόγου οι εξουσιαστικές πρακτικές, οι οποίες είναι διάχυτες σε όλη την κοινωνία. Στη συνέχεια θα προχωρήσω σε μια αναλυτική της εξουσίας έχοντας πάντα ως θεωρητικό υπόβαθρο το έργο του Μισέλ Φουκώ. Θα περιγραφεί η έννοια της εξουσίας και το τι ίσχυε στην προνεωτερική εποχή, η συμβολή της βιοεξουσίας στην κατανόηση της νεωτερικότητας, της νεωτερικής εξουσίας, των σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνονται καθώς και η ανάλυση διαφόρων μορφών εξουσίας υπό την έννοια της κυβερνητικότητας.

Στη συνέχεια θα εξηγήσω πώς οι σχέσεις εξουσίας προϋποθέτουν την ελευθερία και τη δυνατότητα αντίστασης και θα περιγράψω τα πλέγματα εξουσία/υποκείμενο και εξουσία/γνώση/αλήθεια. Σε ένα ξεχωριστό κεφάλαιο θα περιγραφεί συνοπτικά η πειθαρχική κοινωνία, το σωφρονιστικό σύστημα του 18^{ου}-19^{ου} αιώνα και η περίπτωση της φυλακής, έχοντας ως οδηγό το βιβλίο του Μισέλ Φουκώ «*Επιτήρηση και Τιμωρία*» (1989). Στο βιβλίο αυτό ο Φουκώ δεν διατυπώνει απόψεις που αναιρούν τον εκδικητικό χαρακτήρα και θέτουν τα θεμέλια του σωφρονισμού αλλά αναλύει σε βάθος την ιστορική πορεία των λόγων για τη φυλακή και των πρακτικών εγκλεισμού που κατέληξαν ουσιαστικά στον λόγο της φυλακής. Ο Φουκώ θέλει να δείξει ουσιαστικά την «καταγωγή» της φυλακής και πώς αυτός ο τρόπος δράσης μπόρεσε να γίνει σχεδόν από την αρχή αποδεκτός σαν πρωταρχικό κομμάτι του ποινικού συστήματος έτσι ώστε να θεωρείται κάτι το φυσικό και απαραίτητο.

Στο δεύτερο και τελευταίο κομμάτι της εργασίας θα περιγραφεί το χρονικό των απεργιών πείνας και δίψας του κρατούμενου_X, θα καταχωρηθεί η συνέντευξη μαζί του στο παράρτημα της εργασίας και θα αναλυθούν τα δεδομένα της συνέντευξης μέσω της κριτικής ανάλυσης λόγου. Η έρευνα ολοκληρώνεται με τη διατύπωση των γενικών συμπερασμάτων και τη συζήτησή τους.

Ολοκληρώνοντας την διπλωματική αυτή εργασία αξίζει να αναφέρω ότι 38 περίπου χρόνια μετά τον θάνατο του Φουκώ, το έργο του όχι μόνο παραμένει σημαντικό και προκαλεί διάφορες συζητήσεις και προβληματισμούς αλλά αποδεικνύεται ένα από τα πιο παραγωγικά έργα του 20^{ου} αιώνα, καθιστώντας ωστόσο τον ίδιο σήμερα πιο επίκαιρο και αναγκαίο από ποτέ.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΙΑ

1. Αρχαιολογία της Γνώσης

Το θεωρητικό έργο του Φουκώ θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο διακριτές μεταξύ τους περιόδους: την *αρχαιολογική* και τη *γενεαλογική* (αρχαιολογική και γενεαλογική μαζί καλύτερα). Στην αρχαιολογική φάση ο Φουκώ ασχολήθηκε με τη γνώση και τις επιστημονικές πρακτικές στο επίπεδο του λόγου. Ο όρος *γενεαλογία* είναι εκείνος που σηματοδοτεί το γεγονός ότι κατά το μετέπειτα έργο του λαμβάνει υπόψη του την εφαρμογή και την ενσωμάτωση του λόγου και της γνώσης σε υλικές σχέσεις και πρακτικές. «Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο Foucault εγκατέλειψε την αρχαιολογία ως μέθοδο: είναι ενδεικτικό ότι στο τελευταίο γνωστό του κείμενο αναφέρει την αρχαιολογία ακριβώς ως μέθοδο- και μάλιστα ως μέθοδο προσέγγισης του λόγου (Foucault 1988, σ.24)»(Δοξιάδης,2015:189-190). Το αρχικό πεδίο ενασχόλησής του, από πλευράς μεθοδολογίας, παραμένουν οι πρακτικές λόγου. Αυτές οι δύο αναλύσεις δεν τοποθετούνται σε απόλυτα ξεχωριστό πλαίσιο, καθόσον η αρχαιολογική μέθοδος δίνει το έναυσμα και κατά κάποιο τρόπο προετοιμάζει το έδαφος για τη μέθοδο που ακολουθεί, τη γενεαλογική, η οποία και παρουσιάζεται ως συμπληρωματική της αρχαιολογικής.

Στο πρώτο μέρος, το αρχαιολογικό κομμάτι, που χαρακτηρίζεται από τις πρακτικές λόγου και τη γνώση, ο Φουκώ ενδιαφέρεται για τις προϋποθέσεις που καθιστούν δυνατή την εμφάνιση λόγων γνώσης σε μια συγκεκριμένη εποχή. Τα κυριότερα αρχαιολογικά έργα του Φουκώ είναι η *Ιστορία της Τρέλας* (1961), η *Γέννηση της Κλινικής* (1963) και ακολουθούν οι *Λέξεις και τα Πράγματα* (1966). Στην *Αρχαιολογία της γνώσης* (1969), ο Φουκώ περιγράφει τι προσπάθησε να κάνει στο μέχρι τότε έργο του από μεθοδολογική σκοπιά. Όπως υποστηρίζει και ο Δοξιάδης: «Ποιο ήταν, με άλλα λόγια, το λανθάνον σύστημα που στήριζε τις μέχρι τότε έρευνές του σχετικά με την ανάδυση των εννοιών της τρέλας και της ασθένειας και τη συγκρότηση της ψυχιατρικής και της κλινικής ιατρικής, σχετικά με το πλαίσιο λόγου εντός του οποίου εμφανίστηκε η έννοια «άνθρωπος» και κατόπιν αναπτύχθηκαν οι «επιστήμες του ανθρώπου» κ.ο.κ» (Δοξιάδης,2015:192). Στο ίδιο το έργο του αυτό, αναλύεται και η ιδιαιτερότητα του γενικού πεδίου των ερευνών του ίδιου του Φουκώ. Αναφέρομαι στον λόγο, ως πρακτικού εκείνου

πλαisiού εντός του οποίου αναδύονται οι έννοιες και συγκροτούνται οι επιστημονικές ή όχι γνώσεις τις οποίες αναλύει (ό.π).

Συγκεκριμένα, ο Φουκώ περιγράφει τον λόγο ως ένα πεδίο όπου κυριαρχεί ένα σύστημα προτάσεων που παράγεται μέσα σε ένα ιστορικό πεδίο «ρηματικότητας». Αυτά τα ρηματικά σύνολα προτάσεων είναι προϊόντα ρηματικών πρακτικών που διέπονται από κάποιους κανόνες, για τους οποίους τα υποκείμενα δεν είναι ενήμερα. Επίσης, διαχωρίζει την ανάλυση λόγου των ανθρωπιστικών επιστημών από αυτήν των κοινωνικών θεσμών. Υποστηρίζει ότι οι ανθρωπιστικές επιστήμες αποτελούν αυτόνομα συστήματα λόγου και ότι οι κοινωνικοί θεσμοί μπορούν να επηρεάζουν τις ρηματικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι επιστήμες. Επίσης, εξετάζει τις ανθρωπιστικές επιστήμες «αρχαιολογικά», χωρίς να διερευνά αν οι προτάσεις των ανθρωπιστικών επιστημών είναι αληθείς ή όχι ή έχουν κάποιο συγκεκριμένο νόημα (Dreyfus, Rabinow, 1982:20, Phillips, Jorgensen, 2002:12-13). Υποδηλώνεται δηλαδή μια κίνηση προς τη διερεύνηση των λόγων στην υλικότητα και θετικότητα τους και όχι με κριτήρια αληθούς/ψευδούς (Δοξιάδης, 2015:182).

Επομένως, ο Φουκώ στοχεύει κυρίως στους κανόνες που επιδέχεται η παραγωγή του λόγου και στην αφομοίωση, παράλληλα με την ενσωμάτωσή τους, από το υποκείμενο κατά την εκφορά του. Έπειτα ερευνά το υποκείμενο και τον τρόπο που αυτό διαχειρίζεται τη γλώσσα, καθώς και τη σύμπλευση της παραγωγής του λόγου με τον σχηματισμό της γνώσης και τη δημιουργία επιστημονικών κλάδων, με επίκεντρο πάντα το ιστορικό πεδίο.

Μετά την *Αρχαιολογία της Γνώσης*, ο Φουκώ απομακρύνεται από την προσπάθεια να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη θεωρία του λόγου. Χρησιμοποιεί την γενεαλογία του Νίτσε ως εναρκτήριο λάκτισμα για την ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας που θα του επιτρέψει να διερευνήσει το πεδίο της παραγωγής θεωριών λόγου και αληθειών από τους κοινωνικούς θεσμούς και τις ρηματικές πρακτικές. Αυτή η μελέτη τον οδηγεί να εστιάσει την έρευνά του στην εξουσία, στη γνώση και στο ανθρώπινο σώμα και στη σχέση τους με τις ανθρωπιστικές επιστήμες, τον λόγο και τους θεσμούς και μηχανισμούς κυριαρχίας (Dreyfus, Rabinow, 1982:21, Howarth, 2002:118, 128).

2. Από την Αρχαιολογία στη Γενεαλογία

Όπως είδαμε στην αρχαιολογική φάση ο Φουκώ ασχολήθηκε με την αντιμετώπιση του λόγου και του πλέγματος γνώσης-εξουσίας ως εμπειρικά παρατηρήσιμων γεγονότων, ως ιστορικών γεγονότων (Δοξιάδης,2015:181-182). Ο Φουκώ χρησιμοποιεί τον όρο *θετικότητες* για να περιγράψει όχι μόνο τη θετική σχέση του λόγου και της γνώσης με την εξουσία αλλά και για να τονίσει τη συστηματικότητα της αρχαιολογικής μεθόδου. «*Σε κάποιο σημείο μάλιστα της Αρχαιολογίας της γνώσης δεν αποκλείει ακόμη και την πιθανότητα να χαρακτηριστεί η προσέγγιση του θετικιστική (Foucault 1969, σ.164-165)*» (ό.π).

Η γενεαλογική συμπλήρωση επομένως, της αρχαιολογικής διάστασης έχει να κάνει με τον περιορισμό μιας πιθανής τάσης προς τον θετικισμό ή τον ντετερμινισμό. «*Η γενεαλογία, χωρίς να απαρνείται τη συστηματικότητα της αρχαιολογίας και την αναζήτηση αιτιοτήτων στις διαπλοκές λόγου και εξουσίας, εισάγει μια άλλη όψη της υλικότητας, που είναι εκείνη της ανοιχτότητας, της ασυνέχειας, της μοναδικότητας και της τοπικότητας*» (Δοξιάδης,2015:197). Η αρχαιολογία είναι και γενεαλογία επειδή ασχολείται με μοναδικότητες: «*η μοναδικότητα ως τρέλα στον νεοτερικό δυτικό κόσμο, η απόλυτη μοναδικότητα ως σεξουαλικότητα, η απόλυτη μοναδικότητα ως δικαιοηθικό σύστημα των ποινών μας*»(Foucault 1996, σ.395)(ό.π:182). Εν, ολίγοις, η μοναδικότητα των φαινομένων συνίσταται στο ότι οι αιτιότητες που τα προσδιορίζουν είναι μερικού και περιορισμένου χαρακτήρα, καθώς και στο ότι συμπεριλαμβάνουν τις ασυνέχειες, τις ρήξεις και τις αντιστάσεις που συνόδευσαν την ανάδυσή τους (ό.π:183).

Στη γενεαλογική περίοδο το περιγραφικό σκέλος της ανάλυσης του μετατοπίζεται στο πώς επιδρούν στη λειτουργία του λόγου οι εξουσιαστικές πρακτικές, οι οποίες εντοπίζονται στους κοινωνικούς θεσμούς και όχι στους επιβεβλημένους μηχανισμούς κανόνων όπου τοποθετούνται ο λόγος και η γνώση. Για την αναζήτηση των εξουσιαστικών και πειθαρχικών πρακτικών που επιδρούν και ενσωματώνονται στον λόγο και τη γνώση, βασίστηκε κυρίως στον κοινωνικό ιστό σε όλες τις διάφορες ιστορικά πτυχές του. Μέσα από την εξουσία παράγεται ο κοινωνικός μας κόσμος και διαχωρίζονται τα επιμέρους αντικείμενα προσλαμβάνοντας τα ατομικά τους χαρακτηριστικά και διαμορφώνοντας τις μεταξύ τους σχέσεις. Σε συνάρτηση με τα πεδία του λόγου, της γνώσης και της αλήθειας, προστίθεται και το πεδίο του υποκειμένου,

ενισχύοντας το ερευνητικό του ενδιαφέρον στην επιρροή που ασκεί η εξουσία στη γνώση και τη σειρά ενεργειών που δημιουργούν την προσωπική του ταυτότητα. Σε αυτό το μεταβατικό στάδιο της γενεαλογίας, που αποτελεί κύριο σταθμό στην εξελικτική του σκέψη, ο Φουκώ επιλέγει να αναζητήσει και να αναλύσει τους συσχετισμούς δυνάμεων εξουσίας, όπως παρουσιάζονται μέσα από την πειθαρχική κοινωνία.

Η περίοδος κατά την οποία ο Φουκώ άρχισε να ασχολείται με την πειθαρχία και με το σώμα, δηλαδή η περίοδος μεταξύ της *Αρχαιολογίας της γνώσης* (1969) και του *Επιτήρηση και τιμωρία* (1975), αποτελεί τη μεγάλη υλιστική στροφή του Γάλλου θεωρητικού: υπό την έννοια ότι μέχρι τότε παρέμενε στο επιστημολογικό πεδίο της ιστορίας των ιδεών, σίγουρα διαφοροποιούμενος κριτικά από τις κυρίαρχες τάσεις που επικρατούσαν σ' αυτό, αλλά πάντως τονίζοντας ο ίδιος ότι παραμένει στο επίπεδο του λόγου· και ότι έκτοτε, περί τις αρχές με μέσα της δεκαετίας του '70, ορμώμενος σε μεγάλο βαθμό και από την ακτιβιστική του ενασχόληση με το ζήτημα των φυλακών στη Γαλλία, άρχισε να ασχολείται με ζητήματα καθαρά υλικά, που αφορούσαν την άσκηση εξουσίας πέραν και κατά μέγα μέρος ερήμην της σφαίρας του λόγου και των ιδεών (Δοξιάδης, 2008:143).

Ουσιαστικά ο Φουκώ ποτέ δεν έπαυε να ασχολείται με το ζήτημα της εξουσίας έστω και έμμεσα στην αρχαιολογική περίοδο. Σε επίπεδο αρχαιολογίας, οι σχέσεις γνώσης/εξουσίας θεωρούνται ως εμπειρικά παρατηρήσιμα αντικείμενα- ως ιστορικά γεγονότα. Ο Φουκώ προτείνει τη «γεγονотоποίηση» των σχέσεων γνώσης/εξουσίας που σημαίνει την εξέταση σε αυτή την πρώτη διάσταση- καθώς δεν πρόκειται για ξεχωριστά στάδια με τη γενεαλογία-στοιχείων γνώσης και εξουσιαστικών πρακτικών ως προς τις μεταξύ τους διαπλοκές, την εμπειρικότητα και την υλικότητά τους (Δοξιάδης, 2015: 181-182). Επομένως, εντελώς σχηματικά και για τη δική μας κατανόηση του φουκωϊκού έργου: κατά τη «μετά τη στροφή» περίοδο του Φουκώ, η «γενεαλογία» συμπληρώνει την «αρχαιολογία», δεν την αντικαθιστά (ό.π.: 190).

Στο ζήτημα της εξουσίας, ο Μισέλ Φουκώ δεν θα ασχοληθεί απλώς με την έννοια της εξουσίας αλλά θα προχωρήσει και σε μια ριζοσπαστικοποίηση της θεώρησής του πάνω στο θέμα αυτής κάτι το οποίο θα αποτελέσει το σήμα κατατεθέν του στα επόμενα έργα του.

3. Αναλυτική της Εξουσίας

Η ρητορική του Φουκώ για την εξουσία είναι σημαντική και ενδιαφέρουσα ακριβώς επειδή αντιτίθεται στα στερεότυπα της εποχής φανερώνοντας θα μπορούσαμε να πούμε μια «πολιτική στάση» απέναντι στην εξουσία (Δοξιάδης, 2015:149). Ο Φουκώ δεν ενδιαφέρεται να παραθέσει απλώς μια θεωρία της εξουσίας. Ο ίδιος έχει αποδώσει δύο χρηστικούς ορισμούς για την εξουσία. Ο πρώτος βρίσκεται στον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της Σεξουαλικότητας* (2011) και ο δεύτερος στο δοκίμιο του με τίτλο *Το υποκείμενο και η εξουσία* (1982). Η επιλογή του Φουκώ να διαπραγματευθεί το ζήτημα της εξουσίας στην *Ιστορία της Σεξουαλικότητας* (2011) δεν είναι τυχαία. Επιχειρεί να δείξει ότι η εξουσία εγγράφεται στο ανθρώπινο σώμα άρα η εξουσία τελικά ασκείται στο σώμα, ανοίγοντας μ' αυτόν τον τρόπο μια νέα οπτική όσον αφορά την εννοιολόγησή της στην πολιτική σκέψη.

Κατά τον Φουκώ δεν υπάρχει κάποιος πυρήνας από τον οποίο να πηγάζει η εξουσία. Στο πρώτο βιβλίο του αναφέρει: *«Πρέπει ασφαλώς να είμαστε νομιναλιστές: η εξουσία δεν είναι θεσμός, δεν είναι δομή, δεν είναι κάποια δύναμη με την οποία κάποιοι θα είχαν προικιστεί· είναι το όνομα που αποδίδουμε σε μια σύνθετη στρατηγική κατάσταση εντός μιας δεδομένης κοινωνίας»* (Φουκώ,2011α:110), ενώ στο δεύτερο ορισμό η εξουσία είναι ο *«τρόπος πράξης επί των πράξεων των άλλων»* (Δοξιάδης,2015:150). Στο δεύτερο ορισμό η εξουσία αποτελεί μια πρακτική που θεωρεί ως υποκείμενα τους ανθρώπους και ουσιαστικά αντικατοπτρίζει το κεντρικό σημείο στο δοκίμιο του. Ωστόσο, οι δύο αυτοί ορισμοί αλληλοσυμπληρώνονται, παρόλο που ο πρώτος συνιστά έναν «αρνητικό» τρόπο πρόσληψης της εξουσίας και ο δεύτερος έναν «θετικό» (ό.π:151).

Ο Φουκώ ισχυριζόταν ότι ως την εποχή του δεν υπήρχε θεωρία για την εξουσία. Όλες οι αναλύσεις περί του θέματος περιστρέφονταν γύρω από το νομικό μανδύα της εξουσίας ή γύρω από το κράτος, χωρίς να κάνουν λόγο για την ίδια την εξουσία, ως ξεχωριστό και ιδιαίτερο φαινόμενο, το οποίο χρήζει διαφορετικής αντιμετώπισης και απαιτεί συνεπώς διαφορετικά εννοιολογικά εργαλεία για να κατανοηθεί. Ο Φουκώ δεν αναζητά κάποιο θεμέλιο της εξουσίας, δεν την συσχετίζει με κάποια κοινωνικοοικονομική δομή και προτείνει την απαλλαγή της πολιτικής σκέψης από το καθεστώς της νομικής «μοναρχίας» (Φουκώ, 1987β:24).

Συγκεκριμένα αναφέρει: *«αυτό που χρειαζόμαστε πάντως είναι μια θεωρία που δεν θα εστιάζεται γύρω από το πρόβλημα της ανώτατης αρχής και, κατά συνέπεια, ούτε γύρω από τα προβλήματα του νόμου και της απαγόρευσης. Πρέπει να κόψουμε το κεφάλι του βασιλιά: στην πολιτική θεωρία που δεν έχει γίνει ακόμα»* (ό.π:24). Ουσιαστικά ο Φουκώ *«απέκοψε πλήρως την έννοια της εξουσίας από την μορφή του καταπιεστικού κυρίαρχου (sovereign) και του νόμου, από την καθαρά αρνητική σύλληψή της ως απαγορευτικής και τιμωρητικής δύναμης· και που κατ'αυτόν τον τρόπο κατόρθωσε να φέρει στο προσκήνιο την παραγωγική πλευρά της εξουσίας»* (Δοξιάδης 2015:152). Στο έργο του Φουκώ η έννοια της εξουσίας έχει θετικό προσανατολισμό και είναι παραγωγική, από την στιγμή που αποκόπτεται η έννοια της εξουσιαστικής καταστολής από την καινοτόμα πλέον έννοια της εξουσίας.

Ο Φουκώ δε δέχεται ότι η εξουσία έχει κυρίως ή μόνο καταπιεστικό/εξαναγκαστικό χαρακτήρα ο οποίος προκύπτει από τη δύναμη του νόμου ή του ηγεμόνα. *«Αν η εξουσία δεν ήταν ποτέ τίποτα άλλο παρά καταπιεστική, αν ποτέ δεν έκανε τίποτα άλλο από το να λέει “όχι”, νομίζετε πως θα την υπάκουαν οι άνθρωποι; Αυτό που κάνει την εξουσία να κρατάει γερά, αυτό που την κάνει παραδεκτή είναι το ότι δεν βαραίνει απλώς πάνω μας σαν μια δύναμη που λέει “όχι”, αλλά ότι διασχίζει τα πράγματα, παράγει πράγματα, επιφέρει ηδονή, μορφές γνώσης, παράγει λόγο. Πρέπει να θεωρηθεί παραγωγικό πλέγμα που καλύπτει ολόκληρο το κοινωνικό σώμα και όχι αρνητική βαθμίδα που ρόλος της είναι η καταπίεση»* (Φουκώ, 1987β:21).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρω και δύο άλλους ορισμούς του φαινομένου της εξουσίας που δίνει ο Φουκώ, εμβαθύνοντας με αυτόν τον τρόπο στην αντίληψη του για την εξουσία: *«Με τον όρο “εξουσία” πρέπει κατ'αρχάς να εννοούμε την πολλαπλότητα των σχέσεων δύναμης που είναι εμμενείς στον τομέα όπου ασκούνται, έχοντας συγκροτησιακό ρόλο στην οργάνωσή τους: το παιχνίδι που μέσω αδιάκοπων αγώνων και αντιπαραθέσεων τις μετασχηματίζει, τις ενισχύει, τις αντιστρέφει»* (Φουκώ,2011α:109) και συνεχίζει : *«Αυτό που ορίζει μια σχέση εξουσίας είναι ένας τρόπος δράσης που δεν ενεργεί ευθέως και άμεσα στους άλλους, αλλά ενεργεί στην ίδια τους δράση»* (Φουκώ,1991:91). Πιο αναλυτικά, η εξουσία δεν είναι στάσιμη αλλά βρίσκεται συνεχώς σε μία κίνηση, είναι πανταχού παρούσα συγκροτούμενη από πολλαπλές σχέσεις εξουσίας.

Η εξουσία, για τον Φουκώ, δεν έχει τη μορφή εμπορεύματος, δεν είναι κάτι που αποκτάται και μεταβιβάζεται. Οι σχέσεις εξουσίας δεν βρίσκονται σε εξωτερική θέση ως προς τις υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις. Αντίθετα, ενυπάρχουν σε όλες τις κοινωνικές σχέσεις, τις διαμορφώνουν και τις καθορίζουν. Επομένως, οι ανισότητες εντός των οικονομικών ή όποιων άλλων κοινωνικών σχέσεων είναι αποτέλεσμα της διαμάχης στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας. Η εξουσία για τον Φουκώ δεν αποτελεί ούτε θεσμό ούτε δομή. Για τον Φουκώ, η εξουσία δεν ανήκει σε συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ατόμων, δεν έχει έναν και μόνο γενέθλιο τόπο, δεν εντοπίζεται σε συγκεκριμένους πολιτικούς φορείς και θεσμούς, αλλά διαπερνά ολόκληρο τον κοινωνικό ιστό, συνιστώντας έτσι ένα δίκτυο σχέσεων. Δεν πρόκειται λοιπόν για μία, αλλά για πολλές εξουσίες και πιο συγκεκριμένα για σχέσεις εξουσίας. Υπάρχει, επομένως, μια σχεσιακή αντίληψη της εξουσίας. Πρόκειται για ένα «πλέγμα εξουσιών» το οποίο εν τέλει διαμορφώνει τόσο τους φορείς όσο και τα αντικείμενα της εξουσίας (Φουκώ,2011α:109-111,113). «*Η εξουσία έρχεται από κάτω*» (ό.π:111), ισχυριζόμενος ότι η εξουσία δεν απορρέει από το κράτος. Κάθε έννοια κεντρικής εξουσίας δεν μπορεί να υπάρξει και να λειτουργήσει χωρίς την ύπαρξη σχέσεων εξουσίας στο μικροεπίπεδο, που αποτελούν και το θεμέλιο της κεντρικής εξουσίας (ό.π:113-114) Σύμφωνα με αυτή την παρατήρηση, το κράτος είναι μια μορφή κωδικοποίησης ενός αριθμού σχέσεων εξουσίας, που καθιστούν δυνατή τη λειτουργία του (Φουκώ,1987β:25).

Συνοψίζοντας, οι σχέσεις εξουσίας κατά τον Φουκώ δεν είναι μονοσήμαντες αλλά ποικιλόμορφες και δεν απορρέουν εξολοκλήρου από τον εκάστοτε ηγεμόνα. Προσδίδει σε αυτές ένα θετικό, παραγωγικό πρόσημο και γι' αυτό «*εθεωρείτο κάποιος ο οποίος είχε το ιδιοφυές θράσος να επισημάνει ένα προφανές γεγονός που μέχρι τότε φυλασσόταν στο σκοτάδι: η εξουσία είναι κάτι θετικό-αλλιώς δεν θα καταφέραμε να την υπακούουμε*» (Δοξιάδης, 2015:152).

3.1 Βιοεξουσία

Ο Φουκώ προβαίνει πάλι σε μια ρηξικέλευθη για την εποχή τοποθέτηση σχετικά με το ζήτημα της εξουσίας: «*Νομίζω ότι ένα από τα σημαντικότερα φαινόμενα του 19^{ου} αιώνα υπήρξε η αναδοχή της ζωής από την εξουσία, όπως θα το ορίζαμε: η απόκτηση εξουσίας επί του ανθρώπου ως έμβιου όντος*» (Φουκώ, 2002:294).

Επίσης, στο τελευταίο μέρος του πρώτου τόμου της *Ιστορίας της σεξουαλικότητας* (2011) με τίτλο: *Δικαίωμα θανάτου και εξουσία επί της ζωής*, εισάγει την έννοια της βιοεξουσίας. Όπως γράφει ο ίδιος: «*πρόκειται για μια εξουσία προορισμένη να παράγει δυνάμεις, να τις αυξάνει και να τις διατάσσει, παρά να τις παρεμποδίζει, να τις κάμπει ή να τις καταστρέφει. Το δικαίωμα θανάτου τείνει τότε να μετατοπιστεί ή τουλάχιστον να στηριχτεί στις απαιτήσεις μιας εξουσίας που διαχειρίζεται τη ζωή και να υπαχθεί στις αξιώσεις τους»* (Φουκώ,2011α:159). Και συνεχίζει: «*Η εξουσία εδραιώνει πλέον τις λαβές της στην ίδια την ζωή και καθ'όλη τη διάρκεια της εκδίπλωσής της·»* (ό.π:161).

Η εξουσία για την ζωή αναπτύχθηκε κατά τον 17^ο αιώνα έχοντας δύο βασικές μορφές, όχι αντιθετικές με βάση τον Φουκώ, αλλά αλληλοσυνδεόμενες με ένα ενδιάμεσο πλέγμα σχέσεων. Στην πρώτη της μορφή η νεωτερική εξουσία ασχολήθηκε με τα σώματα ως μηχανές στοχεύοντας την ένταξη τους σε διάφορα οικονομικά και αποτελεσματικά συστήματα ελέγχου και ονομάστηκε από τον Φουκώ ως «*ανατομικο-πολιτική*» του ανθρώπινου σώματος.

Η δεύτερη μορφή που εμφανίζεται κατά τον 18^ο αιώνα επικεντρώνεται στο σώμα ως είδος, δηλαδή: «*το σώμα που διαπερνιέται από τη μηχανική του εμβίου και το οποίο χρησιμεύει ως υπόβαθρο στις βιολογικές διαδικασίες: τον πολλαπλασιασμό, τις γεννήσεις και τη θνητότητα, το επίπεδο υγείας, τη διάρκεια ζωής, τη μακροζωία και όλες τις συνθήκες που μπορούν να επιφέρουν τη διαφοροποίησή τους· η ανάληψή τους διενεργείται με μια ολόκληρη σειρά από παρεμβάσεις και ρυθμιστικούς ελέγχους: πρόκειται για μια βιοπολιτική του πληθυσμού»* (Φουκώ, 2011α:162).

Ο ίδιος συνεχίζει: «*Η παλαιά δύναμη του θανάτου, όπου συμβολιζόταν η ανώτατη εξουσία, καλύπτεται τώρα επιμελώς από τη διαχείριση του σώματος και την υπολογιστική διοίκηση της ζωής [...] Ξεκινά έτσι η εποχή μιας βιοεξουσίας»* (ό.π :163).

Η νέα αυτή μορφή εξουσίας δεν αφορά τον άνθρωπο ως σώμα, αλλά τον ζώντα άνθρωπο, τον άνθρωπο ως έμβιο ον. Αναφέρεται σε πλήθος ανθρώπων, δηλαδή στο πλήθος ως μάζα που επηρεάζονται από συνολικές διαδικασίες που χαρακτηρίζουν την ζωή και τον θάνατο. Αυτή η

καινοτόμα μορφή εξουσίας «δεν εξατομικεύει αλλά μαζικοποιεί [...] Μετά την ανατομοπολιτική του ανθρώπινου σώματος που δημιουργείται στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, εμφανίζεται στα τέλη του ίδιου αιώνα μάλιστα κάτι διαφορετικό από την ανατομοπολιτική του ανθρώπινου σώματος, η “βιοπολιτική” του ανθρώπινου είδους, όπως θα την ονόμαζα» (Φουκώ,2002:298). Αυτό το νεοεισαχθέν πρόσωπο της εξουσίας, η βιοπολιτική, θα ελέγχει τον πληθυσμό με την δημιουργία μηχανισμών. Βασικός στόχος αυτών των μηχανισμών αποτελούν οι προβλέψεις, οι στατιστικές εκτιμήσεις, οι οποίοι θα καθορίζουν τα γενικά χαρακτηριστικά των φαινομένων (ό.π:302).

Ουσιαστικά, ο Φουκώ εμπλέκει τους βιολογικούς παράγοντες με τα πολιτικά στοιχεία σε σχέσεις εξουσίας, αναδεικνύοντας το θετικό πρόσημο της εξουσίας πάνω στην ζωή, αφού «η εξουσία τοποθετείται και ασκείται, στο επίπεδο της ζωής, του είδους, της φυλής και των μαζικών πληθυσμιακών φαινομένων» (Φουκώ,2011α:160). Η εξουσία έχει πρόσβαση στα ανθρώπινα σώματα μετατρέποντας την εξουσία-γνώση σε παράγοντα μετασχηματισμού της ανθρώπινης ζωής. Επομένως, ο νεότερος άνθρωπος της δύσης δεν είναι ένα «πολιτικόν ζώον» όπως πίστευε ο Αριστοτέλης αλλά ένα ζώο που στην πολιτική του υπόσταση η ζωή του γίνεται πεδίο συζήτησης (ό.π:167).

Αξίζει να επισημανθεί ότι η έννοια του κοινωνικού κράτους είναι ό,τι πιο κοντά σε αυτό που ο Φουκώ ονομάζει «βιοεξουσία». Η κοινωνική ασφάλιση, η πρόνοια, η υγειονομική περίθαλψη, η παροχή δωρεάν εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες αποτελούν ακριβώς την πιο θετική εκδοχή των στρατηγικών που ο Φουκώ περιγράφει ως «ανατομοπολιτική του σώματος» και «βιοπολιτική του πληθυσμού» στον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της σεξουαλικότητας* (2011) και ως «κυβερνητικότητα» στις διαλέξεις του στο Collège de France το 1978 (Δοξιάδης, 2015:262).

Από την «ανατομοπολιτική του σώματος» και τη «βιοπολιτική του πληθυσμού», ο Φουκώ πρωτοποριακά εισάγει και τον όρο «governmentality» που σημαίνει τον τρόπο με τον οποίο κάποιος διαχειρίζεται τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Η έννοια της «κυβερνητικότητας» μας ωθεί να κατανοήσουμε σε βάθος τα ιδιαίτερα πλέγματα εξουσίας και με ποιον τρόπο αυτό το πλέγμα δρα επικουρικά στην ανάλυση ιδιαίτερα σύνθετων φαινομένων όπως είναι η οικονομική πολιτική ή η διοίκηση μιας ολόκληρης κοινωνίας. Η προβληματική της «governmentality», ισχυρίζεται ο Φουκώ, είναι συνυφασμένη με το πεδίο ανάλυσης των μικρο-εξουσιών (Φουκώ, 2008β:186).

3.2 Κυβερνητικότητα

Την 1η Φεβρουαρίου 1978 ο Μισέλ Φουκώ είχε κάνει διάλεξη στο Collège de France, με θέμα την «κυβερνητικότητα» (gouvernementalite). Σε αυτό το κείμενο ο Φουκώ δεν χρησιμοποιεί τον όρο «κυβερνητικότητα» αντί της εξουσίας αλλά *«ως τον όρο εκείνον που του χρησιμεύει για την ιστορική συγκεκριμενοποίηση της εξουσίας. Η κυβερνητικότητα έχει να κάνει με τους λόγους και τις αντίστοιχες πρακτικές της τέχνης του κυβερνάν»* (Δοξιάδης, 2015:165). Παρατηρούμε ότι δεν εγκαταλείπεται η έννοια της εξουσίας αλλά ο Φουκώ ασχολείται πιο εντατικά με αυτήν, δηλαδή με την ανάλυση συγκεκριμένων μορφών που προσέλαβε η εξουσία στη νεωτερικότητα. Μιλώντας ο Φουκώ για «κυβερνητικότητα», προσπάθησε να προσδιορίσει ιστορικά την ίδια τη νεωτερική εξουσία, την εξουσία δηλαδή ως πλέγμα λόγων, γνώσεων, θεσμών και πρακτικών, που εμφανίστηκε στις δυτικές κοινωνίες την εποχή στην έναρξη της εποχής της νεωτερικότητας (ό.π:166).

Τέσσερις μήνες αργότερα, στις 27 Μαΐου 1978, ο Φουκώ έδωσε μια διάλεξη στη Γαλλική Φιλοσοφική Εταιρεία ορίζοντας ουσιαστικά την κριτική σε σχέση με την «κυβερνητικότητα». Η κριτική γίνεται αντιληπτή ως ένα είδος αντίστασης στην εξουσία και μάλιστα τον ενδιαφέρει η κριτική ως προς τη σχέση της με τη νεωτερικότητα (Δοξιάδης,2015:277). Όπως υποστηρίζει ο Δοξιάδης και αξίζει να αναφέρω σε αυτό το σημείο: *«η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι μάλλον ο κυριότερος τρόπος με τον οποίο, στη νεοτερική Δύση, έχει θεσμοποιηθεί η συνύπαρξη της κριτικής με την κυβερνητικότητα»* (ό.π:279). Μπορούμε δηλαδή, όπως επισημαίνει ο ίδιος, να υποθέσουμε ότι ο πυρήνας του κοινοβουλευτικού συστήματος δεν είναι μόνο η αρχή της πλειοψηφίας αλλά είναι και η συμβίωση του κυβερνητικού έργου-της κυβερνητικότητας δηλαδή- από τη μία πλευρά και της αντιπολιτευτικής κριτικής από την άλλη (ό.π).

Ο όρος «governmentality» σημαίνει *«τον τρόπο με τον οποίο κάποιος διαχειρίζεται τη συμπεριφορά των ανθρώπων»* (Φουκώ,2008β:186). Η έννοια της «κυβερνητικότητας» λοιπόν αποτελεί ένα προτεινόμενο αναλυτικό πλέγμα για την κατανόηση των σχέσεων εξουσίας. Ωστόσο θα αναρωτιέται ίσως κανείς με ποιον τρόπο αυτό το πλέγμα θα μπορούσε να βοηθήσει στην ανάλυση ιδιαίτερα σύνθετων φαινομένων όπως είναι η οικονομική πολιτική ή η διεύθυνση

μιας ολόκληρης κοινωνίας. Η απάντηση από τον Φουκώ έγκειται στο ότι η προβληματική της «governmentality» είναι συνυφασμένη με το πεδίο ανάλυσης των μικρο-εξουσιών: μεθοδολογικά, οι μικρο-εξουσίες (micro-powers) δεν περιορίζονται σε ένα τμήμα και μόνο της κλίμακας - θα έπρεπε αντιθέτως να θεωρηθούν «ως μια οπτική»: *«η ανάλυση των μικρο-εξουσιών δεν αποτελεί μια ερώτηση περί κλίμακας, δεν είναι ζήτημα ενός τομέα, είναι θέμα του σημείου θέασης (point of view)»*(ό.π.:187-188).

Ο Φουκώ δεν υποτιμά σαφώς τη σημασία των προβλημάτων του κράτους και του ρόλου του ωστόσο θεωρεί ότι είναι μια πολύ σύνθετη πραγματικότητα και αυτό τότε που έχει μεγάλη σημασία *«[...]δεν είναι τόσο η κατάληψη της κοινωνίας από το κράτος (etatisation), όσο η κυβερνητικοποίηση του κράτους (governmentalization): εάν οι τεχνικές και τα προβλήματα της κυβερνητικότητας αποτελούν το κύριο πολιτικό διακύβευμα και τον μόνο πραγματικό χώρο πολιτικής πάλης, αυτή είναι που του επέτρεψε και να επιβιώσει.[...]Ζούμε στην εποχή μιας κυβερνητικότητας η οποία ανακαλύφθηκε τον 18^ο αιώνα»* (Φουκώ,2007:109-110).

Ουσιαστικά, το ερώτημα που θα πρέπει να μας απασχολεί όσον αφορά την «κυβερνητικότητα» δεν είναι *«[π]ώς να μην κυβερνώμαστε καθόλου;»* αλλά *«[π]ώς να μην κυβερνώμαστε έτσι, κατ'αυτόν τον τρόπο, από αυτούς, εν ονόματι αυτών των αρχών, με αυτούς τους στόχους, διά μέσου αυτών των μεθόδων (Foucault 1996, σ.384)»* (Δοξιάδης,2015:167). Η ανάλυση της «κυβερνητικότητας» υποδηλώνει, όπως ισχυρίζεται ο ίδιος ο Φουκώ, ότι *«τα πάντα είναι πολιτικά»* (Φουκώ,2007:390). Αυτό σημαίνει ότι, πρώτον, η πολιτική (politics) προσδιορίζεται από τον κρατικό παρεμβατισμό (επομένως οτιδήποτε είναι «πολιτικό» ισοδυναμεί ότι το κράτος είναι παντού) και δεύτερον, η παρουσία της πολιτικής έγκειται από την πάλη δύο αντιμαχόμενων πλευρών/αντιπάλων. *«Το ζήτημα είναι μάλλον να πούμε: τίποτα δεν είναι πολιτικό, οτιδήποτε δύναται να πολιτικοποιηθεί, οτιδήποτε μπορεί να μετατραπεί σε πολιτικό. Η πολιτική δεν είναι τίποτα παραπάνω, ή λιγότερο, απ' ό,τι εκείνο το οποίο γεννιέται με την αντίσταση στην κυβερνητικότητα, η πρώτη εξέγερση, η πρώτη αντιπαράθεση»* (ό.π.:390).

Σε αυτό το σημείο ο Φουκώ αναφέρεται ότι η πολιτική είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα, θέλοντας να δείξει ότι οι σχέσεις εξουσίας είναι στην πράξη σχέσεις αντιπαραθετικές – σχέσεις δύναμης. Ακόμα και σε περίοδο «ειρήνης», οι πολιτικοί αγώνες συνεχίζονται

κάνοντας χρήση λόγων και πρακτικών για να οριοθετήσουν τη δράση των αντιπάλων τους (Φουκώ,2002:32-34). Πάντοτε θα υπάρχει ένα πεδίο που δεν θα έχει προσδιοριστεί πλήρως από τη δράση της εξουσίας. Αν κάποια στιγμή φτάσουμε σε κάποια οριστική «νίκη», τότε πλέον θα έχουμε ξεπεράσει την έννοια της εξουσίας. Η εξουσία υπάρχει μόνο αν έχουμε αντίθετες δυνάμεις που μάχονται μεταξύ τους, γι' αυτό και ο Φουκώ θεωρεί απίθανη την ύπαρξη μιας κοινωνίας χωρίς σχέσεις εξουσίας και άρα χωρίς «κυβερνητικότητα».

3.3 Εξουσία-Ελευθερία-Αντίσταση

Η ελευθερία, κατά τον Φουκώ, είναι μια πρακτική, είναι κάτι που πρέπει να ασκηθεί. Συγκεκριμένα, εκείνος αναφέρει: *«[...] Η ελευθερία των ανθρώπων δεν εξασφαλίζεται ποτέ από θεσμούς και νόμους που έχουν πρόθεση να εγγυηθούν. Γι' αυτόν τον λόγο ακριβώς όλοι αυτοί οι νόμοι και οι θεσμοί μπορεί να μεταστραφούν εντελώς. Όχι επειδή είναι αμφίλογοι, αλλά απλώς επειδή η «ελευθερία» είναι κάτι που πρέπει να ασκηθεί»* (Φουκώ,1987β:57). Για τον Φουκώ, η εγγύηση της ελευθερίας είναι η ίδια η ελευθερία (ό.π:58).

Ο ίδιος υποστηρίζει ότι *«[...] μια σχέση εξουσίας είναι ένας τρόπος δράσης που δεν ενεργεί ευθέως και άμεσα στους άλλους, αλλά ενεργεί στην ίδια τους δράση»* (Φουκώ,1991:91). Η εξουσία, δηλαδή, ενεργεί πάνω στη δράση των άλλων, πάνω στον καθορισμό των ορίων της συμπεριφοράς τους. Σύμφωνα με τον Φουκώ, η βία δεν αποτελεί σχέση εξουσίας γι' αυτό και η σχέση σκλάβου-αφέντη δεν αποτελεί σχέση εξουσίας αλλά μια απροκάλυπτη και ωμή άσκηση βίας. Η εξουσία δεν είναι μια έκφραση συναίνεσης ούτε αποστέρησης της ελευθερίας. Οι σχέσεις εξουσίας προϋποθέτουν την ελευθερία, η οποία θα πρέπει να υπάρχει και στους δύο πόλους της σχέσης. Η εξουσία ασκείται μόνο σε «ελεύθερα υποκείμενα», με την έννοια ότι ο «άλλος», δηλαδή αυτός επί του οποίου ασκείται εξουσία, αναγνωρίζεται ως υποκείμενο με ελευθερία δράσης και από τη στιγμή που εμπλέκεται σε μια σχέση εξουσίας, ένα ολόκληρο πεδίο δυνατοτήτων ανοίγεται μπροστά του, το οποίο περιλαμβάνει απαντήσεις, αντιδράσεις, αποτελέσματα και νέες επινοήσεις. Με αυτή την έννοια η άσκηση της εξουσίας προϋποθέτει τη δυνατότητα αντίστασης (ό.π:91-94).

Ο Φουκώ κάνει λόγο για συνεχή αντίσταση σε οποιαδήποτε μορφή εξουσίας οπουδήποτε κι αν εκδηλώνεται (Dyrberg,1997:92). Δεν μιλάει για επανάσταση, με όρους μαρξικούς, αλλά για αδιάκοπες συγκρούσεις γύρω από τις διάφορες μορφές εξουσίας, η οποία δεν μπορεί ποτέ να εξαλειφθεί γιατί είναι άρρηκτο στοιχείο όλων των ανθρώπινων σχέσεων. Στον πυρήνα των σχέσεων εξουσίας υπάρχουν στοιχεία που δεν υποτάσσονται σε αυτές αλλά και αποτελούν μόνιμη συνθήκη ύπαρξής τους (Φουκώ,1991:79, Butler,1997:98-99). Διότι δεν υπάρχει τέτοια σχέση (εξουσίας) χωρίς αντίσταση, χωρίς προσπάθεια διαφυγής από αυτήν, χωρίς την ενδεχόμενη αντιστροφή της. *«από τη στιγμή που υπάρχει μια σχέση εξουσίας, υπάρχει και μια δυνατότητα αντίστασης»*(Φουκώ,1987β:85). Κάθε σχέση εξουσίας έχει ως επακόλουθο και έναν στρατηγικό αγώνα που αποτελεί το όριο της. Επομένως, κάθε προσπάθεια των σχέσεων εξουσίας υποταγής των αγώνων ως φαινόμενα ανυποταξίας οδηγεί την άσκηση της εξουσίας στα όρια της *«Κάθε στιγμή η σχέση εξουσίας μπορεί να γίνει, και σε ορισμένα σημεία γίνεται, αντιμετώπιση ανάμεσα σε αντιπάλους. Κάθε στιγμή επίσης οι σχέσεις αντιπαλότητας σε μια κοινωνία προκαλούν την κινητοποίηση των μηχανισμών εξουσίας»* (Φουκώ, 2008α:372).

Κύριος στόχος των αγώνων δεν είναι να επιτεθούν σε ένα συγκεκριμένο θεσμό εξουσίας, σε μια τάξη ή σε μια ελίτ, όσο να αντισταθούν σε μια συγκεκριμένη εξουσία, ή μορφή αυτής. Σκοπός των αγώνων είναι τα ίδια τα αποτελέσματα της εξουσίας. Προβάλλεται αντίσταση απέναντι στο καθεστώς της γνώσης, στα προνόμιά της και σε εκείνα τα αποτελέσματα εξουσίας που συνδέονται με αυτήν. Αυτό που αμφισβητείται κυρίως είναι ο τρόπος με τον οποίο κυκλοφορεί και λειτουργεί η γνώση και οι σχέσεις της με την εξουσία (Φουκώ,1987β:84, Φουκώ,1991:79–81). Για τον Φουκώ: *«η αντίσταση για την οποία μιλώ δεν είναι μια ουσία. Δεν είναι παλιότερη από την εξουσία στην οποία αντιτίθεται. Συνυπάρχει με την εξουσία και είναι εντελώς σύγχρονή της»* (Φουκώ, 1987β: 84)

3.4 Υποκείμενο και Εξουσία

Στο κείμενό του *Δύο Δοκίμια για το Υποκείμενο και την Εξουσία*, που δημοσιεύτηκε στη μελέτη *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* των Dreyfus και Rabinow, ο Φουκώ αναφέρει: «Αυτό [...] που συνιστά το γενικό θέμα των ερευνών μου δεν είναι η εξουσία αλλά το υποκείμενο. (Dreyfus και Rabinow 1982, σ.209-γαλλ.:Foucault 1994, IV, σ. 223-ελλ.μτφρ.: Foucault 1991, σ.76) (Δοξιάδης, 2015:212). Αυτή την εξουσία που κάνει λόγο στο κείμενο του, της δίνει μορφή στο ίδιο το κείμενο του. Πρόκειται για αγώνες εναντίωσης «στην εξουσία των ανδρών πάνω στις γυναίκες, των γονιών πάνω στα παιδιά τους, της ψυχιατρικής πάνω στους ψυχικά ασθενείς, της ιατρικής πάνω στον πληθυσμό, της διοίκησης πάνω στον τρόπο με τον οποίο ζουν οι άνθρωποι» (ό.π) Ο κύριος στόχος των ανθρώπων που εναντιώνονται στην εξουσία δεν είναι να επιτεθούν σε κάποιον συγκεκριμένο θεσμό εξουσίας ή σε κάποια ομάδα που είναι φορέας εξουσίας, όσο να αντιταχθούν σε μια ιδιαίτερη τεχνική ή μορφή εξουσίας.

Υπάρχουν δυο έννοιες του υποκειμένου, κατά τον Φουκώ: υποκείμενο υποταγμένο στον άλλο μέσω του ελέγχου και της εξάρτησης και υποκείμενο προσκολλημένο στην ίδια του την ταυτότητα μέσω της συνείδησης ή της αυτογνωσίας. Και στις δύο αυτές έννοιες υποδηλώνεται μια μορφή εξουσίας που καθυποτάσσει και καθιστά κάποιον υποτελή. Στον Φουκώ αυτές οι δύο έννοιες δεν είναι αντιθετικές αλλά αλληλοσυμπληρωματικές: υποταγή στον άλλο, υποταγή στον εαυτό (ό.π:214). Εκείνος πιστεύει ότι, ο κύριος αντικειμενικός μας σκοπός στα σημερινά χρόνια πρέπει να γίνει η άρνηση του εαυτού μας κι όχι η αδιάκοπη προσπάθεια ανακάλυψής του. Είναι ανάγκη να κατασκευάσουμε αυτό που θα μπορούσαμε να είμαστε για να απαλλαγούμε από τους εξαναγκασμούς της νεωτερικής εξουσίας. Αυτό που προτείνει ο Φουκώ είναι: «[...] να ελευθερωθούμε εμείς από το κράτος κι από τον τύπο εξατομίκευσης που συνδέεται με αυτό. Πρέπει να προωθήσουμε νέες μορφές υποκειμενικότητας απορρίπτοντας τον τύπο ατομικότητας που μας επιβλήθηκε εδώ και πολλούς αιώνες» (Φουκώ,1991:86).

Άλλωστε μια από τις βασικές καινοτόμους πλευρές της προσέγγισης του Φουκώ στο ζήτημα της εξουσίας είναι η ρητή και συστηματική αποσύνδεσή του από τη δικαιοϊκή σύλληψη της εξουσίας. Η σημασία αυτής της αποσύνδεσης πιθανόν να καταστεί επαρκέστερα κατανοητή αν συσχετιστεί, με την προσπάθεια του Φουκώ που διαφαίνεται στο έργο του, να απαλλαγεί από μια εξ'ίσου δικαιοϊκή σύλληψη του υποκειμένου (Δοξιάδης,2015:219). Μάλιστα, εισάγεται ως

πολιτικό διακύβευμα μια έννοια του υποκειμένου πολύ πιο δυναμική από εκείνη του υποκειμένου του δικαίου: το υποκείμενο της γνώσης (ό.π:220).

3.5 Εξουσία-Γνώση-Αλήθεια

Όπως ήδη έχουμε αναλύσει επίκεντρο της κριτικής του Φουκώ αποτελεί η έννοια της εξουσίας. Η «θετικότητα» με την οποία προσεγγίζει την εξουσία συνίσταται ακριβώς στο ότι θεωρεί όχι την ίδια την εξουσία από μόνη της αλλά τη σχέση της εξουσίας με τη γνώση. Πρόκειται για μια αξιολογικά ουδέτερη εκτίμηση ότι η σχέση εξουσίας και γνώσης είναι θετική.

Η εξουσία είναι θετική ακριβώς επειδή είναι και παραγωγική, παράγει πράγματα. *«Η εξουσία είναι παραγωγική στον βαθμό που συναρθρώνεται με λόγους και πρακτικές γνώσης: επιστήμες, τεχνολογίες, θεραπευτικές τεχνικές, εξομολογητικές πρακτικές, παιδαγωγικές μεθόδους, συστήματα επιτήρησης- με λόγους και πρακτικές που παράγουν αποτελέσματα αλήθειας, πολλαπλές ταυτότητες, κοινωνικές ταξινομήσεις, ιεραρχήσεις και πειθαρχήσεις, αλλά και ηδονές, σωματικές και νοητικές ευεξίες και δεξιότητες, νέους τρόπους ζωής»* (Δοξιάδης,2015:204).

Οι ίδιοι όροι «βιοπολιτική» και «πολιτική τεχνολογία του σώματος» που χρησιμοποιεί ο Φουκώ για να περιγράψει συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους συλλαμβάνει την έννοια της εξουσίας ως παραγωγικής, καταδεικνύουν ότι η θετικότητα ως παραγωγικότητα της εξουσίας συνίσταται στη θετικότητα των σχέσεων της με τη γνώση (ό.π). Σε αυτό το πλέγμα σχέσης εξουσίας και γνώσης, η γνώση δεν παράγει μόνο αποτελέσματα αλήθειας αλλά συμβάλλει και η ίδια στην παραγωγή αποτελεσμάτων εξουσίας. Το παραπάνω πλέγμα εξουσία/γνώση είναι διάχυτο σε ολόκληρο το κοινωνικό σώμα και κατά συνέπεια το να αποζητάει κανείς την απαλλαγή από την εξουσία εν γένει σχεδόν θα ισοδυναμούσε με την εναντίωση στις κοινωνικές σχέσεις εν γένει (ό.π: 206-207).

Ο Φουκώ, στη συνέντευξή του με τίτλο: *«Αλήθεια και εξουσία»* (Φουκώ,1987β:11-37), καταπιάνεται με το γενικό πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ εξουσίας και αλήθειας, λέγοντας ότι

οι δυτικές κοινωνίες, ιδιαίτερα οι σύγχρονες, χαρακτηρίζονται από ένα «καθεστώς αλήθειας» (regime of truth), το οποίο πλέον δεν είναι καθεστώς λόγου, αλλά και ευρύτερα θεσμικό, πολιτικό και οικονομικό και στο οποίο κυριαρχούν ορισμένοι «μεγάλοι πολιτικοί και οικονομικοί μηχανισμοί (πανεπιστήμιο, στρατός, γραφή, μέσα επικοινωνίας)» (Foucault 1980, σ.131-132-ελλ.μτφρ.: σ.35) (Δοξιάδης,2015:25).

Με τον όρο «αλήθεια» ο Φουκώ αποσαφηνίζει ότι δεν εννοεί: «το σύνολο των αληθειών που ανακαλύπτονται και γίνονται αποδεκτές», αλλά «το σύνολο των κανόνων σύμφωνα με τους οποίους χωρίζεται το αληθές από το ψευδές και αποδίδονται ειδικά αποτελέσματα εξουσίας στο αληθές» (Foucault 1980, σ.132-ελλ.μτφρ.: σ.35-36) (ό.π). Μέσα σε αυτό το «καθεστώς αλήθειας», υποστηρίζει ο Φουκώ, «[υ]πάρχει μια μάχη “για την αλήθεια”, ή τουλάχιστον “γύρω από την αλήθεια”», διευκρινίζοντας «ότι δεν πρόκειται για μια μάχη “υπέρ της αλήθειας”, αλλά για μια μάχη σχετικά με τη θέση (status) της αλήθειας και τον οικονομικό και πολιτικό ρόλο που παίζει» (Foucault 1980, σ.132-ελλ.μτφρ.: σ.35-36)(ό.π:26). Το κείμενο της συνέντευξης κλείνει με την εξής διατύπωση: «Για να συνοψίσω όσα είπα, το πολιτικό ζήτημα δεν είναι η πλάνη, η ψευδαίσθηση, η αλλοτριωμένη συνείδηση ή η ιδεολογία· είναι η ίδια η αλήθεια. Εξ ου και η σπουδαιότητα του Nietzsche» (Foucault 1980, σ.133-ελλ.μτφρ.: σ.37)(ό.π).

Ο Φουκώ παρατηρεί το γεγονός ότι κάθε κοινωνία των σύγχρονων χρόνων υφίσταται σχέσεις εξουσίας που τη διαπερνούν και οι οποίες συνιστούν τελικά το κοινωνικό σώμα. Αυτές δεν μπορούν να εδραιωθούν και να τεθούν σε ισχύ από μόνες τους. Για να παγιωθούν και να επικρατήσουν χρειάζεται η παραγωγή και λειτουργία ενός λόγου αλήθειας. Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι είναι υποταγμένοι στην παραγωγή της αλήθειας μέσω της εξουσίας και δεν μπορούν να ασκήσουν εξουσία παρά μόνο μέσω της παραγωγής της αλήθειας. Ο Φουκώ θα πει ότι είμαστε σχεδόν αναγκασμένοι να παράγουμε την αλήθεια της εξουσίας που εμφανίζεται ως απαίτηση για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας μας (Φουκώ,1991:101-102). «Πρέπει να λέμε την αλήθεια. Είμαστε αναγκασμένοι ή καταδικασμένοι να ομολογούμε ή να ανακαλύπτουμε την αλήθεια» (Φουκώ, 1991:102).

4. Πειθαρχική Κοινωνία και Σωφρονισμός

Ο Φουκώ, στο βιβλίο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (1989), το οποίο θα δημοσιευθεί το 1975, θα εξετάσει το πειθαρχικό φαινόμενο και τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε η νεότερη αντίληψη του εγκλεισμού στα πλαίσια της «πειθαρχικής κοινωνίας». Η σημασία του βιβλίου αυτού είναι διπλή: αφενός αναδεικνύει τον σχεσιακό χαρακτήρα της εξουσίας (η οποία δεν μπορεί να νοηθεί ως ένα εργαλείο στα χέρια της κυρίαρχης τάξης, αλλά συνιστά ένα διάχυτο πλέγμα από το οποίο επωφελείται ακριβώς η κυρίαρχη τάξη –αλλιώς δεν είναι κυρίαρχη). Με αυτή την έννοια ο Φουκώ συμβάλλει και αυτός σε μια προσπάθεια απομάκρυνσης από μια «εργαλειακή αντίληψη» της εξουσίας. Αφετέρου, προχωρά στην πλέον ριζική αξιοποίηση της έννοιας του σώματος μέσα από μια «πολιτική ιστορία των σωμάτων»: η πειθαρχική εξουσία δεν υπάρχει παρά στον βαθμό που καταφέρνει όχι απλώς να ελέγχει και να περιορίζει τα σώματα, αλλά επιπλέον να τα καθιστά «παραγωγικά» γι' αυτήν την ίδια (Μπέτζελος, Σωτήρης, 2004).

Το επίδικο αντικείμενο για την αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας είναι ο έλεγχος πάνω στα σώματα (Φουκώ, 1989:278-280) και η κανονικοποίηση-ρύθμιση των λειτουργιών τους (κάθε εξουσία έχει έναν «πειθαρχικό» χαρακτήρα). Την εμφάνιση της πειθαρχικής κοινωνίας, ο Φουκώ τη συσχετίζει τόσο με την «*αύξηση του κυμαινόμενου πληθυσμού*» (Φουκώ, 1989:286), όσο και με την «*ανάπτυξη του παραγωγικού μηχανισμού, που γίνεται όλο και πιο εκτεταμένος και σύνθετος, όλο και πιο δαπανηρός επίσης, και που πρέπει απαραίτητα να αυξηθεί η απόδοσή του. Η ανάπτυξη των πειθαρχικών μεθόδων ανταποκρίνεται στις δύο αυτές εξελίξεις, και ιδιαίτερα στην αναγκαιότητα διευθέτησης του συσχετισμού τους*» (ό.π.:287). Αυτό εντούτοις που είναι ακόμη περισσότερο ενδιαφέρον, στην ανάλυση της «πειθαρχικής κοινωνίας» που επιχειρεί ο Φουκώ, είναι το γεγονός ότι διακρίνει στην πειθαρχική τεχνολογία της εξουσίας και μια απάντηση στην ίδια την κίνηση των μαζών και τις αντιστάσεις τους: «*[Η πειθαρχία] οφείλει ακόμα να τιθασεύσει όλες τις δυνάμεις που σχηματίζονται με αφετηρία την ίδια τη συγκρότηση μιας οργανωμένης πολλαπλότητας: οφείλει να εξουδετερώνει τα φαινόμενα αντι-εξουσίας που γεννά η ίδια η πολλαπλότητα, και που συνιστούν αντίσταση στην εξουσία, η οποία θέλει να της επιβληθεί: ζυμώσεις, εξεγέρσεις, αυθόρμητες οργανώσεις, συνασπισμοί –κάθε τι που μπορεί να υπάγεται στις*

οριζόντιες συζεύξεις» (ό.π.:288). Έτσι, δίπλα στη συσσώρευση του κεφαλαίου οι πειθαρχικές διαδικασίες επωμίζονται μια αντίστοιχη «συσσώρευση των ανθρώπων» (ό.π.:290).

Αναφέρθηκα παραπάνω στη θέση του Φουκώ ότι η εξουσία ασκείται στο σώμα. Η ανάλυσή του στο *Επιτήρηση και Τιμωρία* (1989), δεν έχει σκοπό να δείξει τη λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος, του στρατού, ή των σχολείων στη σύγχρονη κοινωνία και τις διαφορές των θεσμών αυτών στην «παραδοσιακή» κοινωνία. Στο έργο αυτό σκοπεύει στο να δείξει ότι η σύγχρονη κοινωνία εγκαθιδρύει νέες μορφές εξουσίας, πειθαρχίας και ελέγχου συνολικά. Τα συγκεκριμένα ιδρύματα λειτουργούν ως παράδειγμα ώστε να δειχθεί η νέα στρατηγική, ο νέος μηχανισμός της εξουσίας. Στη νεωτερικότητα το σώμα καθίσταται αντικείμενο γνώσης, επενδύεται πολιτικά και κατασκευάζεται από το πλέγμα εξουσιών που ασκούνται σ' αυτό. Αναπτύσσεται η λεγόμενη πολιτική τεχνολογία του σώματος, μια μέθοδος που σκοπεύει να γνωρίσει/εξουσιάσει το σώμα και να ενσταλάξει σ' αυτό ικανότητες και δεξιότητες που θα το κάνουν οικονομικά χρήσιμο και παραγωγικό. Το σώμα μ' άλλα λόγια πολιτικοποιείται, αποκτά κεντρική σημασία για την κατανόηση των στρατηγικών εξουσίας στη νεωτερικότητα. Το σώμα και ο έλεγχός του αποτελούν το θεμέλιο της εξουσίας γι' αυτό και μορφές εξουσίας/γνώσης εγγράφονται σ' αυτό όχι όμως με την άσκηση φυσικής βίας (ό.π.:37-40).

4.1 Πειθαρχικό σύστημα

Η πρώτη ουσιαστικά γενεαλογική ανάλυση του Μισέλ Φουκώ παρατηρείται στο έργο του: «*Επιτήρηση και Τιμωρία*» (1989). Εδώ εξετάζεται ο μετασχηματισμός των μορφών τιμωρίας που συνδέεται με τη γέννηση της φυλακής, η διάκριση μεταξύ εγκληματιών και «καλών παιδιών» αναλύονται οι σχέσεις ανάμεσα στην εξουσία, τη γνώση και το σώμα. Στη συγκεκριμένη μελέτη, επιχειρεί να διατυπώσει μια: «*“επιστημολογικο-δικαστική” διαδικασία διαμόρφωσης· κοντολογίς, να τοποθετήσουμε την τεχνολογία της εξουσίας στη βάση και του εξανθρωπισμού της ποινής και της γνώσης του ανθρώπου*» (Φουκώ, 1989:35-36).

Το βιβλίο ανοίγει με μια αναλυτική περιγραφή της δημόσιας εκτέλεσης του Robert-Francois Damiens το 1757, ο οποίος επιχείρησε να σκοτώσει τον βασιλιά Λουδοβίκο 15^ο. Στη συνέχεια περιγράφονται οι κανόνες και το ημερήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων (κανόνες πρωινής έγερσης, εργασίας, προσευχής κτλ), που ίσχυαν στον «Οίκο νέων φυλακισμένων του Παρισιού». Έπειτα, ο Φουκώ, περιγράφει μια φυλακή 80 χρόνια αργότερα και αναρρωτιέται πώς είναι δυνατόν να συντελέστηκε μια τέτοια μεγάλη αλλαγή στο τιμωρητικό σύστημα της Γαλλίας μέσα σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα και αυτό θα αποτελέσει ουσιαστικά και το ερευνητικό του ενδιαφέρον.

Ο κύριος στόχος της τιμωρίας θα μετατεθεί από το «σώμα» στη «ψυχή». Ο ίδιος αναφέρει: *«Δικαιολογημένα θα μπορούσαμε να φτιάξουμε μια ιστορία της τιμωρίας με βάση ηθικές ιδέες ή νομικές δομές. Αλλά μπορούμε, άραγε, να την κάνουμε βασιζόμενοι σε μια ιστορία των σωμάτων, από τη στιγμή που διατείνονται πως η τιμωρία έχει πια σαν μοναδικό στόχο την κρυφή ψυχή των εγκληματιών;»* (Φουκώ, 1989:38).

Μέχρι περίπου τις αρχές του 18^{ου} αιώνα η ποινή που επιβαλλόταν στον κατάδικο ήταν κυρίως σωματικής φύσης (βασανιστήρια-τιμωρία) και υλοποιούνταν με θανατικές ή και σωματικές ποινές (ό.π:68-69). Σε όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα διαμορφώνεται μια νέα στρατηγική για την άσκηση του δικαιώματος του κολασμού. Η «μεταρρυθμίση» αυτή έχει ως στόχο να καταστήσει τον κολασμό και την καταστολή των παράνομων πράξεων ως «ένα κανονικό λειτουργήμα, επεκτατικό των δικαιωμάτων της κοινωνίας· όχι ελαφρύτερη ποινή, αλλά ορθότερη ποινή· ποινή με μειωμένη, ίσως, αυστηρότητα, αλλά με περισσότερη καθολικότητα και αναγκαιότητα· βαθύτερη εισχώρηση της κολαστικής εξουσίας στο κοινωνικό σώμα» (Φουκώ, 1989:109-110).

Από την περίοδο όμως του 18^{ου} – 19^{ου} αιώνα μεταρρυθμίζεται όλο το τοπίο σχετικά με τις τιμωρητικές ποινές στη Δύση. Καταργούνται παλιά διατάγματα, έρχονται στο προσκήνιο νέα θεσμικά πλαίσια για το έγκλημα, όπου αναγνωρίζεται και δικαιολογείται τόσο ηθικά όσο και πολιτικά το ίδιο το έγκλημα. Κυρίως μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από τους παλαιότερους τρόπους τιμωρίας, με σωματική τιμωρία, στο σύγχρονο τρόπο τιμωρίας, με φυλάκιση. Ουσιαστικά, δημιουργείται μια καινούρια οικονομία, μια νέα τεχνολογία της κολαστικής εξουσίας στο μεταρρυθμιστικό ποινικό πλαίσιο

που διαμορφώνεται τον 18^ο αιώνα (ό.π:119). Μια καινούρια πολιτική του σώματος αντικαθιστά την κολαστική σημειοτεχνική (ό.π:135).

Το σώμα συνεχίζει και είναι αντικείμενο και στόχος της εξουσίας. Πάνω στο σώμα επιβάλλονται καταναγκασμοί, απαγορεύσεις και υποχρεώσεις. Αυτοί οι έλεγχοι των δραστηριοτήτων του σώματος μπορούν να ονομαστούν «πειθαρχίες». Αυτές οι πειθαρχίες εφαρμόζονταν από καιρό στα μοναστήρια, στο στρατό καθώς και σε εργαστήρια. *«Η ιστορική στιγμή της πειθαρχίας, είναι η στιγμή όπου γεννιέται μια τέχνη του ανθρώπινου σώματος [...] που το καθιστά τόσο πιο υπάκουο όσο και πιο χρήσιμο, και αντίστροφα»* (ό.π:184). Η πειθαρχία οργανώνεται σε κελιά, θέσεις και σειρές· όπου πρόκειται για χώρους που εξασφαλίζουν την παγίωση και επιτρέπουν την κυκλοφορία, εγγυώνται την υπακοή των ατόμων αλλά και μια μεγαλύτερη οικονομία χρόνου και κινήσεων. Το ζητούμενο είναι η επιβολή της τάξης (ό.π:197). Η ακρίβεια, η επιμέλεια, η τακτικότητα, είναι οι θεμελιακές αρετές του πειθαρχικού χρόνου. *«Ο χρόνος εισχωρεί στο σώμα και μαζί μ'αυτόν όλοι οι εξονυχιστικοί έλεγχοι της εξουσίας»* (ό.π:201). *«Η εξουσία σπονδυλώνεται άμεσα με τον χρόνο· εξασφαλίζει τον έλεγχο του και εγγυάται τη χρήση του»* (ό.π: 211).

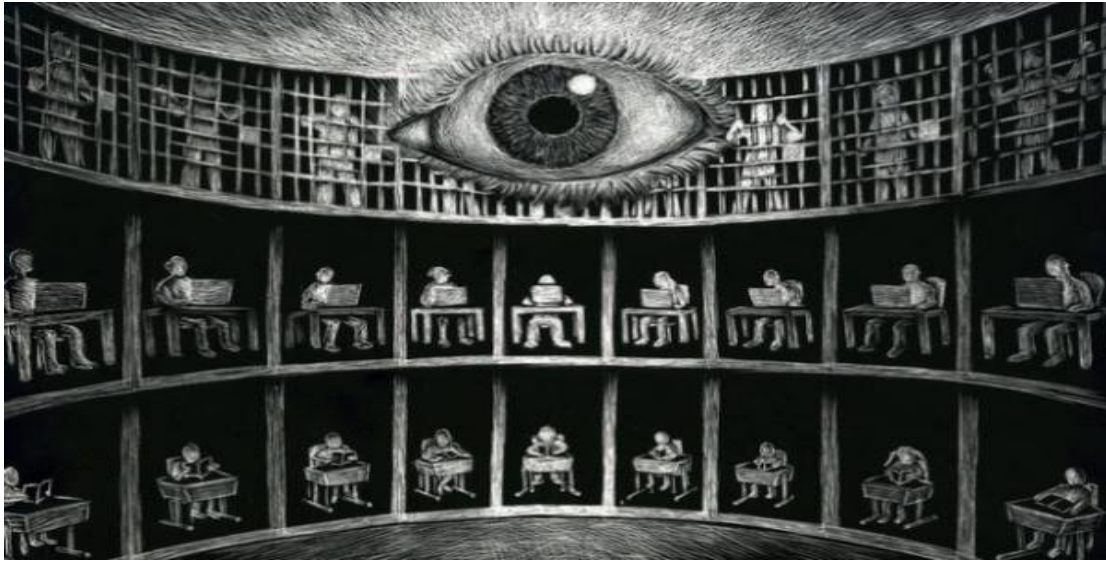
Επομένως, η πειθαρχία συνοπτικά κατασκευάζει ατομικότητες προικισμένες με κάποια χαρακτηριστικά: Το πρώτο είναι το «κυψελικό», που αφορά την οργάνωση του χώρου. Το δεύτερο είναι το «οργανικό», λόγω της κωδικοποίησης των δραστηριοτήτων των σωμάτων. Η πειθαρχία, επίσης είναι, «γενετική», λόγω της οργάνωσης του χρόνου και «συνδυαστική», εξαιτίας της οργάνωσης και σύνθεσης των επιμέρους δυνάμεων. Αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν «τακτικές» της πειθαρχίας, που αποτελούν την ανώτερη μορφή πειθαρχικής πρακτικής (ό.π:219). Αυτή η τακτική συνθέτει: *«ένα στρατιωτικό όραμα της κοινωνίας του 18^{ου} αιώνα, το οποίο είχε σαν πλαίσιο αναφοράς όχι τη φυσική κατάσταση του ανθρώπου αλλά τα επιμελώς υποταγμένα γρανάζια μιας μηχανής, όχι το πρωταρχικό συμβόλαιο αλλά τους μόνιμους καταναγκασμούς, όχι τα θεμελιακά δικαιώματα αλλά τα όλο και πιο προχωρημένα ατέλειωτα ντρεσαρίσματα, όχι τη θέληση του συνόλου αλλά την αυτόματη υπακοή»* (ό.π: 221).

Η πειθαρχία ασκείται μέσω «παρατηρητηρίων» (μηχανισμοί και τεχνικές οπτικής παρακολούθησης-επιτήρησης που επιβάλλουν εξουσία), όπου εξάγουν ένα ιδανικό πρότυπο· αυτό του στρατοπέδου (ό.π:228). Η συνεχής επιτήρηση λειτουργεί μέσα από ένα δίκτυο σχέσεων

και η εξουσία που εκείνη ασκεί- δεν κατέχεται από κάποιους ούτε μεταβιβάζεται- λειτουργεί ενιαία σαν «μηχανοδομή». Η εξουσία αυτή δεν ασκεί βία πάνω στα σώματα αλλά λειτουργεί ως αόρατο μέσο καταδυνάστευσης αυτών σύμφωνα με ένα ολοκληρωμένο σύστημα από χώρους, γραμμές, οθόνες κτλ (ό.π:236). Πρόκειται για εξουσία που «φαινομενικά, είναι τόσο λιγότερο “σωματική”, όσο και περισσότερο επιστημονικά είναι “φυσική”» (ό.π).

Προκειμένου να είναι η επιτήρηση αυτή πειστική θα πρέπει να διέπεται από ένα «μικροσύστημα ποινών», από κάποιες τιμωρίες, από κάποιους κανόνες. Ρόλος της πειθαρχικής τιμωρίας είναι να περιορίζει τις παρεκτροπές. Η τιμωρία ουσιαστικά πρέπει να είναι «επανορθωτική». Η πειθαρχική τιμωρία είναι ισόμορφη προς την υποχρέωση: «δεν είναι τόσο η εκδίκηση του νόμου που έχει παραβιαστεί, όσο η επανάληψη της παρανομίας, ο επαυξημένος τονισμός της» (Φουκώ,1989:239). Μέσα από τα διάφορα πειθαρχικά συστήματα ανακύπτει η δύναμη του Κανόνα. Το Κανονικό καθιερώνεται ως αρχή καταναγκασμού, ως ένα από τα βασικά όργανα άσκησης και επιβολής της εξουσίας, όπως για παράδειγμα στην εκπαίδευση και στο δικαστήριο, όπου πάντα μόνο ο κανόνας πρέπει να μετράει (ό.π:244).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ότι, το σύστημα που καθιερώνεται για την επιτήρηση των υποκειμένων στην εξουσία ατόμων, και για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως, ο Φουκώ θα το ονομάσει «Πανοπτικόν» (ό.π:263). Το Πανοπτικόν, είναι μια αρχιτεκτονική κατασκευή όπου υπάρχει ένα κεντρικό σημείο συνεχούς παρακολούθησης και όπου οι παρακολουθούμενοι βρίσκονται στην περιφέρεια με τρόπο ώστε να μην επικοινωνούν μεταξύ τους και να μην μπορούν να δουν τον κεντρικό παρατηρητή. Ο Bentham το είχε προτείνει αρχικά μεν ως μοντέλο για εφαρμογή σε ιδρύματα συλλογικής και εξατομικευμένης πειθαρχίας όπως είναι οι φυλακές, τα σχολεία, τα νοσοκομεία και τα εργοστάσια αλλά τελικά ως γενική πρόταση για την επίλυση του προβλήματος της πειθαρχίας μέσω της παρακολούθησης στην κοινωνία γενικά. Πρόκειται κατά τον Φουκώ, για μια τεχνολογία εξουσίας που έχει εφαρμοστεί με την μία ή την άλλη μορφή σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνία μας, χωρίς όμως να αποτελεί τον αποκλειστικό μηχανισμό άσκησης εξουσίας. Η βασική αρχή στην οποία στηρίζεται το σύστημα είναι η αποτελεσματικότητα του επιτηρούντος βλέμματος: «[E]να βλέμμα το οποίο κάθε άτομο, υπό το βάρος του, τελικά θα εσωτερικεύσει σε σημείο όπου το ίδιο να γίνεται ο δικός του επόπτης, ασκώντας έτσι κάθε άτομο αυτή την επιτήρηση επί, και εναντίον, του εαυτού του» (Foucault 1980, σ.155) (Δοξιάδης,2015:42).

Ο κεντρικός επιτηρητής θα αντικαθίσταται διαρκώς από άλλους, αφού, σύμφωνα με τη νεωτερική αντίληψη της εξουσίας, η εξουσία δεν συγκεντρώνεται σε μια κεντρική αρχή, για παράδειγμα στον βασιλιά, αλλά διαχέεται στην κοινωνία γενικά. Επομένως, ο ρόλος του κεντρικού επιτηρητή θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν καλύτερη εκπροσώπηση της «κοινής γνώμης». Ουσιαστικά σε αυτό το σημείο, συνίσταται και ο βασικός ουτοπικός χαρακτήρας του προγράμματος εξουσίας που προτείνει ο Bentham (ό.π:43). Μέσω του Πανοπτικού τα ίδια τα άτομα γίνονται οι φορείς της ίδιας τους της δυνάστευσης. Δεν χρειάζεται κάποιος να παρακολουθείται για να ελέγχει τη συμπεριφορά του αλλά αρκεί να υπάρχει η πεποίθηση ότι ούτως ή άλλως πάντα υπάρχει κάποιος να τον παρακολουθεί. Η ισχυρότερη μορφή δυνάστευσης είναι ο εαυτός (Φουκώ, 1989:273).

Παρατηρούμε λοιπόν, δυο εικόνες της πειθαρχίας: από τη μία πλευρά, έχουμε την πειθαρχία-αποκλεισμό, το κλειστό ίδρυμα και στην άλλη πλευρά, έχουμε τον πανοπτισμό, την πειθαρχία-μηχανισμό: ένα λειτουργικό σύστημα που ασκεί την εξουσία καθιστώντας την ταχύτερη, αποτελεσματικότερη- «ένα σχέδιο έντεχνων και αθόρυβων καταναγκασμών που προορίζεται για μια μελλούμενη κοινωνία» (ό.π:276). Από τον αποκλεισμό στην επιτήρηση, συντελέστηκε μια ιστορική αλλαγή κατά τη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, η οποία εξαπλώθηκε σε ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα και θα μπορούσαμε να ονομάσουμε, «πειθαρχική κοινωνία» (ό.π).

4.2 Η φυλακή

Σύμφωνα με τον Φουκώ, η φυλακή αποτελεί προνομιακό χώρο εφαρμογής των «πειθαρχικών μεθόδων» που εξαπλώνεται κατά τον 18ο-19ο αιώνα και σε στρατόπεδα, σχολεία, εργοστάσια κτλ. πριν ακόμα ο νόμος τον καθορίσει σαν κατεξοχήν ποινή (Φουκώ,1989:303). Το πέρασμα από το 18^ο αιώνα στον 19^ο εμφανίζεται μια καινούρια νομοθεσία που καθορίζει την εξουσία του κολασμού σαν γενικό δικαίωμα της κοινωνίας, εξουσία που ασκείται με τον ίδιο τρόπο πάνω σε όλα τα μέλη της κοινωνίας και όπου το κάθε άτομο έχει τα ίδια δικαιώματα· καθιστώντας τη φυλάκιση ως την κυριότερη ποινή, εισάγει διαδικασίες κυριαρχίας που χαρακτηρίζουν έναν ιδιαίτερο τύπο εξουσίας. *«Μια δικαιοσύνη που θέλει να αποκαλείται “ίση”, ένα δικαστικό σύστημα που θέλει να θεωρείται “αυτόνομο”, αλλά είναι κατακυριευμένο από τις ασυμμετρίες της πειθαρχικής καθυπόταξης- αυτές είναι οι συνθήκες όπου γεννήθηκε η φυλακή: “ποινή κάθε πολιτισμένης κοινωνίας”»* (ό.π.:304).

Η «πραγματικότητα» της φυλακής έγκειται στην αποστέρηση της ελευθερίας, καθώς η ελευθερία, πολύ περισσότερο από το όποιο πρόστιμο, αντιπροσωπεύει την «ισότιμη» τιμωρία· *«[...] φυλακίζεται κανείς για να “ξεπληρώσει το χρέος του στην κοινωνία”»* (ό.π.:305). Η φυλάκιση λειτουργεί και ως μέσο μεταμόρφωσης των ατόμων. Με λίγα λόγια, η ποινική φυλάκιση, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, καλύπτει ταυτόχρονα και τη στέρηση της ελευθερίας και την τεχνική μεταμόρφωση των ατόμων (ό.π.:306).

Η φυλακή δεν διακόπτεται παρά μόνο όταν το έργο της έχει εκπληρωθεί· η επιβολή της πάνω στο άτομο πρέπει να είναι αδιάλειπτη: *ακατάπαυστη πειθαρχία*. Κατέχει σχεδόν την απόλυτη εξουσία πάνω στους κρατούμενους καθώς κρατά τους εσωτερικούς της μηχανισμούς καταστολής και τιμωρίας: *τυραννική πειθαρχία*. Εντύνει στον ανώτατο βαθμό όλες τις διαδικασίες που υπάρχουν στα άλλα πειθαρχικά συστήματα· τρόπος δράσης της είναι η ολόπλευρη καταναγκαστική διαπαιδαγώγηση. Η φυλακή ως πειθαρχικός μηχανισμός, πρέπει να είναι εξαντλητικός ασχολούμενος με όλες τις όψεις του ατόμου, με τη σωματική εκγύμνασή του, την κλίση του για εργασία, την καθημερινή του συμπεριφορά, την ηθική στάση, τις ικανότητές του· πολύ περισσότερο από το σχολείο, το εργαστήριο ή το στρατό, που υπονοούν πάντα κάποια

εξειδίκευση. Σύμφωνα με τον Φουκώ, η φυλακή επιβάλλει μια «ανακωδίκωση» της ύπαρξης: με την απομόνωση και τον κατακερματισμό των καταδίκων στους χώρους της και με τη συνεχή επιτήρησή τους.

Η απομόνωση πρέπει να αποτελεί ένα θετικό όργανο αναμόρφωσης καθώς με τις σκέψεις που υποκινεί και με τις τύψεις που αναπόφευκτα θα επακολουθήσουν, ο κατάδικος στοχάζεται μόνος απέναντι στο έγκλημά του. Η απομόνωση με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζει ένα είδος αυτορρύθμισης της ποινής, εξασφαλίζει ουσιαστικά *«την ιδιαίτερη συνομιλία ανάμεσα στον κρατούμενο και στην εξουσία που ασκείται πάνω του»* (Φουκώ,1989:311). Η εργασία μαζί με την απομόνωση θεωρείται και εκείνη παράγοντας μεταμόρφωσης των ατόμων που η φυλακή έχει ως σκοπό. Η εργασία δεν συμπληρώνει ούτε μετριάζει το καθεστώς της κράτησης: είτε πρόκειται για καταναγκαστικά έργα είτε για κάθειρξη είτε για απλή φυλάκιση, ο νομοθέτης θεωρεί την εργασία μια αναγκαιότητα (ό.π:314). Η ποινική εργασία πρέπει να νοείται σαν μηχανισμός *«[...]που μεταβάλλει τον βίαιο, αγαλήνευτο, απερίσκεπτο κρατούμενο σε ένα εξάρτημα που παίζει το ρόλο του με απόλυτη ακρίβεια»*(ό.π:317). Η διάρκεια τώρα της ποινής πρέπει να προσαρμόζεται στη «χρήσιμη» μεταμόρφωση του κρατουμένου κατά την εκτέλεση της καταδίκης του. Μιλάμε εδώ όχι για ένα χρόνο-μέτρο αλλά για έναν χρόνο-σκοπό. Ο κρατούμενος πρέπει να αναμορφωθεί και να ξαναγυρίσει στην κοινωνία (ό.π:319-320).

Η φυλακή επίσης, είναι ταυτόχρονα και ένας χώρος παρατήρησης των καταδίκων, γνώσης του κάθε κρατουμένου, γνώσης της συμπεριφοράς του, των βαθύτερων τάσεών του, της προοδευτικής του βελτίωσης· οι φυλακές πρέπει να θεωρούνται χώρος διαμόρφωσης για μια κλινική γνωριμία των καταδίκων· ο παραβάτης του νόμου μετατρέπεται έτσι σε αντικείμενο εφικτής γνώσης. Ο φυλακισμένος πρέπει να μπορεί μόνιμα να παρακολουθείται· πρέπει να καταγράφονται και να ταξινομούνται οι διαπιστώσεις που τον αφορούν. Εδώ το «Πανοπτικόν», που αναλύσαμε πιο πάνω, δίνει τη δυνατότητα της ταυτόχρονης επιτήρησης και παρατήρησης, της βεβαιότητας και της γνώσης, της ατομικοποίησης και του συνολικού αθροίσματος, της απομόνωσης και διαφάνειας και ουσιαστικά αποκτάει με τη φυλακή τον προνομιούχο χώρο της πραγματοποίησής του (ό.π:322-326).

Η τοποθέτηση λοιπόν «υπό παρατήρηση» υποστηρίζει ο Φουκώ, είναι η φυσική προέκταση μιας δικαιοσύνης που την έχουν κατακλύσει οι πειθαρχικές μέθοδοι και οι

διαδικασίες της εξέτασης. Το γεγονός ότι οι φυλακή με τα κελιά της, με τις τακτές της χρονολογίες, την υποχρεωτική εργασία, τα όργανα επιτήρησης και καταγραφής, με τους δεξιότητες της σε ζητήματα εφαρμογής των κανονισμών, που μεταλλάζουν και πολλαπλασιάζουν τα καθήκοντα του δικαστή, έγινε το σύγχρονο όργανο του ποινικού συστήματος, δεν πρέπει να εκπλήσσει.

Επομένως, αυτό που ουσιαστικά πήρε τη θέση του βασανιστηρίου, δεν είναι ένας μαζικός εγκλεισμός αλλά ένα πειθαρχικό σύστημα προσεκτικά διαρθρωμένο στην αρχική του φάση, διότι αργότερα, η φυλακή τόσο στην ουσία της όσο και στα ορατά της αποτελέσματα καταγγέλθηκε ως τεράστια αποτυχία της ποινικής δικαιοσύνης. Η κριτική της φυλακής και των μεθόδων της εμφανίζεται πολύ νωρίς περίπου στα χρόνια 1820-1845. Οι κριτικές «δείξανε» ότι οι φυλακές δεν μειώνουν το ποσοστό εγκληματικότητας και οι υποτροπές αυξάνονται αντί να ελαχιστοποιούνται. Η φυλακή αναπόφευκτα κατασκευάζει εγκληματίες με τον τρόπο διαβίωσης που τους επιβάλλει: είτε τους απομονώνει σε κελιά είτε τους υποχρεώνει σε μια ανώφελη εργασία- που δεν θα τους χρησιμεύσει αργότερα στην κοινωνία- αυτό δεν δείχνει κάποιο «ενδιαφέρον» για τον άνθρωπο όταν θα βγει στην κοινωνία (Φουκώ,1989:351).

Στη φυλακή βρίσκει πρόσφορο έδαφος η ανομία και αυθαιρεσία της διοίκησης· ο κρατούμενος αισθάνεται συνεχώς αδικημένος για πρακτικές και τακτικές που δεν έχει επιβάλλει ο νόμος, με αποτέλεσμα: *«σαν δήμιους αντικρύζει όλους τους φορείς της εξουσίας· δεν πιστεύει πια πως είναι ένοχος: κατηγορεί γι'αυτό την ίδια τη δικαιοσύνη»*(ό.π). Επίσης, η φυλακή κατασκευάζει και έμμεσα εγκληματίες, εξαθλιώνοντας τις οικογένειες των κρατουμένων: *«Η ίδια δικαστική απόφαση που στέλνει στη φυλακή τον αρχηγό της οικογένειας, ρίχνει τη μητέρα στην απόλυτη ένδεια, τα παιδιά στην εγκατάλειψη, την οικογένεια ολόκληρη στην αλητεία και στην επαιτεία. Και, από την άποψη αυτή, μπορούμε να πούμε πώς το έγκλημα γεννά το έγκλημα»* (Φουκώ, 1989:353).

Ο Φουκώ υποστηρίζει επίσης ότι η φυλακή δεν είναι σωφρονιστικά αποτελεσματική, καθώς η αναμορφωτική της τεχνική παρέμενε σε στοιχειώδη κατάσταση. Η αποτυχία της οφείλεται στην ίδια τη λειτουργία της, από τη μία πλευρά εξαιτίας του κόστους της οργάνωσής της και από την άλλη, εξαιτίας της δαπανηρής εγκληματικότητας που δεν κατορθώνει να καταστείλει (ό.π). Ωστόσο, σημειώνει δηκτικά: *«η φυλακή εξακολουθεί να υπάρχει, να παράγει*

τα ίδια πάντα αποτελέσματα, γι' αυτό και θα διστάσουμε πάρα πολύ να την καταργήσουμε» (ό.π). Ο εγκληματίας είναι ένα ιδρυματικό προϊόν. Η φυλακή με τους μηχανισμούς της επιτήρησης και τιμωρίας, λειτουργεί σύμφωνα με μια αρχή σχετικής συνέχειας. Συνέχεια των ιδρυμάτων που παραπέμπουν το ένα στο άλλο (από το Ίδρυμα Δημόσιας Πρόνοιας στο ορφανοτροφείο, στο αναμορφωτήριο, στο σωφρονιστήριο, στα πειθαρχικά τάγματα, στη φυλακή). Η συνέχεια του συστήματος της φυλακής και η διάδοση της μορφής-φυλακής επιτρέπουν τη νομιμοποίηση ή τουλάχιστον την κατοχύρωση της πειθαρχικής εξουσίας, που αποφεύγει έτσι έντεχνα την όποια υπερβολή ή κατάχρηση που τυχόν συνεπάγεται. Η φυλακή συνεχίζει το έργο της και ολόκληρη η κοινωνία το διαιωνίζει με αναρίθμητους πειθαρχικούς μηχανισμούς. Το σύστημα της φυλακής «φυσικοποιεί» τη νόμιμη εξουσία του κολασμού, ακριβώς όπως «νομιμοποιεί» την τεχνική εξουσία του πειθαναγκασμού (Φουκώ,1989:390-396).

Το πλέγμα του συστήματος της φυλακής που υφίσταται στην κοινωνία, εξασφαλίζει ταυτόχρονα τον πραγματικό σφετερισμό του σώματος και τη διηνεκή του παρακολούθηση. Αποτελεί ουσιαστικά, χάρη στις εγγενείς του ιδιότητες και της πανοπτικής του λειτουργίας, τον πιο ταιριαστό κολαστικό μηχανισμό της καινούριας οικονομίας της εξουσίας και το όργανο για τη διαμόρφωση της γνώσης που χρειάζεται αυτή η οικονομία. Στη νέα αυτή εποχή της «εξεταστικής δικαιοσύνης» εν μέρει δημιουργούνται οι επιστήμες του ανθρώπου, οι οποίες μπόρεσαν να συγκροτήσουν και να προκαλέσουν στην Επιστήμη διάφορες «αναστατώσεις», αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατευθύνονται από μια νέα και ιδιότυπη μορφή εξουσίας: από μια ορισμένη πολιτική απέναντι στο σώμα, από έναν ορισμένο τρόπο καθυπόταξης και χρησιμοποίησης της μαζικής συγκέντρωσης των ανθρώπων. *«Το όλο δίκτυο του συστήματος της φυλάκισης αποτελεί ένα από τα πλαίσια αυτής της εξουσίας/γνώσης που κατέστησε ιστορικά δυνατή τη δημιουργία των επιστημών του ανθρώπου. Ο προσιτός στη γνώση άνθρωπος (ψυχή, ατομικότητα, συνείδηση, συμπεριφορά, δεν έχει εδώ καμιά σημασία) είναι το αποτέλεσμα-αντικείμενο αυτής της αναλυτικής περίζωσης, αυτής της κυριαρχίας-παρατήρησης»* (Φουκώ, 1989: 405-406).

B' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΑ

1. Το χρονικό των απεργιών

Ο κρατούμενος_X γεννήθηκε το 1979 στην Αιτωλοακαρνανία. Το 1998 φυλακίζεται στο Κορυδαλλό στο τότε τμήμα Ε' για ανηλίκους ως προσωρινά κρατούμενος για «έγκλημα τιμής». Καταδικάστηκε και μεταφέρθηκε στις φυλακές Νέων Αυλώνων, από όπου, τρία χρόνια μετά, μεταφέρθηκε στην Κλειστή Φυλακή Αλικαρνασσού. Τους λίγους μήνες που παρέμεινε εκτός φυλακής από την ενηλικίωσή του και μετά, συνελήφθη για ληστείες που διέπραξε κατά μόνες και χωρίς ποτέ να ασκήσει σωματική βία εναντίον κάποιου ανθρώπου. Πράξεις για τις οποίες εκτίει ακόμα βαρύτατες ποινές.

Ο κρατούμενος_X παρέμεινε εκτός φυλακής μόνο για ελάχιστο χρονικό διάστημα μερικών μηνών, σε αντίθεση με τον συνολικό χρόνο εγκλεισμού του που αγγίζει πλέον τα 20 χρόνια πραγματικής κράτησης. Εύλογο είναι να αναρωτηθεί κανείς αν πράγματι τόσα χρόνια εγκλεισμού προσφέρουν το οποιοδήποτε θετικό σωφρονιστικό αποτέλεσμα. Κάποια στιγμή κοντά στα 35 του χρόνια και παρά τις αντίξοες συνθήκες γύρω του που ευνοούσαν και συντηρούσαν την παραβατικότητα, πήρε τη ζωή στα χέρια του θέτοντας ως στόχο να αποτελέσει ο ίδιος πηγή έμπνευσης, υποστήριξης και βοήθειας στους γύρω του αλλά και στην ίδια την κοινωνία. Από το 2015 έως και το 2017, ως κρατούμενος και με τεράστιες δυσκολίες, συνεχίζει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση αρχικά ως κατ' ιδίαν διδαχθείς στη φυλακή Γρεβενών και - κατόπιν μεταγωγής του ένα μόλις μήνα πριν τις εξετάσεις στη Φυλακή Πατρών- στο Εσπερινό Γενικό Λύκειο Πατρών, στα αντίστοιχα σχολικά έτη. Διακρίνεται για τις μαθητικές του επιδόσεις και αποφοιτά με 19,9 βαθμό ως άριστος μαθητής, μελετώντας σε ένα κελί φυλακής μαζί με 4 άλλους κρατούμενους. Έδωσε πανελλήνιες εξετάσεις και εισήχθη 2^{ος} σε κατάταξη σε Τμήμα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Μουργής, 2018). Μεσολάβησε η εκπαιδευτική μεταγωγή του, όπως προβλέπει ο νόμος, από τις φυλακές του Αγίου Στεφάνου Πάτρας στον Κορυδαλλό, ώστε να ξεκινήσει τη φοίτησή του στο Πανεπιστήμιο, επιτυχία για την οποία ο κρατούμενος_X έλαβε και έπαινο από τον τότε υπουργό Δικαιοσύνης(ό.π).

Το χρονικό της μαθησιακής και φοιτητικής του πορείας κάνει την εμφάνιση του στη δημοσιότητα με αρκετά αφιερώματα του τύπου. Μέσα στις φυλακές αναπτύσσει ακτιβιστική δράση και υπερασπίζεται τα δικαιώματα των άλλων κρατουμένων. Διεκδικεί τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματά του, χώρο για μελέτη και τον απαραίτητο εξοπλισμό, θέρμανση και στέλνει συχνά επιστολές για πιο ανθρώπινες συνθήκες κράτησης καθώς και συμβουλευτικές προτάσεις για τον σωφρονιστικό κώδικα. Παρακινεί επίσης αρκετούς κρατούμενους να στραφούν προς τη μάθηση και τη μελέτη και να εισαχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι κρατούμενοι φοιτητές και φοιτήτριες μπορούν να λαμβάνουν εκπαιδευτική άδεια με ηλεκτρονική επιτήρηση, το γνωστό και ως «βραχιολάκι», για να παρακολουθούν τα μαθήματά τους στα ΑΕΙ ή τα ΤΕΙ. Το Συμβούλιο της Φυλακής απέρριψε τρεις φορές το αίτημα του κρατούμενου_X, αρνούμενο τη χορήγηση εκπαιδευτικής άδειας με ηλεκτρονική επιτήρηση, στερώντας του έτσι το να παρακολουθεί τα μαθήματα, να επισκέπτεται τη βιβλιοθήκη, να έχει πρόσβαση σε συγγράμματα και σημειώσεις, απαραίτητα για τη μελέτη ή τις εργασίες του. Του αρνήθηκε συνολικά δηλαδή το δικαίωμα του να πηγαίνει στο Πανεπιστήμιο, όπως το δικαιούται, δικαίωμα για το οποίο το ίδιο σύστημα διέταξε την εκπαιδευτική μεταγωγή του και τον μετέφερε από την Πάτρα στον Κορυδαλλό για να είναι στις φυλακές με τη μικρότερη γεωγραφική απόσταση από τη σχολή του (Εφημερίδα των Συντακτών, 7/4/2018). Ο κρατούμενος_X ξεκινάει απεργία πείνας στις 14/3/2018 *«διεκδικώντας την απρόσκοπτη πρόσβασή μου στην εκπαίδευση, με το θεσμό της ηλεκτρονικής επιτήρησης (βραχιολάκι)!*», όπως αναφέρει ο ίδιος σε επιστολή του και στις 6/4/2018 προχωράει και σε απεργία δίψας (ό.π). Κατά τη διάρκεια της απεργίας πείνας και δίψας, φοιτητές, καθηγητές και το διοικητικό προσωπικό της εκπαιδευτικής κοινότητας στήριξαν την προσπάθειά του κρατούμενου_X.

Η κατάσταση της υγείας του κρατούμενου_X έχει επιδεινωθεί αρκετά, ενώ αρνείται οποιαδήποτε ιατρική υποστήριξη, παραμένοντας αμετακίνητος στο αίτημά του για χορήγηση εκπαιδευτικής άδειας, έχοντας ήδη απωλέσει το 20% σχεδόν του σωματικού του βάρους. Το υπουργείο Δικαιοσύνης εκδίδει ανακοίνωση με την οποία δηλώνει αναρμόδιο για λήψη τελικής απόφασης για την υπόθεση του. Μετά την ανακοίνωση της απόφασης, ο κρατούμενος_X αποφασίζει να συνεχίσει την απεργία πείνας και δίψας. Αλληλέγγυοί του κατευθύνονται έξω από το υπουργείο Δικαιοσύνης, όπου πραγματοποιούν παράσταση διαμαρτυρίας.

Στις 16/4/2018 ο κρατούμενος_X σταματάει την απεργία πείνας και δίψας αφού έλαβε τις σχετικές διαβεβαιώσεις από εκπρόσωπο του υπουργείου Δικαιοσύνης ότι θα έχει άμεση πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο και μεταφέρεται στο νοσοκομείο των φυλακών σε εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση (Εφημερίδα των Συντακτών,12/4/2018). Περίπου 2 χρόνια μετά, στις 21/4/2020, εν μέσω αντίξοων συνθηκών, με σαφή προσήλωση στις σπουδές του και την ακτιβιστική του δράση εντός φυλακών, ο κρατούμενος_X προχωράει εκ νέου σε απεργία πείνας για τη βίαιη μεταγωγή του από τον Κορυδαλλό στις φυλακές Γρεβενών λόγω της συμμετοχής του σε ειρηνική κινητοποίηση για αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών καταστημάτων. Από τις 27/4/2020 ξεκινάει εκ νέου και απεργία δίψας διεκδικώντας ακόμα μια φορά να εξασκήσει το νόμιμο δικαίωμα του να συνεχίσει απρόσκοπτα τις σπουδές του (Ημεροδρόμος, 27/4/2020). Όπως και το 2018 έτσι και δυο χρόνια μετά, στο πλευρό του κρατούμενου_X στη διεκδίκηση του δικαιώματός του για πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο στάθηκαν οργανώσεις, φορείς, μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας και χιλιάδες άνθρωποι οι οποίοι υπέγραψαν διαδικτυακά και σχετικό ψήφισμα.

Η ζωή του κρατούμενου_X βρίσκεται ήδη σε θανάσιμο κίνδυνο, καθώς ο οργανισμός του είναι ήδη εξασθενημένος από την προηγούμενη απεργία πείνας (31 ημερών και 8 ημερών δίψας) τον Απρίλη του 2018. Στις 30/4/2020 «*Το Συμβούλιο των Φυλακών Γρεβενών κάνει δεκτό το αίτημα του κρατούμενου, ήτοι τη μεταγωγή του σε κατάσταση κράτησης πλησίον του ακαδημαϊκού ιδρύματος στο οποίο σπουδάζει*”...». Κατόπιν τούτων, ο κρατούμενος υπέγραψε την από 30/4/2020 δήλωση λήξης της απεργίας πείνας και δίψας (Ημεροδρόμος, 30/4/2020).

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η απόφαση του Συμβουλίου Φυλακών Γρεβενών έχει επιδοθεί στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, η Γενική Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής, Α.Β., δεν παραγγέλλει τη μεταγωγή του κρατούμενου_X. Με δήλωση του συνηγόρου υπεράσπισης του κρατούμενου_X, Γ.Δ., που επιδόθηκε στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, ο κρατούμενος_X προαναγγέλλει τη συνέχιση του αγώνα του: «*Οι ενέργειες σας ισοδυναμούν με βασανισμό και ως τέτοιες θα αντιμετωπιστούν*» κατά δήλωση του (κρατούμενου_X) (Ημεροδρόμος,8/5/2020). Ο κρατούμενος_X μεταβαίνει στις 9/5/2020 από τα Γρεβενά στο υπόγειο των γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού, στην πτέρυγα των κρατουμένων που έχουν καταδικαστεί για τρομοκρατία (άρθρο 187Α) και όχι στο κελί του στη Δ' Πτέρυγα των Φυλακών

Κορυδαλλού. Ύστερα από αυτό το γεγονός, ανακοινώνει ότι ξεκινά «λευκή» απεργία πείνας και δίψας στις 9/5/2020 (Ημεροδρόμος, και Εφημερίδα των Συντακτών 10/5/2020).

Η Γενική Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής, Α.Β., διευκρινίζει ότι η κράτησή του κρατούμενου_X στο υπόγειο οφείλεται στο ότι πρέπει να παραμείνει σε καραντίνα για 14 ημέρες, εξαιτίας της μεταγωγής του από τα Γρεβενά εν μέσω πανδημίας. Ωστόσο, φαίνεται ότι ο κρατούμενος_X δεν βρισκόταν σε καραντίνα, αφού αλληλεπιδρούσε με συγκρατούμενούς του στον αύλειο χώρο, ενώ θα μπορούσε να είχε μεταφερθεί στον χώρο που έχει φτιαχτεί για πιθανά κρούσματα κορονοϊού (ό.π). Το Υπουργείο Προστασίας του πολίτη αποφαινεται ότι η συνέχιση των σπουδών του κρατούμενου_X είναι εξασφαλισμένη, αλλά ο κρατούμενος αρνείται να παρακολουθήσει τα μαθήματά του μέσω τηλεκπαίδευσης (Τέσση, 27/5/2020).

Στις 10/5/2020 κατόπιν επικοινωνίας του κρατούμενου_X με τον συνήγορο υπεράσπισής του, Γ.Δ. και τον καθηγητή του, Ν.Π., ανακοινώνει ότι αναστέλλει την λευκή απεργία πείνας και δίψας (Ημεροδρόμος, 11/5/2020). Συμφοιτήτριες και συμφοιτητές του κρατούμενου_X ενώνουν τη φωνή τους έξω από το υπουργείο Προστασίας του Πολίτη στις 12/5/2020 όπου και επιδίδουν ψήφισμα αλληλεγγύης.

Ωστόσο, ύστερα από τις 14 ημέρες της «καραντίνας» και παρά τις ανακοινώσεις της Γενικής Γραμματέως Αντεγκληματικής Πολιτικής, το όριο των 14 ημερών έληξε χωρίς ο κρατούμενος_X να μεταφερθεί στο κελί του. Έτσι, κατέφυγε ξανά στο ύστατο μέσο υπεράσπισης των δικαιωμάτων του που είναι η απεργία πείνας και δίψας, παρότι φανερά καταβεβλημένος αφού είναι η τρίτη φορά που προβαίνει σε αυτό μέσα σε ένα μήνα. Μεγάλες κινητοποιήσεις και παραστάσεις διαμαρτυρίας δημιουργούνται ξανά από διαδηλωτές προς το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Το κύμα αλληλεγγύης προς τον κρατούμενο_X και αυτή τη φορά είναι αμείωτο σε ένταση σε ρυθμό και σε πλήθος κόσμου. Το βασικό σύνθημα είναι *«Δεν είν' δικαιοσύνη η βία, η τιμωρία / Θέλουμε αναμόρφωση με ανοιχτά βιβλία»* (Εφημερίδα των Συντακτών, 24/5/2020).

Στις 27/5/2020, η γενική γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής, Α.Β., μιλώντας στην ΕΡΤ, γνωστοποίησε ότι Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών αποφάσισε τη μεταφορά του κρατούμενου_X από το υπόγειο των γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού στο απέναντι κτήριο των ανδρικών Φυλακών Κορυδαλλού, εκεί όπου βρίσκεται το κελί του (Εφημερίδα των

Συντακτών, 27/5/2020). Ύστερα από σαράντα δύο μέρες ο κρατούμενος_X επιστρέφει στο κελί του στην Δ' πτέρυγα των Ανδρικών Φυλακών Κορυδαλλού (ό.π, 28/5/2020).

Σήμερα ο κρατούμενος_X είναι ακόμα κρατούμενος στις φυλακές Κορυδαλλού και φοιτάει στο τελευταίο εξάμηνο σπουδών της σχολής του. Αναμένεται να πάρει πτυχίο και να αποφυλακιστεί.

2. Μεθοδολογία της Έρευνας και Ανάλυση Λόγου

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι αντιλήψεις ενός ποινικού-πολιτικού κρατούμενου σχετικά με τα φαινόμενα της εξουσίας, της παρεμβατικότητας και της καταστολής καθώς και των συνθηκών, ειδικά στις μέρες μας με την πανδημία, που επικρατούν στις φυλακές του Κορυδαλλού. Ο κρατούμενος που επιλέχθηκε είναι ο κρατούμενος_X, ο οποίος προέβη σε τρεις απεργίες πείνας και δίψας για να πραγματοποιήσει το νόμιμο δικαίωμά του στην εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι οι παρακάτω:

A) να διερευνηθούν οι συνθήκες που επικρατούν στις φυλακές Κορυδαλλού ειδικά τώρα με την πανδημική κατάσταση που βιώνουμε.

B) να διερευνηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη σωματική και ψυχική υγεία των κρατουμένων στις φυλακές.

Γ) να αναδειχθούν και να καταγραφούν γεγονότα εξουσιαστικής καταστολής και παρεμβατικότητας στους κρατουμένους.

Δ) να διερευνηθεί αν οι κρατούμενοι ασκούν τα νόμιμα δικαιώματά τους

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία ποιοτική έρευνα που ως αντικείμενο έχει την καταγραφή των σχετικών εμπειριών, αντιλήψεων και στάσεων. Αυτό σημαίνει ότι η έρευνα εστιάζεται όχι στο τελικό αποτέλεσμα ενός κοινωνικού φαινομένου, αλλά στα αίτια που οδηγούν σε αυτό το κοινωνικό φαινόμενο. Για το λόγο αυτό και η ποιοτική έρευνα δεν έχει σαφή όρια και θεωρητικά

μοντέλα πάνω στα οποία να βασίζεται, αλλά βασίζεται στο πώς ο ερευνητής θα ερμηνεύσει το αντικείμενο της έρευνας (Bryman, 2017).

Η υλοποίηση μιας ποιοτικής έρευνας στοχεύει στη βαθύτερη ανάλυση ενός κεντρικού φαινομένου. Στην προσπάθεια αυτή όμως οι συμμετέχοντες ενδεχομένως να χρειαστεί να αναφερθούν σε λεπτομέρειες που μπορεί να τους προκαλέσουν αγωνία ή άγχος· ίσως τους ζητηθεί να εκθέσουν σκέψεις και γεγονότα που μπορεί να θεωρήσουν πως υπάρχει ο κίνδυνος να τους εκθέσουν και να τους φέρουν αντιμέτωπους με καταστάσεις και άτομα που δεν επιθυμούν (Creswell, 2011, Robson, 2007). Επομένως, πριν την έναρξη της συνέντευξης, είχα ενημερώσει τον κρατούμενο_X για το θέμα και το σκοπό της έρευνας μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και για τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί. Συνεπώς, η συμμετοχή του έγινε συνειδητά και εθελοντικά (Cohen κ.α., 2008: 81-84).

Επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη ευελιξία και ελευθερία των συμμετεχόντων, μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας δεδομένου ότι ο κρατούμενος_X αυτή τη στιγμή είναι κρατούμενος και έχει περιορισμούς όσον αφορά την επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Ουσιαστικά πρόκειται για μια ανοιχτή συζήτηση με τον κρατούμενο_X που θέτει ως επίκεντρο τις απεργίες πείνας και δίψας ως προς το δικαίωμα του να συνεχίσει την εκπαιδευτική του σταδιοδρομία.

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την επεξεργασία και την ανάλυση δεδομένων είναι η κριτική ανάλυση λόγου.

Η ανάλυση λόγου αποτελεί ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό σύνολο ανάλυσης δεδομένων καθώς περιλαμβάνει διάφορες φιλοσοφικές (οντολογικές και επιστημολογικές) παραδοχές για τον ρόλο της γλώσσας στην κοινωνική κατασκευή του κόσμου, θεωρητικά μοντέλα, μεθοδολογικές οδηγίες για την έρευνα σε επιμέρους τομείς και ειδικές τεχνικές ανάλυσης. Στην ανάλυση λόγου, *θεωρία* και *μέθοδος* συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους. Σαφώς κάθε θεωρητικός μπορεί να δημιουργήσει το δικό του σύνολο (θεωρίας και μεθόδου) συνδυάζοντας στοιχεία από διάφορες λογο-αναλυτικές ή μη αναλύσεις. Οι διαφορετικές θεωρήσεις προσφέρουν διαφορετικές μορφές γνώσης γύρω από το ίδιο φαινόμενο. Κατά συνέπεια, ο συνδυασμός τους επιτρέπει μια ευρύτερη κατανόηση του εν λόγω φαινομένου. Ωστόσο, αυτή η *πολυπρισματικότητα* απαιτεί το συσχετισμό και τη σύγκριση των επιμέρους προσεγγίσεων, με στόχο να καθοριστεί το είδος της (τοπικής) γνώσης που παράγει η καθεμία και κατόπιν αυτές να

τροποποιηθούν ανάλογα (Phillips,Jorgensen,2002:22-23). Ένας προκαταρκτικός ορισμός του λόγου σε αυτό το σημείο θα ήταν αρκετά βοηθητικός: ως «ενός ιδιαίτερου τρόπου να μιλάει κάποιος για τον κόσμο (ή για μια διάσταση του κόσμου) και να κατανοεί τον κόσμο (ή μια διάστασή του)» (ό.π:18).

Ο Μισέλ Φουκώ έχει διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στο πεδίο της ανάλυσης λόγου, τόσο με το θεωρητικό του έργο όσο και με τις εμπειρικές του έρευνες. Το έργο του Φουκώ όπως ήδη έχουμε αναφέρει, διαιρείται σε μια πρώιμη «αρχαιολογική» και μian ύστερη «γενεαλογική» φάση, όπου αυτές οι δύο φάσεις αλληλοσυμπληρώνονται καθώς ο ίδιος ο Φουκώ χρησιμοποιεί σε μεταγενέστερα έργα του διάφορα εργαλεία από την πρώιμη αρχαιολογία. Η θεωρία του λόγου του Φουκώ αποτελεί μέρος της αρχαιολογίας του. Εκείνο που τον ενδιαφέρει να ερευνήσει «αρχαιολογικά» είναι οι κανόνες που καθορίζουν ποιες αποφάνσεις γίνονται δεκτές ως αληθείς και αναγνωρίζονται ως φορείς σημασίας σε μια συγκεκριμένη ιστορική εποχή.

Ορίζει τον «λόγο» ως εξής: «Θα ονομάσουμε λόγο ένα σύνολο αποφάνσεων, καθόσον προκύπτουν από τον ίδιο σχηματισμό του λόγου[...Ο λόγος]έχει συγκροτηθεί από έναν περιορισμένο αριθμό αποφάνσεων για τις οποίες μπορούμε να καθορίσουμε ένα σύνολο συνθηκών ύπαρξης. Έτσι ιδωμένος ο λόγος δεν είναι μια ιδεώδης και άχρονη μορφή [...]Είναι πέρα για πέρα ιστορικός-απόσπασμα ιστορίας[...]και θέτει μάλλον το πρόβλημα των ίδιων των ορίων του, των τομών του, των μετασχηματισμών του, των ειδικών τρόπων της χρονικότητάς του...» (Φουκώ, 1987^α: 179-180).

Ο Φουκώ αποδέχεται τη γενική αρχή του κοινωνικού κονστρουξιονισμού¹, ότι η γνώση δεν αποτελεί απλή αντανάκλαση της πραγματικότητας. Η αλήθεια είναι μια κατασκευή του λόγου. Ποικίλα καθεστώτα γνώσης καθορίζουν τι είναι κάθε φορά αληθές και τι ψευδές. Στόχος

¹ Αφετηρία της κονστρουξιονιστικής θεωρίας είναι η λογική αμφισβήτηση όσων θεωρούνται δεδομένα τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και στην επιστήμη. Λειτουργεί ως μια μορφή κοινωνικής κριτικής και έχει σκοπό να ενεργοποιήσει τα άτομα να σκεφτούν διαφορετικά την αντικειμενικά καθορισμένη βάση της συμβατικής γνώσης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, ο κοινωνικός ψυχολόγος και εισηγητής του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, Kenneth Gergen: «Οι όροι με τους οποίους κατανοούμε την πραγματικότητα είναι κοινωνικά κατασκευασμένοι και είναι προϊόντα των ιστορικά καθορισμένων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ατόμων» (Gergen,1985:267).

του Φουκώ είναι να διερευνήσει τη δομή των διαφόρων καθεστώτων γνώσης (τους κανόνες δηλαδή για το τι μπορεί και τι δεν μπορεί να λεχθεί και τους κανόνες για το τι θεωρείται αληθές και τι ψευδές). Έχει ως αφετηρία τη θέση ότι, αν και θεωρητικά είναι δυνατό να σχηματίσουμε αποφάνσεις με άπειρους διαφορετικούς τρόπους, οι αποφάνσεις που παράγονται σε έναν επιμέρους τομέα είναι μάλλον παρόμοιες και επαναλαμβανόμενες. Υπάρχουν αναρίθμητες αποφάνσεις που δεν αρθρώνονται ποτέ και που ποτέ δεν θα είχαν νόημα. Το τι λέγεται και τι δεν λέγεται καθορίζεται από τους ιστορικούς κανόνες που διέπουν ένα δεδομένο λόγο (Phillips, Jorgensen,2002:38). Ο ίδιος υποστηρίζει ότι ορισμένοι ρηματικοί κανόνες καθιστούν τα υποκείμενα ικανά να παράγουν αντικείμενα, κρίσεις, αντιλήψεις και στρατηγικές που όλα μαζί συγκροτούν τους λόγους (ό.π:48).

Η «αρχαιολογική» μέθοδος του Φουκώ *«δεν αναζητεί να καθορίσει τις σκέψεις, τις παραστάσεις, τις εικόνες, τα θέματα, τις ιδεοληψίες που κρύβονται ή εκδηλώνονται μέσα στους λόγους. Αλλά τους ίδιους τους λόγους ως πρακτικές που υπακούουν σε κανόνες»* (Φουκώ,1987α:73). Εισάγεται για να αμφισβητήσει όλους τους επιστημονικούς κλάδους που παράγουν αιτιολογημένους ισχυρισμούς αλήθειας και τα νομιμοποιημένα υποκείμενά τους (Φουκώ,2008α:89-90).

Η ιδιαιτερότητα του λόγου αναδεικνύεται δια μέσου της κατάδειξης τεσσάρων θεμελιωδών λειτουργιών του. Ο Φουκώ δηλαδή ερευνάει κάτι όταν – στην ίδια την ερευνητική του προσέγγιση- μπορεί να διακρίνει στο πλαίσιο της πρακτικής όπου αυτό εντάσσεται τέσσερις λειτουργίες:

- Αντικείμενα στα οποία αυτή αναφέρεται και τα οποία συγκροτεί
- Τρόπους εκφοράς που συνιστούν την ίδια την ιδιαιτερότητα της ως πρακτικής
- Έννοιες που αποτελούν το κύριο προϊόν της ως πρακτικής
- Θεματικές, που είναι τα εκάστοτε διακυβεύματα τα οποία κρίνονται και καθιστούν τη συγκεκριμένη πρακτική πεδίο διαμάχης και αντικρουόμενων στρατηγικών.

Σύμφωνα δηλαδή με τον Φουκώ, όταν σε μια πρακτική μπορούμε να διακρίνουμε αναφορά σε αντικείμενα, τρόπους με τους οποίους επιτελείται εκφορά από κάποιο υποκείμενο, έννοιες που διαμορφώνονται και θεματικές που αποτελούν διακυβεύματα διαμάχης ή στρατηγικών, τότε έχουμε να κάνουμε λόγο και η ερευνώμενη πρακτική είναι μια πρακτική λόγου (Δοξιάδης,2015:192-193)

Προσαρμόζοντας την προσέγγιση του Φουκώ στην κατεύθυνση μιας ανάλυσης λόγου ως μεθοδολογίας, ο Δοξιάδης διακρίνει τέσσερις βασικές λειτουργίες του λόγου του Φουκώ, τέσσερις αντίστοιχες θεμελιώδεις ιδιότητες του λόγου: τη λειτουργία της αναφορικότητας (σχηματισμός αντικειμένων), της υποκειμενικότητας (εκφορική λειτουργία και τρόποι εκφοράς), της εννοιολόγησης-γνώσης (διαμόρφωση εννοιών) και της στρατηγικής ενσωμάτωσης-ιδεολογίας (σχηματισμός θεματικών) (Δοξιάδης, 2008: 172-178, Δοξιάδης: 2015:194-195).

Σχηματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι:

1. Αναφορικότητα \leftrightarrow σχηματισμός αντικειμένων
2. Υποκειμενικότητα \leftrightarrow τρόποι εκφοράς
3. Εννοιολογία \leftrightarrow διαμόρφωση εννοιών
4. Στρατηγική ενσωμάτωση \leftrightarrow θεματικές επιλογές

Βάσει των παραπάνω ιδιοτήτων του λόγου μπορούν να σχηματιστούν τέσσερις άξονες ανάλυσης, ως στοιχειώδες μεθοδολογικό εργαλείο για τη συστηματική διερεύνηση οποιουδήποτε λόγου:

1. Αναφορικότητα \leftrightarrow 1^{ος} άξονας: άξονας αντικειμένων
2. Υποκειμενικότητα \leftrightarrow 2^{ος} άξονας: άξονας τρόπων εκφοράς
3. Εννοιολογία \leftrightarrow 3^{ος} άξονας: άξονας εννοιών
4. Στρατηγική ενσωμάτωση \leftrightarrow 4^{ος} άξονας: άξονας θεματικών

Ιδιότητες και λειτουργίες του λόγου εμπλέκονται καθώς ο Φουκώ στην *Αρχαιολογία της Γνώσης* στηρίζεται όπως ήδη έχουμε αναφέρει στο αρχικό κεφάλαιο, στην έμφαση που δίνει στον λόγο ως πρακτική- «όχι δηλαδή στο τι είναι και τι δεν είναι ο λόγος αλλά στο τι κάνει ο λόγος» (Δοξιάδης, 2015:195). Το ζήτημα δηλαδή δεν είναι πως θα κατατάξουμε τα στοιχεία ενός λόγου σε τέσσερις ξεχωριστές κατηγορίες, αλλά πώς θα προσεγγίσουμε και θα κατανοήσουμε έναν λόγο επί τη βάσει των τεσσάρων θεμελιωδών ιδιοτήτων του (Δοξιάδης,2008:181). Και πάνω σε αυτό ακριβώς θα εφαρμόσουμε τους παραπάνω άξονες ανάλυσης· έχοντας ως επίκεντρο τα γεγονότα των απεργιών πείνας και δίψας του κρατούμενου_X, θα εξετάσουμε τον λόγο του μέσα από τα αναφερόμενά του, την υποκειμενικότητα, τη γνώση και την ιδεολογία.

Το γεγονός των απεργιών πείνας και δίψας αποτέλεσε μια ασυνέχεια, μια στάση η οποία ουσιαστικά οδήγησε στην ανατροπή, την αμφισβήτηση, την τροποποίηση του ισχύοντος

καθεστώς στις φυλακές- έστω και προσωρινά (ο κρατούμενος_X τελικά συνέχισε τις σπουδές του). Επομένως, σε αυτήν την περίπτωση αναδεικνύεται λόγος, καθώς εμπεριέχονται και οι 4 βασικές λειτουργίες του, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η ιδιαιτερότητα του λόγου αναδεικνύεται μέσα από τα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται και συγκροτεί. Ο λόγος σύμφωνα με αυτήν την λειτουργία, αναφέρεται σε κάτι το οποίο δεν αφορά τον εαυτό του, το οποίο φυσικά είτε μπορεί να είναι άλλος λόγος, είτε όχι. Όλα αυτά αντιστοιχούν στην ιδιότητα της αναφορικότητας (αναφορικότητα, 1^{ος} άξονας). Μέσω των απεργιών πείνας και δίψας, μπορούμε να διακρίνουμε τις πρακτικές του λόγου σε σχέση με τη φυλακή, τους κρατούμενους, τα φάρμακα, τις σπουδές, στα οποία αναφέρεται ο κρατούμενος_X.

Όπως υποστηρίζει και ο Φουκώ: «[...] να μην αντιμετωπίζουμε -πλέον- τους λόγους ως σύνολα σημείων (ως σημαίνοντα στοιχεία που παραπέμπουν σε περιεχόμενα ή σε παραστάσεις) αλλά ως πρακτικές που σχηματίζουν συστηματικά τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν. Βέβαια, οι λόγοι απαρτίζονται από σημεία· αλλά εκείνο που κάνουν, είναι κάτι παραπάνω από το να χρησιμοποιούν αυτά τα σημεία για να προσδιορίσουν τα πράγματα. Αυτό το παραπάνω τους καθιστά μη αναγώγιμους στη γλώσσα και στην ομιλία. Αυτό ακριβώς το «παραπάνω» πρέπει να εμφανίσουμε και να περιγράψουμε.» (Φουκώ, 1987α: 77).

Ο πρώτος αυτός άξονας εξετάζει τα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται ο λόγος και τη σχέση του λόγου με τα αντικείμενα, το πώς δηλαδή αναφέρεται σε αυτά. Περιγράφει δηλαδή γεγονότα και πραγματικές καταστάσεις που υπάρχουν. «Ο λόγος είναι η γλώσσα σε σχέση με τα αναφερόμενά της» (Δοξιάδης, 2008:146).

Στον 1^ο άξονα (αναφορικότητα/αντικείμενα) δίνονται στοιχεία τα οποία υπάρχουν και έξω από την αφήγηση του κρατούμενου_X και ο λόγος που παραθέτει είναι για να αποκαλυφθεί η σχέση των λεγομένων του με την πραγματικότητα. Ο χώρος είναι η φυλακή και η τοποθεσία που βρίσκεται η φυλακή αυτή είναι πραγματική· βρίσκεται στον Κορυδαλλό. Ο κρατούμενος_X είναι κρατούμενος στις φυλακές Κορυδαλλού. Ο λόγος του (κρατούμενου_X) αναφέρεται σε παρόντα στοιχεία/αντικείμενα (υφιστάμενες συνθήκες λόγω πανδημίας στις φυλακές): «*Η κατάσταση στις φυλακές Κορυδαλλού όσον αφορά τις συνθήκες είναι άθλια, όπως είναι πάντα σε όλες τις φυλακές της Ελλάδας τουλάχιστον*», «*[...]μας βάζουν όλους μαζί όταν νοσούμε στοιβαγμένους[...]*Μας βάζουν όλους μαζί και εκεί γίνεται ο χορός και το πανηγύρι με το ικό

φορτίο. Εντάξει..είναι μια κατάσταση τραγική. Τουλάχιστον τραγική και εγκληματική! Οι άνθρωποι αυτοί θα έπρεπε να έχουν οδηγηθεί στη φυλακή για τον τρόπο που συμπεριφέρονται όσον αφορά την πανδημία και την αντιμετώπισή της.», τα οποία όμως συμβαίνουν από το παρελθόν (πχ τα φάρμακα που δίνονται στους κρατούμενους δεν είναι τα σωστά και πολλές φορές αυτό αποβαίνει μοιραίο για εκείνους): «Δεν υπάρχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, δεν δίνουν φάρμακα, ούτε παρακεταμόλη, ούτε δερρον, ούτε τίποτα.», «είμαι αλλεργικός στην πενικιλίνη και τους είπα σας παρακαλώ προσέξτε να μην έχει μέσα πενικιλίνη η αντιβίωση, μου έδωσαν 2 φορές με πενικιλίνη!», «Τέτοιοι είναι δεν τους ενδιαφέρει καθόλου η ζωή των άλλων. Πόσα παιδιά...να την άλλη φορά ο Σ., το παιδί, από ένα απόστημα στο δόντι πέθανε!!! 21-22 χρονών παιδάκι σαν τα κρύα τα νερά!!! ...Άντε ποιος θα τον αναζητήσει αυτόν.» και δίνεται η εντύπωση ότι αυτό ίσχυε πάντα και δεν υπάρχουν ενδείξεις αλλαγής προς την κατεύθυνση αυτή: «Οι συνθήκες στον Κορυδαλλό είναι πάντοτε άθλιες, δεν πρόκειται να αλλάξει ποτέ αυτό· εσαεί γίνεται αυτό το πράγμα. Είναι λυπηρό. Τι άλλο να πω...αυτή είναι η κατάσταση εδώ πέρα. Τραγική! Τραγική!», «Εδώ στον Κορυδαλλό, το φαρμακείο και το νοσοκομείο είναι προθάλαμοι νεκροτομείου στην ουσία. Είναι σαν να είσαι στον προθάλαμο του νεκροτομείου· λίγο πριν μπεις στο νεκροτομείο», «[για τους υπαλλήλους εκεί] δυστυχώς είναι τέτοιο το περιβάλλον που αναγκαστικά «εγκληματίζονται» (επίτηδες το γράφω με -ι-), δυστυχώς, και είναι πρόβλημα αυτό για όλους μας. Κατάλαβες; Αυτό είναι το θέμα.», «εγκληματίζονται» καθώς απορροφούνται από το ήδη εγκληματικό, κατά τον κρατούμενο_X, περιβάλλον της φυλακής, της καταστολής και της αδικίας, γίνονται οι ίδιοι θύτες απέναντι στους κρατούμενους-θύματα.

Ο λόγος του κρατούμενου_X αναφέρεται επίσης στους κρατούμενους· σε αλλοδαπούς κυρίως κρατούμενους που «αντιμετωπίζουν με πολύ χειρότερο τρόπο· σαν να είναι σκουπίδια, σαν να μην είναι άνθρωποι, ενώ δεν τους έχουν κάνει κάτι και μόνο που είναι από άλλη χώρα τους αντιμετωπίζουν σαν σκουπίδια, σαν να μην είναι τίποτα δηλαδή. Πολλά τέτοια περιστατικά συναντάς εδώ κάθε μέρα.»

Η αναφορικότητα των σπουδών παίζει σημαντικό ρόλο στον λόγο του κρατούμενου_X καθώς «[...]ανέβηκα προς τα πάνω, σπουδάζοντας κτλ κτλ. Οι σπουδές για μένα είναι το πιο πολύτιμο πράγμα, διότι αν δεν είχα αυτές θα ήμουν πάλι ένας ληστής τραπεζών», «Από εκεί και έπειτα, οι σπουδές για μένα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο σε αυτό που είμαι σήμερα και σε αυτό που θα είμαι αύριο και τελειώνω όπου να 'ναι. Έχω ακόμα δύο μαθήματα.», «Οι σπουδές με βοήθησαν

να αλλάξω στον τρόπο που διαχειρίζομαι τη φυλακή μου, τον τρόπο που ζω μες την φυλακή, τον τρόπο που συμπεριφέρομαι στους υπόλοιπους ανθρώπους· και η φυλακή επηρέασε τις σπουδές μου στο πολύ αρνητικό, διότι, πολλά πράγματα δεν μας επιτρέπουν να τα κάνουμε.»

Επίσης, με τις απεργίες πείνας και δίψας ο κρατούμενος_X, που ουσιαστικά επέλεξε και διαχώρισε τον εαυτό του από την κυρίαρχη στάση του ισχύοντος συστήματος απέναντι στο νόμιμο δικαίωμα άσκησης της εκπαίδευσης, «δείχνει» ότι λειτουργεί ένα σύστημα ταξινόμησης, παρακολούθησης και ιεραρχίας (μπορούμε να θυμηθούμε εδώ και το «Πανοπτικόν» του Μισέλ Φουκώ). Ο κρατούμενος_X αγωνίζεται και αντιστέκεται απέναντι στην κυρίαρχη κουλτούρα που εκπροσωπεί το ισχύον «κλειστό» σύστημα της φυλακής και οι διοικητικοί του εκπρόσωποι και εισαγγελικοί λειτουργοί, για να συνεχίσει απρόσκοπτα τις σπουδές του.

Στον 2^ο άξονα (τρόποι εκφοράς/υποκειμενικότητα) εξετάζεται η τροπικότητα του υποκειμένου όπως εκφέρεται στους λόγους και διακρίνεται σε δύο σκέλη: σε εξωτερικές συνθήκες εκφοράς και σε εσωτερικές. Στις εξωτερικές συνθήκες εκφοράς εννοούμε το κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου εκφέρεται και συγκροτείται ο λόγος. Οι εσωτερικές συνθήκες αφορούν τον τρόπο εμπλοκής του ίδιου υποκειμένου στον εκάστοτε λόγο που συγκροτεί (Δοξιάδης,2008:173-174). Κύριο αντικείμενο της αρχαιολογικής μεθόδου του Φουκώ, αντιμετωπίζει *«τους λόγους που συναρθρώνουν ό,τι σκεφτόμαστε, λέμε και πράττουμε»* (ό.π: 193).

Συγκεκριμένα, ο κρατούμενος_X δίνει συνέντευξη μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας μέσα από τη φυλακή. Στη συνέντευξή του τονίζει ότι: *«Δηλαδή προσπαθούσε να μου αποστερήσει τρόπον τινά, τα δικαιώματα που είχα στην άδεια, στην τακτική άδεια και στην εκπαιδευτική, ίσως και στην εκπαιδευτική αν εσαεί με είχε με ενεργά πειθαρχικά στην πλάτη (πειθαρχικά όχι για μαχαιριές και ναρκωτικά και τέτοια, όχι), για χρήση κινητού τηλεφώνου, που είναι πλέον απαραίτητο για να μπορέσει να σπουδάσει ένας άνθρωπος στον Κορυδαλλό, λόγω των ελλείψεων, είναι το πιο απαραίτητο πράγμα που πρέπει να έχει για να μπορεί να σπουδάσει.»*. Ο λόγος του εκφέρεται μέσα από περιορισμούς και επιτήρηση. Ακόμα και το πανό που ανάρτησε λόγω της δίκης της χρυσής αυγής τον οδήγησε να κληθεί σε απολογία.

Όσον αφορά τις εσωτερικές συνθήκες εκφοράς, ο κρατούμενος_X εσωτερικοποίησε την αντίσταση του προβαίνοντας ο ίδιος σε 3 απεργίες πείνας και δίψας. Εκείνος ενέταξε τον εαυτό του στον λόγο της αυτοκαταστροφής και της βιαιότητας του σώματος του σαν ύστατη προσπάθεια να τύχει δίκαιης αντιμετώπισης ως προς την άσκηση του νόμιμου δικαιώματός του

στην εκπαίδευση. Ο κρατούμενος_X με έντονο ύφος στα λεγόμενά του περιγράφει και τη σχέση του με τα άλλα υποκείμενα του λόγου της φυλακής· μιλάει για κάποιους από τους εργαζόμενους στις φυλακές που έχουν αναισθητοποιηθεί πλήρως και δεν νοιάζονται για την ανθρώπινη ζωή: *«Έχουν γίνει σκουλήκια, τους έχει απορροφήσει αυτό το «ανθρωποφυλίκι» και έχουν γίνει ανθρωποφύλακες της κακιάς ώρας, παλιάνθρωποι ,σκατάνθρωποι. Αυτό ακριβώς έχουν γίνει»*, μιλάει για τυπολάτρες υπαλλήλους που ασκούν άλογη εξουσία: *«ζεπλυμένα τομάρια δηλαδή που έχουν τοποθετηθεί εδώ, διότι δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα άλλο στη ζωή τους και είχανε και ένα μπάρμπα εκεί στην Κορώνη και τον φέρανε και τους τοποθέτησε εδώ πέρα με μέσο, διότι είναι τόσο αγράμματοι και τόσο κοινωνικά αμόρφωτοι που δεν μπορείς δηλαδή να φανταστείς!! Ζώα»*, μιλάει για *«αδικία, ατιμία, πουστιά που είναι καθημερινό φαινόμενο αυτό, θα αντιδράσω είτε αφορά εμένα (προφανώς και θα αντιδράσω) αλλά αντιδρώ πολύ πιο έντονα όταν αφορά δεύτερο άτομο, τρίτο, σε σχέση με εμένα· γιατί εμένα ό,τι και να μου κάνουνε δεν τους έχω ανάγκη, δεν μπορούν να με ακουμπήσουν, δεν δεν δεν!!!»* και τέλος μιλάει με ακόμα πιο έντονο εξαγγελτικό τόνο για Εισαγγελικούς λειτουργούς: *«και να κάνεις προσφυγή», λέει του παιδιού, «θα πάει κάτω στους φίλους μου, σε αυτούς που πίνουμε καφέ κάθε πρωί»* , *ζεκάθαρα αυτό είπε, το είχα ανακοινώσει, το είχα αναρτήσει κιόλας, «δεν θα μου κάνεις τίποτα στην ουσία»*. Και όπερ και εγένετο, δηλαδή όποιος προσέφερε στις αποφάσεις αυτής της Εισαγγελέως πάντοτε οι δικοί της κάτω Εισαγγελείς την έβγαζαν λάδι και ότι καλώς δίκασε και καταδίκασε». Ο κρατούμενος_X σε όλη τη συνέντευξη κάνει σαφές ότι δεν σχετίζεται με τα υπόλοιπα υποκείμενα λόγου και ότι αντιτίθεται σε πειθαρχικές τακτικές βίας, αδικίας, ατιμίας και εξουσιαστικής καταστολής κυρίως όταν αφορούν άλλους ανθρώπους: *«άλλα άτομα, τα οποία μπορούν να τους αλλάξουν τον τρόπο σκέψης, της ζωής τους και αυτά, και τους ταλαιπωρούν άσχημα τους ανθρώπους, τους δημιουργούν ψυχολογικά προβλήματα και αναγκαστικά δεν υπάρχει περίπτωση να μην παρέμβω με οποιονδήποτε τρόπο μπορώ, και θα τον υποστηρίξω τον άνθρωπο»*.

Στον 3^ο άξονα (σχηματισμός εννοιών/γνώση) αξίζει να αναφέρουμε ότι η γνώση είναι *«έννοιες σε σχέση με τα αναφερόμενά τους»* και ότι η γνώση ως θεμελιώδης ιδιότητα του κάθε λόγου εξυπακούεται ότι αφορά και τις έννοιες (Δοξιάδης, 2008:175).

Ο κρατούμενος_X περιγράφει γεγονότα που έχουν συμβεί και με αυτόν τον τρόπο η αφήγησή του συγκροτεί σημαντικό μέρος της ίδια της συνέντευξης. Συγκεκριμένα, αφηγείται ένα σημαντικό γεγονός που έβλαψε την υγεία του: *«όσον αφορά την απεργία πείνας αν μιλάμε*

ειδικά, εντάξει με έχει καταστρέψει η απεργία πείνας, διότι αυτή τη στιγμή εγώ ζω με κορτιζόνη, medrol και μαγνήσιο που πρέπει να παίρνω συνέχεια ειδικά πρήζονται τα άκρα μου, τα χέρια μου, τα πόδια μου, σε σημείο δηλαδή παράλυσης· δεν μπορώ να κάνω τίποτα ούτε να ανοιγοκλείσω τα δάχτυλά μου. Αυτό συμβαίνει συχνά πυκνά και το αντιμετωπίζω παίρνοντας κορτιζόνη. Δηλαδή δηλητήριο.» και τη συμμετοχή του σε αυτό· μέσω του λόγου του φαίνεται συνειδητοποιημένος και μας «γνωρίζει» ότι θα προβεί εκ νέου σε απεργία πείνας: «Πιστεύω ότι θα το τηρήσω μέχρι τέλους [τις σπουδές και την αλλαγή του ως άνθρωπος] δηλαδή δεν νομίζω να ξαναπέσω πάλι σε αυτήν κατάσταση αν και καθημερινά ωθούμαι προς σε αυτήν την κατάσταση, να πέσω δηλαδή πάλι στα ίδια και να ξανακάνω τα λάθη του παρελθόντος. Αυτή είναι η τακτική που θέλουνε και που εφαρμόζουνε και αυτό προσπαθούνε να κάνουνε αλλά αμύνομαι όσο μπορώ έτσι ώστε να μην φτάσω σε αυτό το σημείο που θέλουν αυτοί.», «Εντάξει τώρα κάτι μου ετοιμάζουν πάλι δεν ξέρω τι είναι αυτό..πάντως προσπαθούν να με εμπλέξουν σε κάτι ..προσπαθώ να καταλάβω τι είναι. Εγώ θα τους δώσω μία ευκαιρία ακόμη να αναθεωρήσουν τι είναι ειδικά θα μπω πάλι σε απεργία πείνας με ό,τι κίνδυνοι ελλοχεύουν για την υγεία μου. Θα δείξει.»

Σε αυτόν τον άξονα παρατηρούμε πώς οι έννοιες (εξουσία, καταστολή, αδικία, μη άσκηση δικαιωμάτων κτλ) ενσωματώνονται και εννοιολογούνται μέσα στον λόγο του κρατούμενου_X, αναπαράγοντας την κοινωνική πραγματικότητα. Δημιουργούνται αντιλήψεις και στερεότυπα για τον άλλον (πχ η αντιμετώπιση αλλοδαπών κρατουμένων), συμπεριφορές (οι υπάλληλοι «εγκλιματίζονται», φαινόμενα παρεμβατικότητας, εμπόδια στις σπουδές) και στάσεις διαμαρτυρίας (απεργίες πείνας και δίψας) διαμορφώνοντας πλέγματα εξουσίας/γνώσης τα οποία δημιουργούν και καθορίζουν μια ορισμένη συμπεριφορά για το υποκείμενο (τον κρατούμενο_X), ο οποίος παρατηρεί ότι οι άλλοι είναι εχθρικοί απέναντί του και μάλιστα κάνει σαφές ότι: «δεν νομίζω να ξαναπέσω πάλι σε αυτήν κατάσταση αν και καθημερινά ωθούμαι προς σε αυτήν την κατάσταση, να πέσω δηλαδή πάλι στα ίδια και να ξανακάνω τα λάθη του παρελθόντος. Αυτή είναι η τακτική που θέλουνε και που εφαρμόζουνε και αυτό προσπαθούνε να κάνουνε αλλά αμύνομαι όσο μπορώ έτσι ώστε να μην φτάσω σε αυτό το σημείο που θέλουν αυτοί.»

Επίσης, ο λόγος εννοιών και γνώσης του κρατούμενου_X (ως προς την εξουσιαστική καταστολή, τη μη συνέχιση των σπουδών του, τις απεργίες πείνας και δίψας) τον έκανε «γνωστό» και στο υπόλοιπο «κοινό», σε «εμάς», στους συμφοιτητές του και στους ανθρώπους γενικά έξω από τη φυλακή. «Γνωρίσαμε» τον κρατούμενο_X μέσα από τις απεργίες πείνας και

δίψας, μέσα από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, μέσα από άρθρα και δημοσιεύματα, από την τηλεόραση και το διαδίκτυο, από τις δηλώσεις των κυβερνώντων, δημοσιογράφων και των δικηγόρων του ιδίου. Ο τιμωρητικός λόγος του πάνω στο σώμα και την υγεία του ώθησε «λόγους» αντίδρασης πάνω σε αυτήν την αδικία (πορείες διαμαρτυρίας, πανό με συνθήματα, επιστολές καθηγητών-κυβερνώντων κτλ). Έγινε ακόμα «γνωστό» σε εμάς ο λόγος αντίδρασής του στη δίκη της χρυσής αυγής με το πανό που ανάρτησε και κατόπιν κλήθηκε σε απολογία, κατά την οποία αθώθηκε.

Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι: *«Πρέπει να λέμε την αλήθεια. Είμαστε αναγκασμένοι ή καταδικασμένοι να ομολογούμε ή να ανακαλύπτουμε την αλήθεια»* (Φουκώ,1991:102). Η αλήθεια υπό τον Φουκώ εξωτερικεύεται ως σύστημα αξιών μέσα από τους λόγους από τους οποίους εκφέρεται (Howard,2002:120) κάτι το οποίο φαίνεται ότι έκανε δια μέσου του λόγου του (στη συνέντευξη) ο κρατούμενος_X.

Στον τέταρτο και τελευταίο άξονα (στρατηγική ενσωμάτωση-άξονας θεματικών) η λειτουργία των θεματικών και της διαμάχης είναι η άμεση πολιτική λειτουργία του λόγου (στρατηγική ενσωμάτωση). Στις «θεματικές», συναντάμε ήδη εδώ, στην «αρχαιολογική» περίοδο, μια πρώτη άμεση διασύνδεση του λόγου και της γνώσης με την εξουσία- έστω και αν δεν χρησιμοποιείται ακόμα ρητά ο όρος εξουσία, η έννοια της εξουσίας αναμφίβολα ήδη διαφαίνεται ότι υπάρχει (Δοξιάδης,2015:194).

Η πρακτική του λόγου σε αυτόν τον άξονα καθίσταται πεδίο διαμάχης και αντικρουόμενων στρατηγικών και αναδεικνύει την άμεση πολιτική λειτουργία του λόγου. Οι «θεματικές» εξετάζουν τη σχέση λόγου/εξουσίας. Προσπαθούν δηλαδή να εντοπίσουν τον τρόπο ή τους τρόπους, συνειδητά ή ασυνείδητα, μια ιδεολογία ή αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία «κινεί» τον λόγο. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στη συνέντευξη: *«Εννοείται τα περισσότερα είναι φασιστοειδή ακραία. Δηλαδή στο 60 με 70% οι περισσότεροι είναι φασίστες», «ναι είμαι τοποθετημένος στον χώρο, είμαι αντιεξουσιαστής, είμαι αναρχικός στην ουσία και σε εμάς γνώμονας είναι ο άνθρωπος, δηλαδή αγαπάμε τον άνθρωπο, αυτόν που βάλλεται, τον ανυπεράσπιστο, τον κατατρεγμένο, οποιονδήποτε έχει προβλήματα είμαστε εκεί για να τον βοηθήσουμε όταν μπορούμε και έχουμε τη δυνατότητα. Αυτό. Ούτε Μητέρες Τερέζες το παίζουμε ούτε τίποτα», «[μιλώντας για τη δίκη της χρυσής αυγής και το πανό που ανάρτησε]γιατί για εμάς τους αναρχικούς η φυλακή είναι το χειρότερο πράγμα που ακόμα ούτε στον εαυτό μας δεν*

το δεχόμαστε να συμβαίνει, αλλά στην προκειμένη περίπτωση και έτσι όπως είναι πολιτικοποιημένα αυτά τα άτομα, το μόνο πράγμα που μπορούσε να γίνει είναι να μπουν στη φυλακή για να μπορέσουν να πάψουν να κάνουν όλα αυτά τα άσχημα πράγματα που κάνουνε στην κοινωνία και όλη αυτήν την αηδία που προκαλούν· τον συρφετό που φέρνουνε μαζί» και «[απαντώντας στην ερώτησή μου για το αν έπαιξε ρόλο σε γεγονότα και συμπεριφορές απέναντι του το γεγονός ότι είναι πολιτικοποιημένος] Προφανώς και έπαιξε ρόλο και προφανώς και παίζει καθημερινά στην αντιμετώπισή μου από τους εδώ ιθύνοντες».

Παρατηρούμε λοιπόν ότι στο πεδίο αυτό του λόγου συγκρούεται ο αναρχισμός (ο κρατούμενος_X δηλώνει αναρχικός πολιτικά) με τον κρατικό αυταρχισμό. Διαφαίνεται ότι η πραγματική βάση της κοινωνίας για τον κρατούμενο_X, ως αναρχικού, δεν είναι οι καταναγκασμοί και η εξουσιαστική καταστολή αλλά το συναίσθημα του καθήκοντος, αλληλοβοήθειας και αλληλοπροσφοράς. Πυξίδες για εκείνον όπως συνάγεται από τη συνέντευξη, αποτελούν η αλληλοϋποστήριξη των ατόμων και η ανθρώπινη ελευθερία.

Η ιδεολογία λοιπόν, είναι ένας τρόπος άσκησης εξουσίας αλλά και έκφρασης ανταγωνισμού μέσα στον λόγο και διαμέσου του λόγου. Από τα λεγόμενα της συνέντευξης έγιναν αντιληπτές κάποιες θεματικές, που ουσιαστικά αποτελούν εξουσιαστικά διακυβεύματα, όπου γύρω από αυτές παίζεται κάποιο παιχνίδι ανταγωνισμού με στόχο την άσκηση εξουσίας (προς μία ή προς άλλη κατεύθυνσή) ή την αντίσταση σε αυτήν (Δοξιάδης,2008:177). Στο συγκεκριμένο κομμάτι ο λόγος του κρατούμενου_X είναι προς την πλευρά της αντίστασης στην εξουσία: *«γιατί δεν είναι επιλογή μου η βία στη ζωή μου και γενικότερα την αποστρέφομαι και τρελαίνομαι ειδικά όταν βλέπω να ασκείται και παρεμβαίνω όπου υπάρχει βία».*

Η εξουσία λοιπόν «[...]διασχίζει τα πράγματα, παράγει πράγματα, επιφέρει ηδονή, μορφές γνώσης, παράγει λόγο. Πρέπει να θεωρηθεί παραγωγικό πλέγμα που καλύπτει ολόκληρο το κοινωνικό σώμα και όχι αρνητική βαθμίδα που ρόλος της είναι η καταπίεση» (Φουκώ,1987β:21). Το «πάντρεμα» λόγου και εξουσίας στη φουκωϊκή προσέγγιση είναι ένα πολύ ταιριαστό ζευγάρι (Δοξιάδης,2015:260). Η εξουσία είναι ριζωμένη στο σύστημα των κοινωνικών σχέσεων και διαδράσεων. Οι ανθρώπινες σχέσεις και οι σχέσεις εξουσίας συγκροτούνται και μέσα στο Λόγο, αποτελούν χώρους έκφρασης ενός συστήματος γνώσης/εξουσίας, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν ως στοιχεία που συγκροτούν το εν λόγω καθεστώς. Ο Λόγος (discourse) και οι «πρακτικές λόγου» κατασκευάζουν επιθυμίες, παράγουν αλήθεια και είναι περίπλοκα συνδεδεμένες με

σχέσεις εξουσίας. Κατά συνέπεια, κάθε προσπάθεια κατανόησης των σχέσεων εξουσίας προϋποθέτει και απαιτεί τη μελέτη του Λόγου και των λεκτικών πρακτικών που εκφράζουν και ταυτόχρονα συγκροτούν συστήματα γνώσης και εξουσίας (Λυριντζής,1995:7-8). Ακόμα πιο αναλυτικά, ένα σύστημα εξουσίας περιλαμβάνει και έναν λόγο «περί» της εξουσίας (Δοξιάδης, 2015:260).

Η θετικότητα του πλέγματος γνώσης/εξουσίας όμως, τουλάχιστον μετά τη γενεαλογική συμπλήρωση της αρχαιολογίας, δεν συνεπάγεται μια κατάσταση κυριαρχίας (domination) όπου η γνώση νομιμοποιεί και αναπαράγει την εξουσία και η εξουσία ορίζει την παραγωγή γνώσης και την κυκλοφορία του λόγου. Τα κενά που προκύπτουν από τις ασυνέχειες και τοπικότητες του πλέγματος γνώσης/εξουσίας, οι διαφορετικές στρατηγικές επιλογές και αλληλεπιδράσεις των υποκειμένων που εμπλέκονται στην παραγωγή και την πρόσληψη του λόγου και των πρακτικών του αφήνουν περιθώρια για ανατροπές, αμφισβητήσεις, τροποποιήσεις των ισχυόντων καθεστώτων λόγου (ό.π: 197).

Η κριτική αιχμή μιας ανάλυσης λόγου εμπνευσμένης από την αρχαιολογική αλλά ταυτόχρονα γενεαλογική προσέγγιση του Φουκώ συνίσταται ακριβώς στην ανεύρεση ασυνεχειών που ενυπάρχουν σε κάθε λόγο και που συχνά αυτός αποπειράται να συγκαλύψει (ό.π:197-198).

Ο Φουκώ «Μιλάει για γεγονότα και μοναδικότητες. Και αν η αρχαιολογική» διάσταση της προσέγγισής του αποσκοπεί στη συστηματική περιγραφή «των συνθηκών αποδεκτότητας» του εκάστοτε θετικού πλέγματος γνώσης/εξουσίας, παρεμβαίνει η «γενεαλογική» διάσταση, που επισημαίνει τις ατέλειες του, τα ανοίγματά του, τον κοινωνικοϊστορικά περιορισμένο και ενδεχομενικό χαρακτήρα του. Η αρχαιολογία της γνώσης και της εξουσίας ως συστηματική μέθοδος είναι και γενεαλογία, δηλαδή είναι και κριτική πρακτική, επειδή αναλύει μεν συστήματα και αιτιότητες, κανόνες και κανονικότητες, που δεν έχουν όμως οικουμενικό ή αναγκαίο χαρακτήρα» (Δοξιάδης, 2015:207).

Τα κενά, τα ανοίγματα, οι απροσδιόριστες στρατηγικές αλληλεπιδράσεις των υποκειμένων, είναι οι τόποι όπου παρεμβαίνει η κριτική για να διερευνήσει τη δυνατότητα να μην κυβερνώμαστε κατ'αυτόν τον τρόπο. Η φουκωϊκή σκέψη συνδέθηκε με την ανάδειξη νέων κοινωνικών κινημάτων, επομένως, η κριτική αποτελεί προϋπόθεση του εαυτού της. Σε ένα απόλυτα αρραγές σύστημα σχέσεων γνώσης/εξουσίας, όπου δεν υπάρχουν κενά και ανοίγματα, δεν εντοπίζεται τόπος κριτικής και αναπόφευκτα δεν μπορεί να υπάρξει κριτική. Ωστόσο, ένα απόλυτα αρραγές σύστημα είναι ανέφικτό, σύμφωνα με τη φουκωϊκή λογική, επομένως δεν έχουμε παρά να ελπίζουμε ότι αυτό είναι αλήθεια (ό.π:208).

3. Αντί επιλόγου

Φτάνοντας στο τέλος της εργασίας αξίζει να προβώ σε κάποια συμπεράσματα κομβικής σημασίας για τον στόχο αυτής της ερευνητικής προσπάθειας. Όπως διαπιστώσαμε, ο Φουκώ θεωρεί αρχικά αναγκαία τη μελέτη της ιστορίας και αναζητάει συστηματικά τις κυρίαρχες μορφές γνώσης και πρακτικών εξουσίας σε δεδομένες ιστορικές στιγμές. Κατόπιν, το ενδιαφέρον του μετατοπίζεται κυρίως στην ανάλυση των σχέσεων μεταξύ γνώσης και εξουσίας (γενεαλογία).

Με το έργο του «*Επιτήρηση και Τιμωρία*» ο Φουκώ αναλύει σε βάθος τον άρρηκτο δεσμό μεταξύ γνώσης και εξουσίας. Η εξουσία παράγει γνώση και όπου παράγεται γνώση ασκείται εξουσία. Έτσι δομείται η πειθαρχημένη κοινωνία, το «πανοπτικό» σχήμα. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι το σώμα και οι πράξεις του εγκληματία τίθενται σε δεύτερη μοίρα και αυτό που έχει σημασία είναι η ψυχή και η προσωπικότητά του έτσι ώστε να τη «μεταχειριστεί» κατάλληλα για την υποτιθεμένη «αναμόρφωσή» του μέσα από πειθαρχικούς ελέγχους και την εποπτεία (Φουκώ,1989:274). Στο έργο αυτό επίσης αναλύει γιατί η φυλακή ως σύστημα εξαπλώθηκε ραγδαία αν και είχε αποδειχθεί ότι το σύστημά της εμφάνιζε παθογένειες ως προς την εκπλήρωση της αναμορφωτικής της αποστολής (ό.π:269). Η φυλακή μέσω του πανοπτικού γίνεται ορατή αλλά και αόρατη, αθόρυβη, γνωρίζουμε ότι υπάρχει αλλά δεν μπορούμε να την

δούμε· επίσης «απέκτησε» σημασία λόγω του γενικότερου κλίματος πειθαρχίας που ίσχυε και ήταν επιβεβλημένο από την ίδια την εξουσία αναπαράγοντας ουσιαστικά το έγκλημα εντός φυλακών.

Κάτι τέτοιο όμως δεν παρατηρείται και σήμερα; Η φυλακή και η αποτυχία του συστήματός της έχει «αξιοσημείωτη» αντοχή στον χρόνο. Συγκεκριμένα, στην ανοιχτή συζήτηση με τον κρατούμενο_X φαίνεται ότι η φυλακή λειτούργησε και λειτουργεί για εκείνον μόνο ως μέσο αποστέρησης της ελευθερίας του και όχι ως μέσω σωφρονισμού της ψυχής του και της συνειδήσής του. Η «κάθαρση» για τον κρατούμενο_X ήρθε μέσω των σπουδών του, όπως δηλώνει και ο ίδιος. Για τις σπουδές του πασχίζει και αγωνίζεται και για τις ιδέες του. Το σώμα του είναι φυλακισμένο σε ένα μικρό κελί μαζί με άλλους συγκρατούμενους, ο νους του όχι όμως. Γι' αυτό και η φυλακή, από τον 18^ο-19^ο αιώνα έως και σήμερα κατά πως φαίνεται, στόχευε και στοχεύει στην ψυχή των εγκληματιών και όχι στα σώματά τους. Η ψυχή είναι ο στόχος. Ο κρατούμενος_X αναφέρει: *«δεν νομίζω να ξαναπέσω πάλι σε αυτήν κατάσταση αν και καθημερινά ωθούμαι προς σε αυτήν την κατάσταση, να πέσω δηλαδή πάλι στα ίδια και να ξανακάνω τα λάθη του παρελθόντος. Αυτή είναι η τακτική που θέλουνε και που εφαρμόζουνε και αυτό προσπαθούνε να κάνουνε αλλά αμύνομαι όσο μπορώ έτσι ώστε να μην φτάσω σε αυτό το σημείο που θέλουν αυτοί».*

Ο Μισέλ Φουκώ προβαίνει σε μια ριζοσπαστική θεώρηση της εξουσίας, «έξω» από τα στεγανά του νόμου. Μιλάει για σχέσεις και πλέγματα εξουσίας που διέπουν και ορίζουν τον κοινωνικό ιστό και τις κοινωνικές σχέσεις. Η πρωτοτυπία δηλαδή του Φουκώ έγκειται στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της εξουσίας, η οποία έχει διάχυτο χαρακτήρα και διαπερνά τις ανθρώπινες σχέσεις, εγγράφεται σε συγκεκριμένες τεχνολογίες, συνδέεται με στρατηγικές και μέσα εξουσίας, καθώς και με διαδικασίες επιτήρησης και πειθαρχίας και δημιουργεί σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής που διαπερνούν όλο το πλέγμα των ανθρώπινων σχέσεων. Είναι ακριβώς όμως το ζήτημα της βιοεξουσίας αυτό που αποτελεί μια από τις πιο κρίσιμες συνεισφορές του Φουκώ· την εξουσία δηλαδή που έχει ως αντικείμενο της τη ζωή ενός συγκεκριμένου πληθυσμού. Η εξουσία έχει πρόσβαση στα ανθρώπινα σώματα μετατρέποντας την εξουσία-γνώση σε παράγοντα μετασχηματισμού της ανθρώπινης ζωής.

Οι απεργίες πείνας και δίψας του κρατούμενου_X συνιστούν μια μορφή αυτοκτονίας. Η αυτοκτονία όμως και οι απεργίες πείνας και δίψας δεν «σημαίνουν» βιοεξουσία· αποτελούν αναχώματα της βιοεξουσίας. Οι απεργίες πείνας και δίψας αντιστέκονται στη βιοεξουσία καθώς η τελευταία είναι κάτι το θετικό και το παραγωγικό, είναι η εξουσία που εδραιώνει πλέον τις λαβές της στην ίδια τη ζωή (Φουκώ, 2011α:161). Η απαγόρευση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και την μόρφωση συνιστά από μόνη της άρνηση της βιοεξουσίας. Η απαγόρευση αυτή καθευτή αποτελεί βίαιη καταστολή η οποία ασκήθηκε στον κρατούμενο_X και γι'αυτόν τον λόγο εκείνος προέβηκε στις απεργίες πείνας και δίψας. Ο κρατούμενος_X έθεσε προς αμφισβήτηση τον εαυτό του και την ατομικότητά του και «νοηματοδότησε» το σώμα του ως όπλο στον αγώνα του ως προς το νόμιμο δικαίωμα του στην εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά και κυριολεκτικά αφαίρεσε από το κράτος το δικαίωμα άσκησης εξουσίας και διαχείρισης του σώματος του ως κρατούμενου και πήρε ο ίδιος τον έλεγχο πάνω στο σώμα του. Χρησιμοποίησε το σώμα του ως όπλο βασανίζοντάς το· βασανίζοντας το δικό του σώμα και όχι άλλων συγκρατούμενών του. Το σώμα γίνεται μηχανή και ο κρατούμενος_X με τις απεργίες πείνας και δίψας επιτηρεί τη «σωστή» λειτουργία του προς τον σαφή στόχο που ο ίδιος έχει θέσει. Ο κρατούμενος φαίνεται, όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει, απόλυτα συνειδητοποιημένος και προσηλωμένος και σε μια νέα απεργία πείνας και έχει ήδη πειθαρχήσει τον εαυτό του στο να αντέξει εκ νέου μια τέτοια επώδυνη διαδικασία ενώ γνωρίζει ότι ίσως κάτι τέτοιο αποβεί μοιραίο για τον οργανισμό του καθώς είναι ήδη εξαντλημένος από τις προηγούμενες φορές.

Η περίπτωση του κρατούμενου_X περιλαμβάνει το δικαίωμα θανάτου και ταυτόχρονα την εξουσία επί της ζωής. Σημειολογικά, το δικαίωμα του να ζήσει (να συνεχίσει απρόσκοπτα δηλαδή και να τελειώσει τις σπουδές του) προσπαθώντας να θέσει τον εαυτό του ως παράδειγμα αποτροπής τέτοιων συμβάντων σε άλλους στο μέλλον, ασκείται, αφού πρώτα έχει ασκήσει το δικαίωμα του στον θάνατο (απεργίες πείνας-δίψας-μορφή αυτοκτονίας). Η αντίσταση στη βιοεξουσία περιλαμβάνει μέσα και τη ζωή και το θάνατο. Όπως αναφέρει και ο Φουκώ: «*Το δικαίωμα του θανάτου τείνει τότε να μετατοπιστεί ή τουλάχιστον να στηριχτεί στις απαιτήσεις μιας εξουσίας που διαχειρίζεται τη ζωή και να υπαχθεί στις αξιώσεις τους*» (Φουκώ, 2011^α:169). Η εξουσία επί της ζωής είναι προορισμένη να παράγει δυνάμεις, να τις αυξάνει και να τις διατάσσει παρά να τις παρεμποδίζει, να τις κάμπτει ή να τις καταστρέφει. Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι όλοι όσοι υποστηρίζουν το δικαίωμα στη ζωή αναπαράγουν ουσιαστικά τον λόγο της βιοεξουσίας του Φουκώ.

Όπως έχει πει και ο ίδιος ο Φουκώ σε μια συνέντευξή του: «Θα ήθελα τα βιβλία μου να είναι [...] βόμβες μολότωφ ή ναρκοπέδια. Θα ήθελα να αυτοκαταστρέφονται μετά τη χρήση, όπως τα πυροτεχνήματα (Ζ. Γκ. Μέρκιωρ, Foucault, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2002, σ. 203)» (Σωτηρόπουλος, 2004:170). Ευτυχώς η ευχή του δεν πραγματοποιήθηκε.

4. Παράρτημα-Η Συνέντευξη

Γεια σου κρατούμενε_X ελπίζω να είσαι γερός και δυνατός. Ξεκινώντας τη συνέντευξη θα ήθελα να σε ρωτήσω:

- 1) Πώς είναι η κατάσταση στις φυλακές Κορυδαλλού και σε ποιο βαθμό τις επηρεάζει η εξάπλωση της πανδημίας του COVID_19; Περιέγραψε μου τις συνθήκες κράτησής σου.**

Κρατούμενος_X: Η κατάσταση στις φυλακές Κορυδαλλού όσον αφορά τις συνθήκες είναι άθλια, όπως είναι πάντα σε όλες τις φυλακές της Ελλάδας τουλάχιστον. Ανέκαθεν ήταν έτσι. Υπάρχουν πολλές ελλείψεις, δεν υπάρχουν βασικά πράγματα. Τώρα με τον COVID επιπλέον είναι ακόμα χειρότερα τα πράγματα. Δεν υπάρχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, δεν δίνουν φάρμακα, ούτε παρακεταμόλη, ούτε deron, ούτε τίποτα. Απλά μας βάζουν όλους μαζί όταν νοσούμε στοιβαγμένους· ας είναι ο άλλος πέντε μέρες, ας είναι ο άλλος μετά τη δεύτερη μέρα, ας είναι ο άλλος στην ένατη. Μας βάζουν όλους μαζί και εκεί γίνεται ο χορός και το πανηγύρι με το ικό φορτίο. Εντάξει..είναι μια κατάσταση τραγική. Τουλάχιστον τραγική και εγκληματική! Οι άνθρωποι αυτοί θα έπρεπε να έχουν οδηγηθεί στη φυλακή για τον τρόπο που συμπεριφέρονται όσον αφορά την πανδημία και την αντιμετώπισή της. Όταν λέμε στοιβάζονται..στοιβάζονται κανονικά χωρίς να τηρείται κανένα υγειονομικό πρωτόκολλο απλά μόνο και μόνο να μην επεκταθεί η μόλυνση. Στην ουσία όμως η μόλυνση έχει επεκταθεί και δεν

υπάρχει περίπτωση να διακοπεί αυτό παρά μόνο όταν θα πάψουν να υπάρχουν άτομα για να νοσήσουν. Αυτό ακριβώς γίνεται. Και είναι πολύ δυσάρεστα τα πράγματα. Δηλαδή αν έξω ήταν τα πράγματα δύσκολα για κάποιους εδώ είναι χίλιες φορές πιο δύσκολα και η όλη κατάσταση επιβαρύνει περισσότερο τη νόσηση του καθενός. Οι συνθήκες στον Κορυδαλλό είναι πάντοτε άθλιες, δεν πρόκειται να αλλάξει ποτέ αυτό· εσαεί γίνεται αυτό το πράγμα. Είναι λυπηρό. Τι άλλο να πω...αυτή είναι η κατάσταση εδώ πέρα. Τραγική! Τραγική! Απλά με τον COVID γίνανε ακόμα χειρότερα τα πράγματα διότι υπήρχαν ελλείψεις και τώρα υπάρχουν ακόμα περισσότερες.

- 2) Αποφάσεις να προβείς σε 3 απεργίες πείνας και δίψας. Το δίπολο ήταν από τη μία η επιλογή ζωής εφόσον θα συνέχιζες να ασκείς το νόμιμο δικαίωμα σου στην εκπαίδευση και από την άλλη ήταν η επιλογή θανάτου εφόσον συνέχιζαν να στο αρνούνται. Πώς βίωσες την όλη κατάσταση τόσο σωματικά όσο και ψυχολογικά;
2^α) Πώς επηρεάζει η φυλακή την υγεία σου; Πώς αισθάνεσαι από φυσική και από ψυχολογική άποψη;**

Κρατούμενος_X: Η φυλακή την υγεία σου μπορεί να την επηρεάσει ανάλογα..μπορεί και καλά μπορεί και κακά μπορεί μέσα στη φυλακή μιας και δεν κάνεις καταχρήσεις και αποφασίσεις να κάνεις λίγο διατροφή, να τρέχεις, να κάνεις γυμναστική, πράγματα κτλ μπορεί να είναι και καλύτερο απ'ότι θα ήσουν έξω, αλλά στη φυλακή όπως και να έχει υπάρχουν πιο πολλοί κίνδυνοι για επιμολύνσεις πχ γιατί είναι το περιβάλλον τόσο κακό. Δεν υπάρχει πολλή καθαριότητα. Θέλουν οι κρατούμενοι αλλά δεν υπάρχουν καθαριστικά. Τα «τρώνε». Τρώνε τα κονδύλια, τρώνε τα χρήματα. Φάγανε, Φάγανε, Φάγανε που λέει και στην παλιά ελληνική ταινία. Τέτοια λαμόγια είναι. Τρώνε, Τρώνε, Τρώνε και δεν σταματάνε! Από εκεί και πέρα η υγεία σου, εντάξει, αν δεν αποφασίσεις να πας στο κομμάτι αυτό, δηλαδή να ξεκινήσεις την αθλητική ζωή κτλ κτλ και μείνεις απλά να ακολουθείς τον τρόπο ζωής σου και μόνο, τότε το πιθανότερο είναι, ανά πάσα ώρα και στιγμή, να νοσήσεις από κάποια πράγματα. Υπάρχουν μολύνσεις· δεν είναι καθαρό το περιβάλλον της φυλακής. Και μη ξεχνάμε ότι είμαστε τόσες

εκατοντάδες ψυχές σε έναν τόσο πολύ μικρό χώρο· 4 άτομα σε ένα κελί των 9 τετραγωνικών! Θεες δεν θες αναγκαστικά και αν υπάρχουν και άτομα που νοσούν ή έχουν κάποια «κολλητικά» νοσήματα, αναγκαστικά θα κινδυνεύεις να κολλήσεις..και δεν θα είναι και πάντα όλοι τους ποτέ τόσο καθαροί όσο είσαι εσύ κοκ. Ναι η φυλακή επηρεάζει την υγεία.

Τώρα, εμένα, όσον αφορά την απεργία πείνας αν μιλάμε ειδικά, εντάξει με έχει καταστρέψει η απεργία πείνας, διότι αυτή τη στιγμή εγώ ζω με κορτιζόνη, medrol και μαγνήσιο που πρέπει να παίρνω συνέχεια ειδάλλως πρήζονται τα άκρα μου, τα χέρια μου, τα πόδια μου, σε σημείο δηλαδή παράλυσης· δεν μπορώ να κάνω τίποτα ούτε να ανοιγοκλείσω τα δάχτυλά μου. Αυτό συμβαίνει συχνά πυκνά και το αντιμετωπίζω παίρνοντας κορτιζόνη. Δηλαδή δηλητήριο. Αυτό.

Το οποίο (δηλητήριο) μάλιστα παρακαλώ για να το πάρω! Προχθές, είχα έρθει σε σύγκρουση με τη φαρμακοποιό γιατί δεν μου έδινε εδώ, ενώ της λέω άμα ήταν τίποτα βαρβιτουρικά και πράματα, όπως: μπούμπλε², στεντόν, υπνοστεντόν, αυτά δηλαδή που καταστρέφουν τον άνθρωπο και τον ακινητοποιούν και δεν έχει βούληση κτλ κτλ, θα μου τα δίνετε έτσι; Ε και προφανώς δεν απάντησε γιατί είχα δίκιο. Δίνουν τα πάντα από αυτά που καταστρέφουν τον οργανισμό και τον άνθρωπο και τον κάνουν ζόμπι και δεν δίνουν από όλα τα υπόλοιπα που θα μπορούσαν να χρειαστούν οι άνθρωποι για να ξεπεράσουν τα προβλήματα υγείας που έχουν. Και το κάνουν επί τούτου. Εδώ στον Κορυδαλλό, το φαρμακείο και το νοσοκομείο είναι προθάλαμοι νεκροτομείου στην ουσία. Είναι σαν να είσαι στον προθάλαμο του νεκροτομείου· λίγο πριν μπεις στο νεκροτομείο. Αυτό είναι το γεγονός και τα άτομα που δουλεύουν εδώ έχουν πλέον αναισθητοποιηθεί και άντε στους δέκα να βρεις έναν που να είναι άξιος άνθρωπος και νορμάλ, όλοι οι άλλοι έχουν γίνει σκουλήκια που η δουλειά τους έχει απορροφήσει τόσο πολύ που σε βλέπουν σαν ένα κομό, ένα τραπέζι, μια καρέκλα. Χωρίς συναισθήματα χωρίς τίποτα. Σου λένε: τι θες; Λες εσύ: Αυτό. Ε εντάξει άντε πάρε αυτό. Δηλαδή σου δίνει και ένα φάρμακο ό,τι να'ναι χωρίς να ξέρει καμιά φορά. Σου λέει πάρε. Εγώ την γλίτωσα 1-2 φορές κατά τύχη που ενώ είχα επιστήσει την προσοχή ότι είμαι αλλεργικός στην πενικιλίνη και τους είπα σας παρακαλώ προσέξτε να μην έχει μέσα πενικιλίνη η αντιβίωση, μου έδωσαν 2 φορές με πενικιλίνη! Το είδα μετά μόνος μου και ευτυχώς δεν την είχα καταπιεί και δεν την είχα φάει την κάψουλα, ειδάλλως θα είχα μείνει σέκος, θα πήγαινα σαν το σκυλί στο

² Ιδίωμα κυρίως χρηστών ναρκωτικών για το ηρεμιστικό ιδιοσκεύασμα «vullbega!»

αμπέλι. Αυτό. Τέτοιοι είναι δεν τους ενδιαφέρει καθόλου η ζωή των άλλων. Πόσα παιδιά... να την άλλη φορά ο Σ., το παιδί, από ένα απόστημα στο δόντι πέθανε!!! 21-22 χρονών παιδάκι σαν τα κρύα τα νερά!!! ... Άντε ποιος θα τον αναζητήσει αυτόν. Έχουν γίνει σκουλήκια, τους έχει απορροφήσει αυτό το «ανθρωποφυλίκι» και έχουν γίνει ανθρωποφύλακες της κακιάς ώρας, παλιάνθρωποι, σκατάνθρωποι. Αυτό ακριβώς έχουν γίνει.

3) Περιέγραψε μου βιωματικά γεγονότα και καταστάσεις (είτε σωματικές είτε ψυχολογικές) εξουσιαστικής καταστολής και παρεμβατικότητας.

Κρατούμενος_X: Κοίτα είναι συχνά πυκνά τα φαινόμενα αυτά. Πολλές φορές δηλαδή υπάρχουν άτομα και κάποιοι υπάλληλοι που είναι πολύ τυπολάτρες και αυτά..και σου λένε ΚΑΤΣΕ ΕΚΕΙ, ΜΕΙΝΕ ΟΠΩΣ ΕΙΣΑΙ, ΚΑΝΕ ΑΥΤΟ, δηλαδή προσπαθούν να σου δείξουνε ότι αυτοί κάνουνε κουμάντο..ΚΑΙ ΜΗΝ ΚΟΥΝΗΘΕΙΣ ΚΑΙ ΜΗΝ ΚΑΝΕΙΣ· δηλαδή γελοία πράγματα, κάτι ξεπλυμένα τομάρια δηλαδή που έχουν τοποθετηθεί εδώ, διότι δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα άλλο στη ζωή τους και είχανε και ένα μπάριμπα εκεί στην Κορώνη και τον φέρανε και τους τοποθέτησε εδώ πέρα με μέσο, διότι είναι τόσο αγράμματοι και τόσο κοινωνικά αμόρφωτοι που δεν μπορείς δηλαδή να φανταστείς!! Ζώα. Εννοείται τα περισσότερα είναι φασιστοειδή ακραία. Δηλαδή στο 60 με 70% οι περισσότεροι είναι φασίστες. Ε τώρα όσο αλλάζει λιγάκι και μπαίνει η νέα φουρνιά άντε θα βρεις κάποιους που δεν θα είναι έτσι σε τόσο μεγάλο ποσοστό αλλά δυστυχώς είναι τέτοιο το περιβάλλον που αναγκαστικά «εγκλιματίζονται» (επίτηδες το γράφω με -ι-), δυστυχώς, και είναι πρόβλημα αυτό για όλους μας. Κατάλαβες; Αυτό είναι το θέμα.

Πολλές φορές άτομα που είναι από ξένες χώρες τα αντιμετωπίζουν με πολύ χειρότερο τρόπο· σαν να είναι σκουπίδια, σαν να μην είναι άνθρωποι, ενώ δεν τους έχουν κάνει κάτι και μόνο που είναι από άλλη χώρα τους αντιμετωπίζουν σαν σκουπίδια, σαν να μην είναι τίποτα δηλαδή. Πολλά τέτοια περιστατικά συναντάς εδώ κάθε μέρα. Δεν είναι πρωτάκουστο να «δεις» κάτι τέτοιο. Ούτε θα μας ξαφνιάσει κάτι τέτοιο. Είναι καθημερινά φαινόμενα που τα βλέπουμε να γίνονται μπροστά μας. Πιο ειδικά δεν χρειάζεται να αναφέρω. Αυτά περίπου. Εμένα δεν μου έχει τύχει κάτι τέτοιο ιδιαίτερα σε τέτοιον βαθμό. «Εξουσιαστικά» πράγματα να έχουν γίνει για

να το «παίξουνε» κάπως αλλά όχι ρατσιστικού περιεχομένου. Αλλά ναι «εξουσιαστικά» υπάρχουν από τον αρχιφύλακα πχ σου λέει ναι άμα θες να γίνει αυτό..πχ προσπαθεί να σε κάνει ρουφιάνο ή οτιδήποτε, για να μπορέσει να σε έχει του χεριού του. Εντάξει, αυτά είναι καθημερινά φαινόμενα και είναι μια συνεχής προσπάθεια από την υπηρεσία, διότι είναι ανίκανη να χειριστεί αλλιώς τον όχλο και τους κρατούμενους και προσπαθεί με δόλιους και εφιαλτικούς τρόπους, με την έννοια του Εφιάλτη από την αρχαία Ελλάδα, να καταφέρει να κάνει κάποια πράγματα για να μπορέσει να έχει στο χέρι κάποιους κρατούμενους, που ίσως αυτοί να είναι ανένταχτοι και να μην μπορεί να τους κάνει καλά, με ίντριγκες, δολοπλοκίες και τέτοια άσχημα πράγματα· εξουσιαστικού περιεχομένου κάνουν τέτοιες παρεμβάσεις, έτσι ώστε να σε έχουν του χεριού τους και να μην μπορείς να κάνεις τίποτα. Είναι μια συνεχής προσπάθεια αυτή, καθημερινή και παντοτινή.

4) Ανήκεις στον αντιεξουσιαστικό χώρο. Πέρα από ποινικός κρατούμενος είσαι και ένας ριζοσπαστικά πολιτικοποιημένος κρατούμενος. Πιστεύεις ότι αυτό έπαιξε ρόλο σε γεγονότα και συμπεριφορές απέναντι σου;

4^α) Μίλησε μου και για το πανό που είχες αναρτήσει λίγες μέρες πριν την καταδίκη της χρυσής αυγής στο οποίο αναγραφόταν το σύνθημα «Δεν είναι αθώοι – Οι Ναζί στη φυλακή». Για την πράξη σου αυτή κλήθηκες στις 25/1/2022 να απολογηθείς στο Τριμελές Πειθαρχικό Συμβούλιο. Τι συνέβη τότε και γιατί κλήθηκες προ λίγων ημερών σε απολογία για ένα γεγονός που συνέβη προ μηνών;

Κρατούμενος_X: Προφανώς και έπαιξε ρόλο και προφανώς και παίζει καθημερινά στην αντιμετώπισή μου από τους εδώ ιθύνοντες. Εντάξει, εγώ δεν μπορώ όταν βλέπω αδικία, ατιμία, πουστιά, που είναι καθημερινό φαινόμενο αυτό, θα αντιδράσω είτε αφορά εμένα (προφανώς και θα αντιδράσω) αλλά αντιδρώ πολύ πιο έντονα όταν αφορά δεύτερο άτομο, τρίτο, σε σχέση με εμένα· γιατί εμένα ό,τι και να μου κάνουνε δεν τους έχω ανάγκη, δεν μπορούν να με ακουμπήσουν, δεν δεν δεν!!! Αλλά, άλλα άτομα, τα οποία μπορούν να τους αλλάξουν τον τρόπο σκέψης, της ζωής τους και αυτά, και τους ταλαιπωρούν άσχημα τους ανθρώπους, τους δημιουργούν ψυχολογικά προβλήματα και αναγκαστικά δεν υπάρχει περίπτωση να μην παρέμβω με οποιονδήποτε τρόπο μπορώ, και θα τον υποστηρίξω τον άνθρωπο. Και προσπαθούμε να είμαστε έτσι ε και αυτό τους ενοχλεί προφανώς δεν το συζητάμε και θα συνεχίσω να το κάνω και προφανώς θα συνεχίσει να τους ενοχλεί και εγώ θα χαίρομαι που θα το κάνω και αυτοί θα λυπούνται που θα το κάνω. Δεν με νοιάζει όμως.. έτσι είναι τα πράγματα και ας το δεχτούν, αλλιώς ας με αποφυλακίσουν να φύγω από τα πόδια τους.

Αυτή είναι η κατάσταση εδώ πέρα, όσον αφορά το κομμάτι αυτό, απλά σου λέω ναι είμαι τοποθετημένος στον χώρο, είμαι αντιεξουσιαστής, είμαι αναρχικός στην ουσία και σε εμάς γνώμονας είναι ο άνθρωπος, δηλαδή αγαπάμε τον άνθρωπο, αυτόν που βάλλεται, τον ανυπεράσπιστο, τον κατατρεγμένο, οποιονδήποτε έχει προβλήματα είμαστε εκεί για να τον βοηθήσουμε όταν μπορούμε και έχουμε τη δυνατότητα. Αυτό. Ούτε Μητέρες Τερέζες το παίζουμε ούτε τίποτα. Προσπαθώ να γίνω καλός άνθρωπος και άμα το καταφέρω θα είμαι και

εγώ ευτυχισμένος περισσότερο απ'ότι ήδη είμαι τώρα και ιδίως σε αυτό το περιβάλλον που βρίσκομαι.

Από εκεί και έπειτα, όσον αφορά το κομμάτι με το πανό της χρυσής αυγής, εγώ μια μέρα στα καλά καθούμενα όπως ήμουνα σηκώθηκα πήρα την μπογιά και θέλησα και εγώ να συμπαρασταθώ στο κύμα αλληλεγγύης που υπήρχε προς τα έξω προς τον δολοφονημένο, από τα ναζίδια της χρυσής αυγής, τον Παύλο Φύσσα, και τους άλλους τους ψαράδες που δουλεύανε κάτω στο λιμάνι· όλους αυτούς που δέχτηκαν τις ναζιστικές επιθέσεις από τη χρυσή αυγή και θέλησα και εγώ να εκφράσω τη συμπαράστασή μου με αυτόν τον τρόπο. Έκανα ένα πανί και έγραφα: «ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΘΩΟΙ- ΟΙ NAZI ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ», γεγονός που αντιτίθεται με την πολιτική μου προσέγγιση, γιατί για εμάς τους αναρχικούς η φυλακή είναι το χειρότερο πράγμα που ακόμα ούτε στον εαυτό μας δεν το δεχόμαστε να συμβαίνει, αλλά στην προκειμένη περίπτωση και έτσι όπως είναι πολιτικοποιημένα αυτά τα άτομα, το μόνο πράγμα που μπορούσε να γίνει είναι να μουν στη φυλακή για να μπορέσουν να πάψουν να κάνουν όλα αυτά τα άσχημα πράγματα που κάνουνε στην κοινωνία και όλη αυτήν την αηδία που προκαλούν· τον συρφετό που φέρνουνε μαζί. Anyway, ναι όντως, μιας και οι εισαγγελείς και αυτά, ανήκουν οι περισσότεροι στους χώρους της χρυσής αυγής, κατά τη γνώμη μου, επειδή ανήκουν πάρα πολλοί από τους δικαστικούς σε αυτόν τον χώρο και είναι, αν όχι ακροδεξιά, δεξιά άτομα, τα οποία υποστηρίζουν· και τους κακοφάνηκε που ένας κρατούμενος ανάρτησε πανό στα παράθυρα της φυλακής λέγοντας κάτι τέτοιο και παίρνοντας μέρος, στην ουσία όμως αγνοούν τον νόμο που λέει ότι οι κρατούμενοι το μόνο πράγμα που στερούνται είναι η ελευθερία τους, είναι η στερητική ποινή της ελευθερίας το μόνο που παθαίνουμε εμείς εδώ πέρα και τίποτα άλλο. Έχουμε δικαίωμα να φτιάχνουμε τον χαρακτήρα μας, να έχουμε άποψη, χίλια δυο, αλλιώς θα έπρεπε να μας βάλουν μια πέτρα στο πόδι και να σκάβουμε μες τα νταμάρια. Αυτό το αγνοούν γιατί δεν ξέρουν τον νόμο φαίνεται. Αυτοί που υποτίθεται ότι είναι οι φρουροί του νόμου και της νομιμότητας και αυτά..εντάξει τους κακοφάνηκε δεν πειράζει...

Ναι, κλήθηκα σε απολογία. Ευτυχώς είχα τον Γ.Δ., τον δικηγόρο μου μαζί, που σου είπα, είπε ότι θα γελάσουμε πάρα πολύ αν μας καταδικάσετε σήμερα..θα γελάει και η Ευρώπη, γιατί θα πάμε μέχρι εκεί, γιατί θα το τρέξουμε μέχρι εκεί που δεν πάει και θα είναι πρωτοφανές και θα γελάσουμε πάρα πολύ και θα θέλαμε μια τιμωρία έτσι για να έχουμε λίγο γούστο. Anyway, προφανώς και δεν κάνανε το ίδιο λάθος γιατί ξέρουνε να τα φυλάνε τα «απ'αυτά» τους, γιατί

είναι και πονηροί. Anyway, το θέμα είναι ότι τελικά αθωώθηκα δεν μπορέσανε να με καταδικάσουνε. Δεν υπήρχε έδαφος πρόσφορο για να καταδικαστώ για κάτι τέτοιο, διότι δεν έκανα κάτι κακό απλά εξέφρασα την άποψη μου όπως έκαναν τόσα εκατομμύρια Ελλήνων εκείνες τις ημέρες.

Τώρα, όσον αφορά γιατί έγινε μετά από τόσο διάστημα όλο αυτό, έγινε, διότι η κ. Θ., μια Εισαγγελέας εδώ, μια μέγαιρα, ένας κακός άνθρωπος, ένα μέλος παραδικαστικού κυκλώματος, καθώς η ίδια έχει πει σε μια παλαιότερη προσφυγή ενός παιδιού, «και να κάνεις προσφυγή», λέει του παιδιού, «θα πάει κάτω στους φίλους μου, σε αυτούς που πίνουμε καφέ κάθε πρωί», ξεκάθαρα αυτό είπε, το είχα ανακοινώσει, το είχα αναρτήσει κιόλας, «δεν θα μου κάνεις τίποτα στην ουσία». Και όπερ και εγένετο, δηλαδή όποιος προσέφευγε στις αποφάσεις αυτής της Εισαγγελέως πάντοτε οι δικοί της κάτω Εισαγγελείς την έβγαζαν λάδι και ότι καλώς δίκασε και καταδίκασε. Εντάξει τώρα την κατάσταση στην Ελλάδα την ξέρουμε, αυτή είναι. Η δικαιοσύνη είναι τυφλή και έχει και χίλιες δυο άλλες αναπηρίες. Anyway, από εκεί και έπειτα το έκανε επί τούτου για να μπορέσει να μου έχει ενεργά πειθαρχικά συνέχεια έτσι ώστε να μην με αφήνει να αποφυλακιστώ, να μην έχω δικαίωμα για το αίτημα της αποφυλάκισής μου και ένα σωρό τέτοια δικαιώματα. Δηλαδή προσπαθούσε να μου αποστερήσει τρόπον τινά, τα δικαιώματα που είχα στην άδεια, στην τακτική άδεια και στην εκπαιδευτική, ίσως και στην εκπαιδευτική αν εσαεί με είχε με ενεργά πειθαρχικά στην πλάτη (πειθαρχικά όχι για μαχαιριές και ναρκωτικά και τέτοια, όχι), για χρήση κινητού τηλεφώνου, που είναι πλέον απαραίτητο για να μπορέσει να σπουδάσει ένας άνθρωπος στον Κορυδαλλό, λόγω των ελλείψεων, είναι το πιο απαραίτητο πράγμα που πρέπει να έχει για να μπορεί να σπουδάσει. Διότι, δεν υπάρχει καμιά βοήθεια, από πουθενά, παρά τα όσα υποτίθεται λένε, τίποτα, μόνο τρικλοποδιές και προσκόμματα υπάρχουν από πλευράς τους. Θα μου πεις τώρα γιατί το κάνουν αυτό; Διότι, είναι άτομα κομπλεξικά, δεν ξέρω τι τους συμβαίνει, είναι ανεξήγητο. Εκεί που θα έπρεπε να μας έχουν σαν προθέματα στην βιτρίνα να λένε κοίτα..μπράβο τους και αυτά, παρ'όλα αυτά τα κατάφεραν, αυτοί κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Ο λόγος που το κάνανε πάντως ήταν αυτός για εκείνο το διάστημα, το συνέχιζε αυτή η κ. Θ. το συγκεκριμένο κομμάτι. Πολλές φορές, ενώ είχα πειθαρχικό και ενώ ρωτούσε η δικηγόρος μου αν έχει ο κύριος κρατούμενος_Χ άλλο πειθαρχικό ή κάποια κατηγορία που θα μπορούσε να γίνει πειθαρχικό παράπτωμα κτλ και εγγράφως η Εισαγγελέας έλεγε όχι και μετά από λίγο διάστημα μας παρουσίαζε ένα νέο πειθαρχικό παράπτωμα το οποίο είχε τελεστεί έναν χρόνο πριν, 8 μήνες πριν, 7 μήνες πριν και την ψέγουμε εννοείται γι'αυτό το

πράγμα και την απειλήσαμε ότι θα την πάμε στον προϊστάμενό της αν συνεχιστεί αυτό το πράγμα και κάποια στιγμή το σταμάτησε γιατί κατάλαβε ότι θα έχει προβλήματα· και προς την Ευρώπη θα κινούμασταν. Εντάξει, τι να φανταστείς τώρα..τα πράγματα είναι χάλια και το ψάρι βρωμάει από το κεφάλι και εδώ δυστυχώς παραβρωμάει, ζέχνει η κατάσταση· είναι δικαστικά απορρίμματα κάποιοι Εισαγγελείς σαν και αυτήν

5) Σε τι έχεις αλλάξει από τότε που είσαι στη φυλακή;

5^α) Τι σημαίνουν για σένα οι σπουδές σου και πώς επηρεάζουν (και επηρεάζονται από τη ζωή σου στη φυλακή;

Κρατούμενος_X: Έχω αλλάξει σε πάρα πολλά πράγματα σαν άνθρωπος. Έχω μεγαλώσει ούτως ή άλλως εδώ μέσα και έχω παρατηρήσει τον εαυτό μου ν' αλλάζει, διότι μπήκα από μικρός, από 18 χρονών και είμαι τώρα 42 και έχω δει τις αλλαγές να μου συμβαίνουν και τις έχω παρατηρήσει κιόλας. Βέβαια, σε αυτό δεν με άλλαξε η φυλακή, άλλαξα γιατί έπρεπε να αλλάξω σαν άνθρωπος από τα βιώματά μου και γενικότερα τις προσλαμβάνουσες και τις κατευθύνουσες και όλα αυτά που είχα ως άνθρωπος. Από εκεί και πέρα η φυλακή δεν βοήθησε πουθενά, μόνο προς το κακό ενίοτε με βοήθησε να κατευθυνθώ, προς το καλό προφανώς και ποτέ, αλλά κάποια στιγμή φτάνεις σε ένα σημείο αυτοσωφρονισμού και θέλοντας και μη όταν πάει εκεί που δεν έχει παρακάτω, όσον αφορά την κράτηση και τη φυλακή, μετά αναγκαστικά θα πρέπει να ανέβεις προς τα πάνω δεν γίνεται κάτι άλλο να κάνεις. Ε αυτό έκανα και εγώ, ανέβηκα προς τα πάνω, σπουδάζοντας κτλ κτλ.

Οι σπουδές για μένα είναι το πιο πολύτιμο πράγμα, διότι αν δεν είχα αυτές θα ήμουν πάλι ένας ληστής τραπεζών, ο οποίος, θα προσπαθούσα να μην κάνω κακό στους ανθρώπους αλλά θα ζούσα ληστεύοντας τον πλούτο των πλουσίων και δεν θα αισθανόμουν και πολύ άσχημα γι' αυτό να σου πω την αλήθεια, δεν θα είχα ενοχές αλλά το θέμα είναι ότι δεν είναι και αυτό λύση, διότι δεν είναι αποδεκτή συμπεριφορά από την κοινωνία, από το μεγαλύτερο μέρος της, παρ'ότι ενίοτε ξέρεις.. χαίρονται και λένε: «α καλά τους κάνεις κτλ κτλ», «αφού δεν κλέβεις τους φτωχούς», αλλά είναι μία μη αποδεκτή συμπεριφορά από το σύνολο και έτσι κινήθηκα προς τη

σωστή κατεύθυνση και έτσι χαίρομαι γι' αυτό. Πιστεύω ότι θα το τηρήσω μέχρι τέλους δηλαδή δεν νομίζω να ξαναπέσω πάλι σε αυτήν κατάσταση αν και καθημερινά ωθούμαι προς σε αυτήν την κατάσταση, να πέσω δηλαδή πάλι στα ίδια και να ξανακάνω τα λάθη του παρελθόντος. Αυτή είναι η τακτική που θέλουνε και που εφαρμόζουνε και αυτό προσπαθούνε να κάνουνε αλλά αμύνομαι όσο μπορώ έτσι ώστε να μην φτάσω σε αυτό το σημείο που θέλουν αυτοί.

Από εκεί και έπειτα, οι σπουδές για μένα έπαιξαν καθοριστικό ρόλο σε αυτό που είμαι σήμερα και σε αυτό που θα είμαι αύριο και τελειώνω όπου να' ναι. Έχω ακόμα δύο μαθήματα. Δύο δίνω αυτές τις ημέρες και δύο ακόμα και τελειώνω. Θα είχα τελειώσει νωρίτερα αλλά για να παραμείνω στον Κορυδαλλό και να μην με διώξουν όπως με διώξανε τότε που έκανε η Α.Β., η απελθούσα Γενική Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής... αυτή τότε έκανε το οικτρό λάθος να με διώξει φασιστικά, άτιμα και εκδικητικά! Ε, δεν τελείωσα στην ώρα μου το Πανεπιστήμιο ενώ μπορούσα, να μην παραλείψω καθόλου, φανταστείτε τώρα ότι καθυστερώ το Πανεπιστήμιο για να παραμείνω στον Κορυδαλλό! Πού; Στη φυλακή! Όχι..σε καμιά σουίτα, στη φυλακή επαναλαμβάνω!!!

Οι σπουδές με βοήθησαν να αλλάξω στον τρόπο που διαχειρίζομαι τη φυλακή μου, τον τρόπο που ζω μες την φυλακή, τον τρόπο που συμπεριφέρομαι στους υπόλοιπους ανθρώπους και η φυλακή επηρέασε τις σπουδές μου στο πολύ αρνητικό, διότι, πολλά πράγματα δεν μας επιτρέπουν να τα κάνουμε. Να, τώρα εγώ έχω εξετάσεις και θα έπρεπε να είμαι στην προφορική εξέταση έξω και η Εισαγγελέας σήμερα μου ανακοίνωσε ότι δεν μπορώ να είμαι εκεί, διότι λέει εξυπηρετείται από εδώ και μπορώ κάλλιστα να το κάνω μέσω skype. Ωραία τότε.. και συνέχιζε αυτή και ποιος ο λόγος να κατέβω και έτσι; Και ότι θα έπρεπε να είμαι σε μια φυλακή απομακρυσμένη.. και για ποιον λόγο να είμαι μέσα στο αμφιθέατρο με τα παιδιά και να διαδρώ και εγώ μαζί με τους υπόλοιπους; Εντάξει τώρα κάτι μου ετοιμάζουν πάλι δεν ξέρω τι είναι αυτό..πάντως προσπαθούν να με εμπλέξουν σε κάτι ..προσπαθώ να καταλάβω τι είναι. Εγώ θα τους δώσω μία ευκαιρία ακόμη να αναθεωρήσουν τι είναι ειδικά θά μπω πάλι σε απεργία πείνας με ό,τι κίνδυνοι ελλοχεύουν για την υγεία μου. Θα δείξει.

6) Σε ποια φάση βρίσκεται η υπόθεσή σου;

Κρατούμενος_X: Δεν υπάρχει κάποια φάση στην υπόθεσή μου διότι έχω τελειώσει με τα ποινικά μου όλα εγώ. Αυτή τη στιγμή μόνο θα καταθέσω ένα αίτημα αποφυλάκισης, αυτό το περιβόητο που τόσες φορές έχουμε συζητήσει. Ε θα δούμε τώρα, όχι δεν έχω κάτι που να εκκρεμεί ούτε εφετεία, ούτε πρωτόδικα ούτε τίποτα. Οι υποθέσεις μου έχουν τελειώσει προ πολλού εμένα. Απλά εκτίω την ποινή.

7) Κλείνοντας τη συνέντευξη θα ήθελες να πεις κάτι σε όσους παρακολουθούν την υπόθεσή σου;

Κρατούμενος_X: Θα ήθελα να πω στον κόσμο που παρακολουθεί την υπόθεσή μου και γενικότερα όλα όσα μου συμβαίνουν αυτό το διάστημα που κρατούμαι και ειδικά όλους αυτούς τους υποστηρικτές ότι τους ευχαριστώ πάρα πάρα πολύ, με έχουν στηρίξει τόσο πολύ και ήταν καταλυτική η βοήθειά τους· δηλαδή χωρίς αυτούς δεν ξέρω τι θα έκανα. Ε από εκεί και έπειτα, εντάξει εγώ σε αυτά τα πράγματα που έχω κάνει, τα εγκλήματα, αν τα πούμε εγκλήματα, αυτές τις έκνομες ενέργειες πχ δεν έχω πειράξει κάποιον άνθρωπο, δεν έχω ασκήσει βία, και αυτά, αυτό θα πρέπει να το ξέρουνε, γιατί δεν είναι επιλογή μου η βία στη ζωή μου και γενικότερα την αποστρέφομαι και τρελαίνομαι ειδικά όταν βλέπω να ασκείται και παρεμβαίνω όπου υπάρχει βία, όχι αδικαιολόγητη· καμία βία δεν είναι δικαιολογημένη, εντάξει εκτός βέβαια η βία που υπάρχει στους πολέμους τι να κάνουμε..,αλλά στην καθημερινότητα καμία βία δεν δικαιολογείται και ότι απλά εγώ θέλω να πω ότι δεν άσκησα ποτέ βία και ότι τους ευχαριστώ όλους από καρδιάς και σένα με τη συνέντευξη. Να είσαι καλά και ευχαριστώ και τους καλούς καθηγητές στο Πανεπιστήμιο που με έχουν στηρίξει απίστευτα. Ευχαριστώ όλους από καρδιάς. Φιλιά πολλά.

Εγώ: Σ'ευχαριστώ πάρα πολύ για την άμεση προθυμία σου και τη θέληση σου να συμμετάσχεις σ'αυτήν τη συνέντευξη. Ευχαριστώ ειλικρινά. Εύχομαι τα καλύτερα

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

Bryman, Alan, (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

Cohen, Louis, Manion, Lawrence, & Morrison, Keith, (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δοξιάδης, Κύρκος, (2008). *ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*. Αθήνα: Πλέθρον.

Δοξιάδης, Κύρκος, (2015). *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*. Αθήνα: νήσος.

Λυριντζής, Χ., (1995). «Περί εξουσίας: Ο Φουκώ και η ανάλυση μιας επίμαχης έννοιας», στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 86, σελ. 3-20.

Μπέτζελος, Σωτήρης, (2004). Σώματα, Λόγοι, Εξουσίες: Ξαναγυρνώντας στην «Περίπτωση Φουκώ», στο *Θέσεις*, τ.89. Διαθέσιμο στο: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=872 (Ανακτήθηκε στις 27/12/2021).

Περεζούς, Κ., Σωτηρόπουλος, Δ., (2004). Δύο κείμενα για τον Michel Foucault, στο *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 23, σελ. 166-172.

Robson, Colin, (2007). *Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*. Αθήνα: Gutenberg

Foucault, Michel, (1987α). *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, (μτφρ.) Κωστής Παπαγιώργης. Αθήνα: Εξάντας.

ΦΟΥΚΟ, ΜΙΣΕΛ, (1987β). *εξουσία, γνώση και ηθική*. Αθήνα: Ύψιλον.

ΦΟΥΚΩ, ΜΙΣΕΛ, (1989). *ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ*. Αθήνα: Ράππα.

ΦΟΥΚΟ, ΜΙΣΕΛ, (1991). *η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα: Ύψιλον.

Foucault, Michel, (2002). *ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ*, (μτφρ.) Ττίκα Δημητρούλια. Αθήνα: Ψυχογιός.

ΦΟΥΚΩ, ΜΙΣΕΛ, (2008α). *Το μάτι της εξουσίας*. Αθήνα: Βάνιας.

Foucault, Michel, (2011α). *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ 1. Η βούληση για γνώση*, (μτφρ.) Τάσος Μπέτζελος. Αθήνα: Πλέθρον.

ΦΟΥΚΩ, ΜΙΣΕΛ, (2011β). *ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ «DITS ET ECRITS»*. Αθήνα: Στιγμή

Ξενόγλωσση

Butler, Judith, (1997). *The psychic Life of Power. Theories in Subjection*. California: Stanford University Press.

Creswell, John.W, Plano Clark, Vicko L., (2010). *Designing and Conducting Mixed Methods Research. 2nd Edition*. Los Angeles: Sage Publications.

Dreyfus L., Hubert, Rabinow, Paul, (1982). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Dyrberg B., Torben, (1997). *The Circular Structure of Power. Politics, Identity, Community*. London: Verso.

Foucault, Michel, (2007). *Security, Territory, Population, Lecture 15/3/1978*. New York: Palgrave Macmillan.

Foucault, Michel, (2008β). *The Birth of Biopolitics LECTURES AT THE COLLEGE DE FRANCE, 1978–79*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.

Gergen, K. J. (1985). The Social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*.

Howarth, David, (2002). An Archaeology of Political Discourse? Evaluating Michel Foucault's Explanation and Critique of Ideology. *Journal of documentation*, [e-journal] Vol. 50, Political Studies. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00362> (Ανακτήθηκε στις 27/12/2021).

Phillips, Louise, Jorgensen W., Marianne, (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publications.

Ιστοσελίδες:

Εφημερίδα των Συντακτών, 7/4/2018. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/146406_apergia-peinas-kai-dipsas-gia-dikaioma-stin-ekraideysi (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Εφημερίδα των Συντακτών, 12/4/2018. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/146821_se-krisimi-katastasi-i-yegeia-toy-dimaki (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Εφημερίδα των Συντακτών, 10/5/2020. *Τι δεν λέει η γ.γ Αντεγκληματικής Πολιτικής για τον Βασίλη Δημάκη*. Διαθέσιμο στο: <https://www.efsyn.gr/node/242715> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Εφημερίδα των Συντακτών, 24/5/2020. *Ξανά σε απεργία πείνας και δίψας ο Β.Δημάκης μετά τον νέο εμπαιγμό*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/244748_xana-se-apergia-peinas-kai-dipsas-o-b-dimakis-meta-ton-neo-empaigmo (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Εφημερίδα των Συντακτών, 27/5/2020. *Μεταφέρεται στις ανδρικές φυλακές Κορυδαλλού ο Βασίλης Δημάκης*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/245212_metaferetai-stis-andrikes-fylakes-korydalloy-o-basilis-dimakis (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Ημεροδρόμος, 27/4/2020. Σε απεργία δίψας ξανά για το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/se-apergia-dipsas-xana-gia-to-dikaioma-stin-ekpaideysi/> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Ημεροδρόμος, 30/4/2020. Νίκησε ο Βασίλης Δημάκης. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/nikise-o-vasilis-dimakis/> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Ημεροδρόμος, 8/5/2020. Αρνείται να υπογράψει η Σοφία Νικολάου την μεταγωγή του Βασίλη Δημάκη. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/arneitai-na-ypograpsei-i-sofia-nikolaoy-tin-metagogi-toy-vasili-dimaki/>. (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Ημεροδρόμος, 10/5/2020. Ξανά σε απεργία πείνας και δίψας ο Βασίλης Δημάκης. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/xana-se-apergia-peinas-kai-dipsas-o-vasilis-dimakis/> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Ημεροδρόμος, 11/5/2020. Βασίλης Δημάκης: Σταματά την απεργία πείνας και δίψας – Συνεχίζει τον αγώνα. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/vasilis-dimakis-stamata-tin-apergia-peinas-kai-dipsas-synechizei-ton-agona/> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Μουρηγής, Γιώργος, 2018. Συμμόρφωση χωρίς μόρφωση: Η περίπτωση του κρατούμενου απεργού πείνας Βασίλη Δημάκη. Διαθέσιμο στο: <https://thepressproject.gr/summorfosi-xoris-morfosi-i-periptosi-tou-kratoumenou-apergou-peinas-basili-dimaki/> (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).

Τέσση, Γιώτα, 27/5/2020. Τα ψέματα του υπουργείου για τον Βασίλη Δημάκη. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/245205_ta-psemata-toy-ypourgeioug-gia-ton-basili-dimaki (Τελευταία πρόσβαση 20/11/2021).